247235

VITÉZ DESEŐ LAJOS

A

SZATMÁRI HONVÉDEK TÖRTÉNETE

12.

A M. KIR.

SZATMÁRI 12. HONVÉD GYALOG EZRED

VALAMINT

MENET- ÉS NÉPFELKELŐ EZREDEINEK

TÖRTÉNETE

IRTA:

VITÉZ DESEŐ LAJOS

NY. TÁBORNOK

26 MELLÉKLETTEL ÉS 46 VÁZLATTAL

BUDAPEST, 1931

FŐBIZOMÁNYOS:

A NYOMTATÓ DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T.

PÉCS, PERCZEL-UTCA 42. SZÁM.

MÚZEUM KÖNYVTÁRA

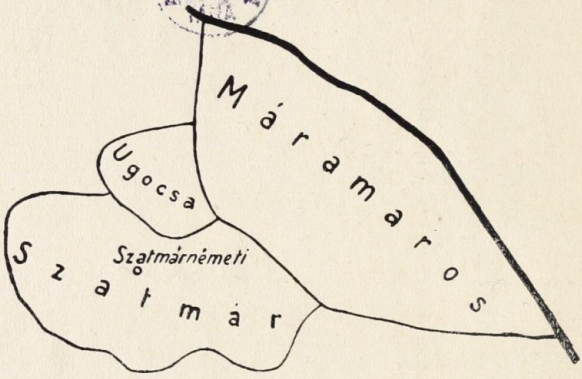

247235

III. 409
M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
32 337 sz.
1955
R 2

SZERZŐ MINDEN JOGOT FENNTART

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA RT.

Dulce et decorum est pro patria mori

Az ezred elesett hősei emlékének

Az ezred emléknapja május 22. és 23.

az 1915. május 22. és 23-iki Placzkowice-kozineki és 1917. május 23-iki kostanjevicai csata évfordulója

A KIADÓK ELŐSZAVA.

A multból fakad, azon alapszik minden jövő. Ez vezette e könyv íróját akkor, amikor az ezred történetét felkutatta s megírta. Ez vezette az egykori ezred tisztikarát, amikor az ezredtörténet kiadását elhatározta.

Ezen szempontnak megfelelőleg a könyv a multat illetőleg emlék. Emléke az egykori ezrednek, vitézi tetteinek, elesett hőseinek, első sorban a sok névtelen hősnek, akiknek emlékét semmi más nem őrzi meg.

A jövőt illetőleg a könyv világító fáklya, melynek fényénél nemcsak a harcvezetésre lehet tanulságokat meríteni, hanem az ezred kitünő szellemét illetőleg is.

Adja Isten, hogy amilyen volt a mult, olyan dicső legyen — minél előbb — a jövő: a magyar feltámadás!

Vitéz körpényesi KONTZ SANDOR
ny. altábornagy,
az ezred háborúban volt parancsnoka.

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

Ez a könyv emlék volta mellett első sorban hadtörténelmi kútforrásul íródott. A cél az események hű s mentől részletesebb megállapítása volt. Abból indulva ki, hogy az eredményt a csapat tagjainak összesége vívja ki, a munka a dicsőséget a sok névtelen hősnek vindikálja és — egyes egészen kiemelkedő esetektől eltekintve — nem említ neveket csak ott, ahol azt a csoportképzés vagy más különös körülmény szükségessé teszi. Egyesek vitéz tetteinek leírására nem futotta a hely. Hiszen a könyv minden lapján annyi hőstettet kellett volna megörökíteni! De nem is az volt a cél. A vitézi tetteket — ha kellő érdeklődés mutatkozik — az ezred hőseiről megírandó újabb könyv fogja megörökíteni az ezred hősi halottainak és kitüntetettjeinek neveivel. Ez most csak egyszerű babérkoszorúja legyen az ezrednek. Az új könyvben lehetnek majd az ezred hőseinek a dicsőség mezejéről szedett színes virágai. Ezért maradtak el a képek is; a harcról fényképet készíteni nem lehet. Az azon megörökíthető háborús életképek szintén az ezredről még esedékes könyv számára maradjanak.

Az ezrednek harctéri iratai nincsenek. Így a munka a volt ezredtagoktól származó adatokon, feljegyzéseken kívül első sorban a hadosztály és dandár hadműveleti irataira támaszkodik. Azok pedig sokszor igen hézagosak. Ez az oka, hogy — bár mindent felkutattam és feldolgoztam, ami hozzáférhető volt — az események leírása nem hatolhatott mindenütt egyforma részletekig.

Így a történet nem teljes és bizonyára nem mindenben helyes, aminthogy ilyen mű soha nem is lehet az. A levéltárban elhelyezett s némi — általános érdekkel nem bíró — bővebb részleteket is tartalmazó eredetijéhez vannak csatolva a hivatalos iratokon kívül felhasznált egyéb leírások és iratok. Ott lesznek elhelyezve az ezután még megállapítható új részletek és leírások is.

A munka nem egyszer eltér a hadosztály irataitól. Az eltérés nem tévedés, hanem szándékos, mert hisz a harctéri iratok sokszor nem fedték a valót. Ahol tehát eltérés található, ott a leírás éppen helyesbíteni kívánja az egykori téves adatot.

A veszteségek a létszámjelentésekből és más adatokból meglehetős pontossággal voltak megállapíthatók. De azok sem mindenütt fedik a hivatalos adatokat. Ahol ez így van, ott körülményes utánszámítás szolgált az eltéréshez, helyesbítéshez alapul.

A vázlatok nem tüntethetik fel, csak a közvetlen harcterületet. Beható tanulmányozáshoz az általános, sőt sokszor a részletes térkép nem lesz mellőzhető.

A népfelkelő ezred története azért volt — sajnos — csak kisebb terjedelemben felkutatható, mert arról a hadműveleti iratok csak egészen hézagosak, magán feljegyzések pedig csak kis számban kerültek rendelkezésemre.

Végül e helyen mondok köszönetet mindazon volt előljáróknak és bajtársaknak, akik a történet megállapításában irataikkal, leírásaikkal támogatni szívesek voltak. Név szerint nem tudom mind felsorolni az urakat, csak Csaszkóczy Emil ezredes urat említem fel külön, akinek a menetezredről megírott kész történetét csak összevonni kellett, hogy a könyv terjedelmének megfelelő legyen.

Budapest, 1931 június hóban.

A SZERZŐ.

BEVEZETÉS.

Az ezred béke éveinek története.

A békebeli ezrednek — ha jól vesszük — nincs is története. Más kiemelkedő események hiányában a honvédség megalakulásának és fejlődésének történetével azonos. És bár e könyv célja az ezred harcait ismertetni, nem hagyhatjuk megemlékezés nélkül a régieket sem, a béke ezredet, amelynek tagjai nevelték a harcos utódokat.

A honvédség az 1868. XLI. tc. alapján történt felállításakor honvéd kerületekbe osztva önálló zászlóaljakból és lovas századokból állt. Így alakult meg a kassai III. honvéd kerületben az ezredünket később alkotó három zászlóalj: a máramaros-szatmári 33. zlj. M.-Szigeten, a közép-szolnok-szatmári 43. zlj. Szatmáron és a szatmári 44. zlj. Nagykárolyban.

A zljak kiegészítési területe a háború esetén felállítandó 4 szdnak megfelelőleg 4 századjárásra oszlott. Ezek voltak a 33. zljnál Szinyérváralja, Kapnikbánya, M.-Sziget és Aknarahó; a 43. zljnál Szatmár, Hadad, Szilágycseh, Nagysomkút; a 44. zljnál Tasnád, Nagykároly, Csenger és Fehérgyarmat.

Az egyenruha volt: ernyőnélküli buzérvörös sapka, sárga zljszámmal, tiszteknek fekete tisztisapka; sötétkék zubbony buzérvörös hajtókával, félgömbalakú sárgarézgombokkal, a galléron és ujjakon tiszteknek arany, legénységnek vörös zsinórozással; buzérvörös, zsinóros magyarnadrág, tiszteknek piros pantalló; kékszürke köpeny, tiszteknek piros szegéllyel. Díszben atilla, meggyszínű, tiszteknek arany, kosaras zsinórozással és piros csákó kerek fémcímerrel. Fegyver 67 é. m. 11 milliméteres Werndl-puska kardszuronnyal.

Vezényszó és szolg. nyelv magyar volt, szabályzatok a közös hadseregével azonosak.

A felállítás azzal kezdődött, hogy 1869 tavaszán kinevezték a tisztikart. Részben — kivált a kerületi- és zljparancsnoko-

kat — 48/49-es honvédekből és hadseregbeliekből, a többieket polgári egyénekből és vizsgát tett altisztekből. A legénységet a hadsereg jutalékán felüli újoncokból vették és számukat évente rendelet állapította meg. Az 1869 tavaszi sorozásnál az újoncok közül toborozták az altisztül alkalmasakat és a vizsga alapján kinevezett tisztekkel együtt a budapesti főtanosztályban újoncoktatókká képezték ki őket. Szeptember-októberben a kassai kerületi tanosztályban már azok képezték ki a többi toborzottakat.

November 1-én az így hevenyészve kiképzett tisztekből és legénységből állították fel a zljtörzsből és 4 tiszt 99 főnyi „állandósított század"-ból álló zászlóaljakat, melyekhez 8 heti kiképzésre ugyanakkor bevonultak a tavaszi újoncok is. Ezeket a kiképzés után szabadságolták, velük az állandósított szd. nagy részét is. 1870 tavaszán az akkor besorozottakat azonnal kiképezték és azon évben már őszi fegyvergyakorlaton is részt vettek a zljak.

1871-ben volt a zljaknál az ünnepélyes zászlószentelés. Az ezredzászló később a szatmári zászlóalj zászlója lett.

1871 őszén állították fel a *dandárokat.* A dandárba, úgy, mint a 48-as honvédseregben, 4. zlj., 1—2 lovasszd. és egy szórlővegosztag tartozott. A szatmári 12. honvéd ddrba a mi három zljunkkal a nagyszöllősi 34. zlj., a nagykárolyi 14. lovasszd. és a szatmári 12. szórlővegosztag került. 1874-ben ezen vegyes ddrok helyett a végleg megmaradt *gyalogdandárokba* egyesítették a zljakat. Így állíttatott fel Szatmáron a „III. honvéd kerület 2. dandára", amelyet a mi három zljunk — mint háború esetén vagy nagyobb gyakorlatokhoz a legidősb zljparnok alatt egyesítendő 12. féldandár — a nagyszőllősi, munkácsi, ungvári és sátoraljaujhelyi zljakkal (11. félddr.) alkotott. 1876-ban a szatmári ddr. a hadibeosztásnak megfelelően a 78-as számot kapta.

A kiegészítést a zljaknál először a járásőrmester, 1871-től egy nyilvántartótiszt, 74-től a pótcsapatparnok látta el. 1875-ben a kiegészítő területekkel a zljak elnevezése is megváltozott; a 33. számú „máramarosi", a 43. „középszatmári" lett. A 44. megtartotta addigi nevét.

A hetvenes években a zljak élete a következő volt. Október 1-én vonultak be az újoncok; 8 heti kiképzés után szabadságolták őket, csak az altisztül kiválasztottak maradtak vissza (zljanként 32) és az állandósított szdnak a belszolgálat (őrség

és raktárkezelés) ellátására szükséges 58 (74-től 38) embere. Télen az altiszti sarjadékot a zlj. altiszti iskolában, aztán a ddrtanosztályban képezték tovább s így a zljaknál alig maradt valaki. Szeptemberben a fegyvergyakorlatra bevonultakkal 4 szd. alakíttatott s a gyakorlattal végződött a katonai év.

1879-ben az állomány az újoncok egy részének visszatartása által télen 50, nyáron 62 főre emeltetett. Ezzel már az újonckiképzésen kívül is végeztek kisebb gyakorlatokat század, sőt zljban is olyformán, hogy csak a parancsnokok és tisztesek, esetleg még a szakaszközép helyét töltötték be. A szakasz hosszának, tér- és távközöknek betartására pedig zsineggel jelezték az arcvonalat. Ezek voltak a váz- vagy *keretgyakorlatok*.

Honvédségünk kezdetleges berendezései bizony nem emelték a fiatal intézmény tekintélyét. Az elenyészően csekély létszám, amelynek a felét tiszt és tisztiszolga tette ki, a mosolyra késztető zsineges keretgyakorlatok operettszerűen hatottak. A heterogén tisztikarnak — kik közül különben igen sok kiváló katona és hadvezér is került ki — egy része nem állott hivatása magaslatán, a kis garnizónok kicsinyes viszonyai között nem tudta pótolni a katonai nevelés és előképzettség hiányait. Az újoncok a hadsereg kiválogatott emberein felül az utolsó korosztályból kerültek ki. A régi, hosszan szolgált katonák messze, titokzatos garnizónokban éltek, a mieinkhez a hozzátartozók minden hetivásárkor nyitott kapukon vihették be az elemózsiát. A katonaviseltek közvetlen láthatták a különbséget, amely fennállott a három évet szolgált közösök és a honvédek között. A piros nadrág — ami után „paprikás"-nak és „paradicsomos flaskó"-nak gúnyolták a honvédeket, — a kevéssé szerencsés külsejű szórlöveg, ami humoros összehasonlításra szolgált alapul, hozzájárultak a népszerűtlenséghez. Rövid pár év után fel is hagytak velük. A piros nadrágot és sapkát 1881-ben törölték el, helyettük tiszt és legénység kéket kapott.

1882-ben a *tanzászlóaljak* felállítása által a kiképzés nagyot haladt. Ez iskolaszerű ideiglenes alakulat volt, amelyet kerület- vagy ddronként állítottak fel 10 hétre a tavaszi idő alatt. Behívták az előző őszi kiképzés után szabadságolt újoncokat, beosztották az altiszti iskolát és a zljaktól vezényelték a tiszteket és altiszteket. A tanzlj. legalább 600 fővel alakult s így teljes állománnyal lehetett végezni a zljig terjedő gyakorlatokat. Befejeztével az újoncok ismét szabadságra mentek s a fegyver-

gyakorlatokig az altiszti sarjadék az állandósított szd. kis létszámával folytatta a keretgyakorlatokat.

Az 1873 óta 20 hóban rendszeresített szolg. időt csak az altisztek egy része szolgálta ki. A többi csak az újonckiképzésben, egy tanzljban és két fegyvergyakorlaton, összesen átlag 28 héten teljesített háromszoros megszakítással szolgálatot.

Jelentős újítást hozott az 1886. év, akkor állították fel az ezredeket *féldandár* név alatt. A mi 3 zljunk a 12. féldandárban egyesíttetett; a szatmári zlj. képezte az I., a szigeti a II., a nagykárolyi a III. zljat. Emellett a zljak a régi nevüket is megtartották, így: „a m. kir. szatmárnémeti 12. honv. gyal. félddr. 1. sz. szatmári 43., — 2. sz. máramarosi 33., — 3. sz. szabolcsszatmári 44. honvéd zlja". Mint a név mutatja, a kiegészítő területek is változtak. Az I. zlj. Szatmár északkeleti feléből, a II. Máramarosból, a III. Szatmár délnyugati és Szabolcs délkeleti részéből kapta újoncait. A kieg. rendszer is megváltozott, a félddrparságnál rendszeresítettek kiegészítési és nyilvántartási tiszteket.

A félddr. azonban a kiegészítésen kívül csak a kiképzés egységesítésében jelentett haladást. Másképpen nem, mert az állomány a régi maradt. Azonban ugyanakkor rendszeresítették a végig megmaradt *ezredösszpontosítást* azzal, hogy azon csapat, amely nagyobb gyakorlaton nem vesz részt, évente legalább 10 napra félddrban összpontosíttassék.

1887-ben szervezték a népfelkelést, amelynek nyilvántartását a mi zljaink végezték. A honv. zlj. egy népfelk. járást is alkotott; a zlj. parnok lett a népf. járás parnoka is, mellé a nyilvántartáshoz egy h. alk. tiszt rendszeresíttetett. A zlj. kezelte egyúttal a népfelkelés hadikészleteit is.

Az 1889. év hozta meg a honvédség fejlődésében a legnevezetesebb változást, felállították az állandó századokat. Minden zlj. négy századot kapott az állandósított szd. helyett. A szdok kis állománnyal bírtak ugyan, — 3 tiszt és 28 fő — de a létszám ennél mindig nagyobb volt valamivel. Ősszel vonult be a tavaszi újoncokból az altiszti sarjadék, szdonként 6—7 fő, akik zljanként egyesítve nyerték kiképzésüket. Március 1-én ugyancsak létszám felett vonultak be az előző évi újoncok, s így az altisztjelöltekkel a szdoknál 55—60 ember volt, akikkel már lehetett gyakorolni is. Augusztusban pedig a 35 napi gyakorlatra bevonult tartalékosokkal a szd. 135 főre növekedett. Őszi gya-

korlat után az „öreg legénység" leszerelt ugyan, de az ottmaradt keretállomány az őszi újonckiképzésre bevonult póttartalékosokkal tovább is gyakorolhatott. Télen pedig a már 9 hónapja szolgáló s egy fegyvergyakorlaton átesett legénység zljanként altiszti és legénységi iskolákban egyesítve nyerte az elméleti és gyakorlati továbbképezést.

Ez a rendszer a világháborúig meg is maradt. 1896-ban változott meg annyiban, hogy az 1890. V. tc. alapján, amely az évi újoncjutalékot 12.500 főben szabta meg, az újoncok már a sorozási év októberében vonultak be s valamennyien kiszolgálták teljes 2 évüket. A szdok állandó létszáma ezzel 4 tiszt és 55 főre emelkedett, amivel — egyesítve a zlj. szdait — már rendes szdgyakorlatot lehetett tartani.

1889-ben állították fel a félddrnál a „szatmári 12. honvéd kiegészítő parancsnokság"-ot s annak kebelében a pótzászlóaljkeretet. Ugyanezen időtől 1913-ig zljaink egész Szatmárból, Máramarosnak visói, izavölgyi, szigeti, tiszavölgyi és taracvizi s Szabolcsnak nyírbátori és nagykállói járásából kapták újoncaikat.

1890-ben kaptuk a féldandár helyett az *ezred* elnevezést és akkor rendszeresítették a Werndl helyett az 1888 é. m. Mannlicher puskát, amellyel rövid szurony, két tölténytáska járt, más lett a töltényböröndd el a hátibörönd, a kenyértarisznya, tábori kulacs. Minden második ember ásót, minden második főzőedényt és mindenki sátorlapot kapott. A köpenyt a hátiböröndre kellett felcsatolni az eddigi „pantallér" helyett.

1891-ben tünt el az utolsó piros szín, a csákó, mely sötétkék lett pajzsalakú államcímerrel s a tiszteknek fémrózsa helyett aranysodronyból valóval.

1893-ban lovasították — addig csak a törzstiszteknek és az I. o. századosoknak volt lovuk — az összes szdosokat, 3 évvel később a segédtiszteket, majd az ezred- és zljkürtösöket is.

A tartalékos tisztikar pótlására 1883-tól életbelépett az egyévi önkéntesi intézmény. Az önkéntesek az ezrednél szolgálták második félévüket s a 90-es években egyévi próbaszolgálat és vizsga után ténylegesítették az arra alkalmas jelentkezőket.

1895-ben állították fel az ezrednél a tiszti étkezdéket, amivel a tisztek anyagi helyzete és a bajtársiasság sokat javult.

1881-ben voltak az ezred zljai első ízben nagy gyakorlaton, a miskolci királygyakorlaton. Azután 87-ben a tőketerebesi,

90-ben a székelyhidi, 94-ben a balassagyarmati királygyakorlaton vettek részt. 98-ban Lőcsére vonultak fel királygyakorlatra, 900-ban Galiciában Jaslón, 911-ben Sztropkó körül volt még királygyakorlatuk.

1897-ben a kassai III. honv. kerületi zenekar Szatmárra, az ezredhez helyeztetett, de 3 év mulva Kassára visszament.

1908-ban az ezrednél a lő- és fegyverügyek vezetésére egy új törzstiszt rendszeresíttetett, a hadapród tiszthelyettes pedig a zászlós nevet kapta.

1909-ben az ezred egy 2 géppuskával biró géppuskás osztagot állított fel, akkor jelent meg a mozgókonyha is.

A gazdasági ügyeket 1893-ig a zljak mint önálló számadótestek maguk intézték. 1893-ban az ezred lett a számadótest és 1911-ben lépett életbe a mai honvédségnél is fennálló gazdászatkezelési rendszer. Hogy a szdparnokok csakis a kiképzéssel foglalkozhassanak, a századtól minden gazdasági ügyet, raktárat stb. elvettek. Minden zlj. megint önálló számadótest lett és a gazdászati tiszt (addig kezelőtiszt) vezetése alatt a *gazdasági hivatal* önállóan intézett minden gazdasági — élelem, pénz, ruha — ügyet.

1903-ban a tisztek, a díszben és menetöltözetben megmaradt kék pantallón kívül, fekete (kékszürke) pantallót is kaptak s a hadapródok és továbbszolgáló altisztek részére szolgálaton kívül tiszti kék pantalló rendszeresíttetett.

1906-ban a zsinóros zubbonyt buzérvörös hajtókás sima zubbony váltotta fel s így az öltözet a közösökétől már csak a legénységi nadrág piros és sárgafekete zsinórzatában különbözött. Atilla helyett kétgombsoros és buzérvörös szegélyes sötétkék dolmány lett a díszruha. Végül 1909-ben jelent meg a csukaszürke tábori ruha: csukaszürke sapka (tiszteknek is legénységi), palaszürke hajtókás zubbony, palaszürke zsinóros nadrág, tiszteknek ugyanolyan színű pantalló, köpeny palaszürke hajtókával és tiszteknek szegéllyel. A bakkancs és szijazat fekete helyett természetes bőrszínű lett, a tiszti arany szolgálati jelvény helyett bőrőv rendszeresíttetett. A honvédet a közöstől a parolin kívül már csak a nadrágzsinór és a sapkaszám különböztette meg.

Az 1912. XXXI. tc. a honvédség fejlesztését a honv. tüzérség felállítása mellett azzal tetőzte be, hogy az ujoncjutaléknak 1912-re 17.500, 1913-ra 21.500, 1914-től 25.000 főben való meg-

állapításával a szd. békelétszáma 1913-ban 62 főre, 1915-től 91 főre emeltetett. Ezzel az ezred az altisztekre 3 évi tényl. szolgálat elrendelésével már békében is tekintélyes modern erőt képviselt, amely a közös hadseregtől, ahol a tényl. szolgálat ugyanakkor 2 évre lett leszállítva, már semmiben sem különbözött.

A századok állománya volt 1914-ben és a mozgósítás után:

	Békelétszám	Hadilétszám	
Százados	1	1	
Alantos tiszt	3	3	
Zászlós	1	1	
Őrmester	2	2	egyik törzsőrm.
Szakaszvezető	2	4	
Tizedes	4	16	
E. ü. altiszt	—	1	
Őrvezető	3	20	
Honvéd	44	199	ebből 1 jel. lovas
Utász	—	4	
Sebesültvivő	—	4	
Kürtös	1	2	
Dobos	1	2	
Hajtóhonvéd	—	3	
Málhásállatvezető	—	1	
Tisztiszolga	4	4	
Összesen:	66	267	

Ezenkívül a mozgósított szdnak volt 1 hátas, 6 hámos lova és 2 lövőszeres málhásállata. Járműve: 1 lőszer- és 1 eleségkocsi, 1 mozgókonyha.

Az állományfelemelés utolsó fázisa, a szdonkénti 91 fő a világháború kitörése miatt már elmaradt. Ezzel szemben még a következő változások voltak:

1913 tavaszán az ezrednél pótzljtörzs és a pótzlj. keretéül egy pótalosztály alakult. Ez vette át a kieg. parságtól a tartalékosok és póttartalékosok nyilvántartását. Pótzlj. parnok egy új törzstiszt lett, mellé egy gazdasági hivatal, a pótalosztályhoz 4 tiszt és 21 fő rendszeresíttetett.

A népfelkelés előkészítését szélesebb alapokra fektették. A nyilvántartás a zljak helyett az ezredre hárult, ahol új népfel-

kelőparság állíttatott fel. Ennek az ezred egy új különleges alk. törzstisztje lett a parnoka, aki egy szintén újonnan rendszeresített kül. alk. századossal vezette a népf. ezred mozgósítási-, az addigi nyilvántartó tisztekkel a nyilvántartási munkálatokat. A népfelkelés raktári készleteit tovább is a zljak gh-i kezelték.

Az ezredtörzsnek egy másik új kül. alk. százados az ezred mozgósítási ügyeinek előadója lett. Ezredsegédtisztül is százados, másodsegédtisztül és ezredutásztisztül egy-egy alantos tiszt rendszeresíttetett. Az ezredélelmezőtiszti állás már 1911-ben megszünt és csak a mozgósított ezrednél volt megint.

A zljtörzs a zljparnok helyettesítésére és a mozg. munkálatokhoz szintén egy kül. alk. szdost kapott. Az I. zlj. gh. százados főnöke mellé egy helyett két gazd. tiszt lett beosztva.

A szdoknál 1914-ben egy törzsőrmestert rendszeresítettek.

1912-ben a kiegészítési rendszer teljesen megváltozott, elkülönítették az ezredtől. A kieg. parság nem viselte többé az ezred számát, hanem csak „szatmári honvéd kieg. parság" lett és csakis a kiegészítéssel foglalkozott. Területe is megváltozott, egy lett a közös hadsereg kieg. területével. A szatmári honvéd kieg. parság egész Szatmár megyét és Szabolcsnak ligetaljai, nagykállói, nyírbaktai és nyírbátori járásait foglalta magában. Ezekből azonban a 12. ezredet csak Szatmár megye avasi, csengeri, erdődi, nagybányai, nagykárolyi, nagysomkuti, szatmári és szinyérváraljai járásaiból és Szatmár városból egészítette ki. Szatmár megye fehérgyarmati és mátészalkai járásából és Szabolcs megyéből származó újoncait a 11. honvéd gy. ezrednek adta át. Viszont a 12. ezred újoncai többi részét a máramarosszigeti honv. kieg. parságtól, annak egész területéről, Máramaros- és Ugocsa megyék összes járásaiból kapta. Ez az intézkedés a legénység nemzetiség szerint való keverését célozta.

Nevezetes változás állott be végül az ezred magasabb parancsnokságai tekintetében is. Az ezred — bár kiegészítés tekintetében a kassai III. kerülethez maradt utalva, — kilépett annak kötelékéből s az 1913 tavaszán felállított nagyváradi 20. honv. hadosztály alá rendeltetett. A dandárkötelék is megváltozott. Szatmáron a 78. helyett újonnan állíttatott fel a 40. honvéd gyalogdandár, amelyet a mi ezredünk az újonnan felállított dési 32. ezreddel képezett.

Az ezrednek a világháború előtti zlj. és ezredparnokait és elöljáróit a 4. Függelék sorolja fel.

I. RÉSZ.

A TÁBORI EZRED.

A) Az orosz harctéren.

1. AZ 1914. ÉVI NYÁRI GALICIAI HADJÁRAT.

Mozgósítás.

A szatmári 12. honvéd gyalog ezred legénységét a világháború kitörésekor Szatmár, Máramaros és Ugocsa megyékből egészítette ki. Az ezred törzse és I. zászlóalja Szatmáron, a II. zlj. Máramarosszigeten, a III. Nagykárolyban állomásozott. A háromféle — magyar, román és rutén — nyelvű legénység csaknem egyformán volt elosztva a zászlóaljak között. Kb. 55% magyar volt, a többi felerészben román és rutén. Az altisztek túlnyomó része a magyar nyelvűek közül került ki.

Az 1914 július 25-én Szerbia ellen elrendelt részleges mozgósítás — éppúgy mint az előző, 12/13 téli létszámemelés — nem érintette az ezredet. A július 31-én falragaszokon kihirdetett általános mozgósítás azonban mindenütt a legnagyobb élénkséget idézte elő. A tényleges állomány századai a laktanyákból azonnal kiköltöztek a számukra előre kijelölt szálláskörletekbe, jobbára az éppen üresen álló iskolák épületeibe, mert hisz a laktanyában nem fértek volna el. A pótraktárakból kikapták és a ténylegeseknek azonnal ki is adták a vadonatúj csukaszürke ruhát. Mindjárt megkezdődött a nemténylegesek bevonulása is. A legtávolabbi vidékekről is özönlöttek az emberek, már aug. 1-én tolongott a rengeteg sokaság a laktanyák körül; a bemutató osztagok alig győzték számbavenni és elosztani őket a századok között. Mozgalmas élet uralkodott, hiszen több ezer ember vonult be minden zljhoz. Nemcsak a békebeli századokat emelték hadilétszámra, hanem minden zlj. egy pótszázadot is felállított, amely magához vette a tábori századokhoz szükségeseken felül

maradtakat s az ugyancsak bevonult kiképzetlen ujoncokat és póttartalékosokat. Mindenik pótszázadnál 2—3000 ember maradt, annyi, hogy nagy részének se szállás se ruha nem jutott és a kiképzést eleinte botokkal csinálták puska helyett.

Minden állomáson 1—1 népfelkelő zlj. és annak pótszázada, Szatmáron pedig a tábori ezrednek 6 menetszázada is alakult. Az ezred területén a népfelkelőkkel együtt kb. húszezer ember lett katonává hirtelen.

Aug. 2-án a századok már készen voltak a mozgósítással. A rajok, szakaszok hamar összeismerkedtek, összeszoktak. A kivonulások, gyakorlatok összeboronálták, egyenlővé tették az embereket. Egyenlővé tette őket az egyformán új ruha és a lelkesedés. Öröm volt nézni a kivonult csukaszürke századokat s azokat látva bizvást hittük, hogy nincs az a hatalom, amely bennünket le tudjon küzdeni...

Egyik századnál a 263 fő legénységből volt:

tényleges	55 fő = 21%	(22 altiszt, 33 honv.)
tartalékos	166 fő = 63%	
póttartalékos	42 fő = 16%	

Volt azonban század, ahova 60—70 póttartalékos is jutott. De ez az összhangot nem zavarta. A póttartalékosok eltüntek a többiek között. Csak köteléken kívül, járőrben és tábori szolgálatban kellett tekintettel lenni arra, hogy önállóan ne alkalmaztassanak.

A mozgósítási időszak napjai simán, zavaró incidens nélkül teltek el. Szorgalmasan folytak a gyakorlatok, a céllövés és azokkal együtt a kevésbbé alkalmasok kicserélése is. A mozgósítás zavarására keltett vaklárma, a francia aranyakat szállító autók híre nemhogy zavarta volna, hanem még emelte a hangulatot. Augusztus közepén meg volt az ezredparancsnok hadiszemléje, meg volt a harcszerű céllövés. Az ezred későn indult a harctérre s az otthon töltött idő a kiképezés felújítására, a rend és fegyelem megszilárdítására alaposan kihasználtatott.

Tisztet, legénységet egyaránt őszinte lelkesedés hatotta át. Nem mintha kívánták volna a háborút. De mindenki érezte, hogy az becsületbeli kötelesség, adósság, aminek kiegyenlítését tovább halasztani nem lehet. Érezte mindenki, hogy rá vagyunk kényszerítve a háborúra s a bakák oly benső meggyőződéssel fujták a „megállj, megállj kutya Szerbiá"t, hogy öröm volt hallani.

A tisztesekben — úgy tisztekben mint altisztekben — a létszám teljes volt. Az ezred tisztikara:

Ezredparnok: tahvári és tarkeői Tahy Márton ezredes.

Ezredsegédtiszt: Gera Árpád százados.

Ezredutásztiszt: Unger Ullman Elek főhadnagy.

Ezred vonatparnok: Fekete Sándor százados gt.

Ezred élelmezőtiszt: Oláh Kálmán hadnagy gt.

Ezred orvosfőnök: Dr. Csilléry András ezredorvos.

Ezredlelkész: Lengyel Tivadar lelkész.

Ezred zászlótartó: Radó Gábor hadapród.

I. Zászlóalj.

Parancsnok: Stessel Ernő őrnagy.

Segédtiszt: Bereghy Barna főhadnagy.

Géppuskás o. parnok: Snapp Lajos főhadnagy.

Gh. főnök: Dr. Führer Pál t. hgy. gt.

Orvos: Dr. Székely Zsigmond népf. segédorvos.

1.	2.	3.	4.
Dutkay Kálmán százados	Przibislawsky Ferenc százados	Dráveczky Béla százados	Hedry Béla százados
Kovács Sándor hadnagy	Werner Sándor hadnagy	Horváth István főhadnagy	Szegedy Gyula hadnagy
Baumgartner Zs. t. hgy.	Barta György hadnagy	Groszmann Ignác t. hgy.	Uszkay György hadnagy
Mauksch Sándor t. hgy.	Heller László t. hgy.	Rónai Jakab t. hgy.	Holló Géza t. hgy.
Bognár József t. zls.	Pap Kornél t. zls.	Purpringer Dezső t. hdp.	Dr. Lengyel László t. zls.

II. Zászlóalj.

Parnok: Pataky Lajos alezredes.

Segédtiszt: Bleszkányi Lajos főhadnagy.

Gépp.-o.-parancsnok: Kéler László főhadnagy.

Gh. főnök: Hell József fhdgy. gt.

Orvosok: Dr. Kliburszky János és Dr. Barta Sándor tart. segédorvosok.

5.	6.	7.	8.
Nagy Kornél százados	Mészöly Jenő százados tj.	Dapsy Gyula százados	Jeszenszky Lajos főhadnagy
Rauch József főhadnagy	Korényi Jenő főhadnagy	János Zoltán hadnagy	Augusztin Andor főhadnagy
Csolosz Pál hadnagy	Domokos Zoltán hadnagy	Prinz Jenő hadnagy	D' Albini Vilmos hadnagy
Pap János II. t. hgy.	Rothstock Károly t. hgy.	Bakkay Gyula t. hgy.	Fülöp András t. hgy.
Bakó József t. zls.	Cserényi Ignác t. zls.	Szeles Pál t. hadapr.	Pauliny Géza t. zls.

III. Zászlóalj.

Parancsnok: Kontz Ödön alezredes.

Segédtiszt: Molnár Sándor főhadnagy.

Gépp. o. parnok: Illyés Zoltán főhadnagy.

Gh. főnök: Borbély János fhdgy. gt.

Orvosok: Dr. Pap István és Dr. Goldner Herman t. segédorvosok.

9.	10.	11.	12.
Deseő Lajos százados	Langmár Gáspár százados	Torma István főhadnagy	Retsky András százados
Szentirmay Zoltán hadnagy	Tribolt Jenő hadnagy	Bózsing Béla főhadnagy	Tarján Lajos hadnagy
Dr. Imrédy Vilmos t. hgy.	Csépke Andor t. hgy.	Csázik József t. hgy.	Preisz Miklós t. hgy.
Feitz Péter t. hgy.	Kovács Sándor t. hgy.	Fenyő Mihály t. hgy.	Süss Bódog t. hgy.
Tóth József t. zls.	Tamás Géza t. zls.	Kassay Endre t. zls.	Dr. Jerémiás Bernát t. zls.

A géppuskás osztagok nem a zászlóaljaknál, hanem Szatmáron alakultak meg és csak az ezred egyesítése után vonultak be a zászlóaljakhoz. Minden osztagnak két géppuskája volt.

A 12. ezred a dési 32. gy. ezreddel együtt a (szatmári) 40. honvéd gyalog dandárt alkotta s békebeosztása szerint a (nagyváradi) 20. honvéd gyalog hadosztályhoz tartozott. A háborút azonban a (budapesti) 41. honvéd hadosztályban küzdötte végig. Ugyanis a 20. hadosztályparancsnokság már a részleges mozgósításnál mozgósíttatott, de csak egyik saját (39.) dandárával;

a 40. ddr. helyett akkor a 41. hadosztálybeli 81. dandár mozgósíttatott vele. Ez aztán az általános mozgósítás bekövetkeztével is megmaradt. A 41. hadosztály viszont egyik saját (82.) dandára mellett a mi 40. dandárunkból alakult. Ez a kötelékcsere mindvégig megmaradt.

Felvonulás.

(1. vázlat.)

Augusztus 18-án reggel a zászlóaljak békeállomásaikon vasútra szálltak és Csap-Siankin át a galiciai Samborra vitték őket. Egy napi vasúti szállítás után érték el Sambort. Az indulás és érkezés a következő időkben történt:

	Indulás 18-án:	Érkezés Samborba: 19-én
Ezr. törzs a három gépp. osztaggal . .	12h	16h
I. zlj.		
a) Törzs az 1. és 2. szddal	6h	
b) 3. és 4. szd.	8h	együtt 14h
II. zlj.	10h	17h
III. zlj.		
a) Törzs a 11. és 12. szddal	5h	együtt 7h
b) 9. és 10. szd.	6h30	

Elsőnek a III. zlj. érkezett Samborba s az ottan volt XIV. hadtest parancsnokságától a következő parancsot vette:

„16-án az 5. honvéd huszárezred győzött. Egy-egy lovashadosztályunk Tomasow-Sokalnál, egy Brodynál átlépte a határt. A 12. honvéd gyalog ezred a 41. honvéd hadosztály kötelékében a 3. hadsereghez tartozik. Ez áll: XIV. és XI. hadtestből (3—3 ho.), a 41. honv. hadosztályból, 88. Landw. ddrból, 108. népf. ddrból és három lovasho.-ból. — Przemyslnél a 4. hadsereg, tőlünk közvetlen balra annak VI. hadteste Studienkánál. A 41. hadosztálytól keletre a XIV. hadtest 3. hadosztálya van. A 12. III. zászlóalj Krukienicére menetel, ahová a hadosztálytörzs már beérkezett. Ellenséges lovasjárőrökkel és kisebb lovas csapatokkal számolni kell."

E parancs értelmében a zászlóalj pár órai pihenő után önállóan menetelt Krukienicére, ahol a 41. hadosztályparancsnoksággal együtt már más csapatokat is ott talált. Ellenség nem volt sehol, ellenben a menet elég nehéz volt a két éjjeli nemalvás

után és mert a Sambor melletti pihenőt eső miatt egy nedves szántáson ácsorogva kellett eltölteni. A 27 kilométeres menetet a zászlóalj maradozók nélkül tette meg és késő este Krukienice északi végében igen szoros elhelyezés mellett laktáborba szállt.

Az ezredtörzs a másik két zászlóaljjal csak 19. délután érkezvén meg, Samborban, illetve az I. zlj. Biskowicén éjjelezett.

Másnap az ezredtörzs az I. zászlóaljjal Buchowicére, a III. zászlóalj Krukienicéről Radenicére menetelt, hova délután a II. zászlóalj is beérkezett és így az ezred összpontosítva volt. Három napig maradt ott s azalatt gyakorolt és pihent. Kelet felé zárt előőrsök biztosították a laktáborozást, mert az arra eső falvakban állítólag már előzőleg ellenség járt. Most nem mutatkozott. Aug. 20-án teljes napfogyatkozás volt; szentül meg volt győződve mindenki, hogy az csak az oroszok elfogyatkozását jelentheti.

Aug. 23-án kezdődött a felvonulási körletből az előremenet. Verőfényes szép idő volt, a hangulat bizakodó, sőt emelkedett. Az ezred a hadosztály főcsapatának élén menetelt Rawaruska felé. Mosciskán Tanárky Béla ezredes dandárparancsnok előtt vonult el, majd a Lemberg felé vivő nagy vasút mellett Nikic János altábornagy hadosztályparancsnok előtt.

Dél felé már forrón tűzött a nap, rendkívül nehézzé tette a különben is túlnagy, 42 km-es menetet, amelynek nagy része út nélkül, sőt részben mély, izzásig forró homokon vezetett. Így csaknem este volt már, mire az ezred Bonów és Roguznon át a kijelölt körletekbe érkezett: ezredtörzs és I. zlj. Czerczykbe, II. és III. zlj. Wola Roguzenskára. A beszállásolás a lehető leggyöngébb volt, de örült aki fedél alá juthatott, mert estére a forró nap után hatalmas zivatar kerekedett.

24-én az ezred mint a hadosztály elővéde az oszlop élére jutott; III. zlj. előhad. Jaworow, majd Sklo fürdőn át vitt az út, melyeknek lakossága tüntető szivességgel fogadta a magyar honvédeket. Az ezreddel menetelt a hadosztály tűzérségét képző 7. honvéd tábori ágyús ezred is.

Délben beszállásolás Starziskán (25 km) igen jó, előkészített szállásokon. Starziska volt az első hely, ahol előttünk már csakugyan ellenséges lovasság is járt.

25-én a menet eleinte a Magierowi hegyvidék rossz utain, majd süppedő mély homokban és ismét rekkenő kánikulai hőségben folyt tovább Wereszycán és Wiszenkán át Magierow

felé. Az I. zlj. a hadosztály tüzérségével és vonatával Kurnikin át menetelt. Magierowban a nagy pihenő alatt ért az ezred a háború első látható nyomaihoz. A városházán néhány kozák foglyot őriztek és ugyanott volt néhány részünkről elesett szerelvénye és fegyvere. Mint a lakosok elbeszélték, egy közeli falu orosz papja harangjellel elárulta az ott tartózkodó csekély erőt, amely így kozák rajtaütés áldozata lőn. Az árulás híre mély hatást tett, bizalmatlanságot váltott ki. 27 kilométeres út után az ezred Borkiban ismét jó szálláshoz jutott.

Aug. 26-án a 41. hadosztály kilépett a 3. hadseregből és a XIV. hadtest kötelékében a 4. hadseregnek rendeltetett alá. A menet óriási hőségben, valóságos homoktengeren vezetett. Az állandó nagy fáradság lassanként kezdte éreztetni hatását. A gyönge emberek kezdtek kidülni. De a hangulatot ez sem rontotta el. A századok valósággal vetélkedtek abban, hogy maradozójuk ne legyen s a legénység nemcsak a kidölni készülők szerelvényét vette el és vitte tovább, hanem karonfogva, támogatva vitte a roskadozó rosszullevőket. Egyesek igazán tündöklő példáit adták a gyönge testben lakozó erős léleknek. Egy beteg tartalékos tizedes, aki már alig vonszolta magát, amikor parancsot kapott, hogy lépjen ki s menjen az orvoshoz, valósággal könyörgött, hogy csak az első ütközetbe jöhessen el; és egy ép ott menetelő ágyúra pakkoltatta fel magát, hogy el ne kelljen maradnia.

E nap Magierowról Moszczana-Budy-Grzedán át Uhnow-ra, illetve egy újabb parancs szerint Butynyra kellett menni. Moszczanáig a hadosztály egy oszlopban menetelt. Ott arra a hírre, hogy keletről 6 szotnia kozák közeledik felénk, a III. zlj. Biszkow-Luszczyki-Lubelán át mint jobb oldaloszlop különíttetett ki; közte s a főoszlop között az I. zászlóalj egy tüzérosztállyal Budy-Piratynon át tartotta az összeköttetést. A III. zlj. biztosító osztagai átkutatták a menetvonal mentén levő igen fedett terepet, de ellenséget nem találtak sehol. Biesiady körül végre csakugyan lovasság mutatkozott, — de nem kozákok; a tőlünk jobbra menetelő 8. hadosztály lovassága volt.

Estére az I. és III. zászlóaljak Przystantól délre a Rata hídjánál egyesültek. A hidat azonban az orosz lovasság szétrombolta volt és miután a széles mocsaras Ratán átmenni nem lehetett, a két zászlóalj Lubelára ment vissza. Sötét éjjel volt már, mire a kimerült csapat Lubelán 35 km menet után nyugovóra

tért. Az ezredtörzs a II. zászlóaljjal a hadosztály zömével együtt Butynyban éjjelezett.

Most hallatszott először a távoli ágyúdörgés északnyugat felől; Tomaszownál már megkezdődött a Komarowi csata, amelyben a következő napokon kivette részét a 12. ezred is.

27-én a reggeli ébredéskor még jobban hallatszott az ágyúszó. Folytattuk a menetet. A II. zlj. Butynyról 8^hkor a hadosztály főoszlopával Wolka Mazowieckára indult; az I. és III. zlj. pedig Lubeláról Szyszakira ment és ott kelt át a Ratán. Az átkelés alatt ott mentek el a 8. ho. császárvadász ezredei s a csapatok hatalmas éljenzéssel köszöntötték egymást.

Butynyban az ezredtörzs várt a két zászlóaljra, melyek onnan Przystanra mentek. Ott a faluban újabb parancsok érkezéséig pihenő volt, egész esti 18 óráig. Akkor az ezred is Wolka Mazowieckára indult a hadosztályhoz, amelynek észak felé kellett folytatni az előnyomulást és a XIV. hadtesttel együtt, mint a József Ferdinánd főherceg csoportja, támadással segíteni előre a Komarownál küzdő 4. hadsereget.

20^hkor már sötétben ért az ezred Wolka Mazowieckára, ahol a Szalaszéra egy oszlopban menetelő 41. ho. végére került. A faluban a 41. és 8. hadosztályok egyes részei között óriási csapat- és vonattorlódás keletkezett és elzárta az utat. A sötét éjszaka pánikszerű zavarában a csapatok, vonatok összekeveredtek és nem lehetett mozdulni se előre, se hátra. Jókora időbe telt, mire a kötelékek rendezhetők voltak és a mozgás megindulhatott. De rendszeres menésről ismét nem lehetett szó, mert elől ismét torlódás keletkezett. Alig 10—20 perc menet, lassú ődöngés után 10—20 percre ismét meg kellett állani. Fárasztó ácsorgásban telt el az éjszaka, miközben az ezred, hogy a mögötte levő 8. hadosztálynak helyet adjon, 22^h körül balra letért az útról s egy még rosszabb erdei úton, Prodiukin át ment tovább. Hajnalodott már, mikor az ezred Wolka Mazowieckától alig 7 kilométernyi, de ácsorgásteljes éjjeli menet után a dandárhoz Szalaszé előtt felzárkózhatott.

A komarowi csatában.

Tűzkeresztség Korczownál aug. 28-án (2. vázlat). Gyönyörű friss őszi reggel volt. A harmatos zöld lombokon, buja réteken csillogva ragyogtak a felkelő nap sugarai, mikor a hadosztály

első harcához fejlődött. Az oroszokat a felderítő csapatok a Solokija folyócska körül, Belz-Uhnow között jelentették. A hadosztály előllevő ezredei Szalaszétól Karow-Uhnow felé nyomultak elő. A 12. ezred a hadosztály második vonalában Szalaszé északkeleti sarkán túl Na Pilce — 211 ⌖ körül készültségi állást vett; mint tartalék harchoz fejlődve beásta magát. Az ellenségről szóló hír azonban nem bizonyult valónak és a hadosztály 8^h körül harc nélkül folytatta az előnyomulást Karow felé. A 12. ezred pedig Szalaszé-Na Pilcéről hadosztály tartalékul a Domaszowtól közvetlenül délre levő 228-⌖-hoz ment, ahol aztán délig pihent.

Eközben előttünk Korczownál a 8. hadosztály vadászai, a mi hadosztályunk pedig Uhnownál elérték a Solokiját. Az oroszok úgy látszott, jóval túl állanak a folyón, mert harc még mindig nem hallatszott; csak Tomaszow felől dörögtek az ágyúk a szomszéd hadtest vonalán.

Délben az ezred azt a parancsot kapta, hogy mint a 8. ho. tartaléka menjen Korczowra, a már ott levő 96. dandár 3. és 4. vadászezredei után. Ezzel az ezred egyelőre elszakadt a 41. hadosztálytól, amely Uhnowtól északra lépett harcba. Az ezred a tűzkeresztséget a 96. dandár császárvadászaival együtt vívta meg s azután is egy héten át a 8. hadosztálynál maradt.

Az ezred Domaszowról délben indult Korczov felé. Domaszowon túl lövegtűz ellen csoportosult, mert a Korczow feletti erdőszélen mozgás volt látható. A zászlóaljak felfejlődtették és lépcsőbe vonták századaikat, ezek szakaszaikat. I. és III. zlj. volt első vonalban, II. zlj. a másodikban; 6. szdát jobboldalvédül küldötte ki. Ugyanekkor egy, az ezreddel volt honvéd üteg a Korczowi erdőszélre néhány srapnelt le is adott; de csakhamar beszüntette a tüzet, mert kiderült, hogy császárvadászok voltak a vélt ellenség helyén. Sőt miután arról jött hír, hogy az oroszok Korczowtól északra visszavonultak, az ezred konyhakocsijai előre mentek, hogy az ezred Korczow déli szegélyén megebédeljen.

Korczowon innen a Solokijának egy mocsaras ága nehezítette meg kivált a konyhakocsik útját. A századok legtöbbje is az út hídjára tért a mocsárgázolás helyett, a konyhákat pedig a századoknak kellett a mocsárból kiszabadítani. Ezért Korczownál a gyülekezés lassan történt s annak biztosítására a 12. szd. a falu túlsó szélén lévő vasúti állomáshoz ment.

14h körül az ezred Korczow déli szélén, a Solokiján innen összpontosított felállításban gyülekezett, fegyvereit gulába s a szerelvényt letéve, a konyhakocsikról étkezéshez készült.

Ekkor a 12. század jelenti, hogy a falutól északra levő erdőt ellenség szállta meg s az erdő előtt egy kozákszakasz cirkál. Majd a Korczowtól nyugatra levő erdőtől egy vadász segédtiszt jött azon jelentéssel (ami később nem bizonyult valónak), hogy északról 2—3000 főnyi ellenség nyomul a falu felé. Erre az ép akkor beérkezett és még fegyverben álló 9. század a falun és vasúti állomáson át azonnali előnyomulásra rendeltetett. Áthaladt a falun, de ellenséget nem talált s az állomásnál levő 12. századhoz csatlakozva, attól balra a vasúti töltést szállotta meg.

Az ezredparancsnok is előrejött e két századhoz. Az állomás nyugati végén levő vasúti átjáró magas fáiról igen jól be lehetett látni a környező terepet. Látszott, hogy az erdőszélen oroszok mozognak. Félbalra Turynánál pedig heves találkozó harc volt megfigyelhető; saját hadosztályunk csapatai előbb kergették az oroszokat, de azok csakhamar visszafordultak a mieink ellen; akik viszont megtorpantak a heves tüzelésbe kezdett orosz lövegek előtt.

Közelben csak néhány cirkáló kozák látszott és az, hogy az orosz elbúvik az erdőszél mögött. Tehát gyönge lehet... Ha az erdőre előretörnénk, onnan hogy oldalba s hátbafoghatnánk a turynai oroszokat!... A vasúti átjárónál figyelő tiszteket, sőt legénységet is valóságos láz fogta el. Majdnem hogy követelték az ottlevő ezredparancsnoktól, hogy engedje őket előre! De az — hiszen az ezred ho. tartalék volt, — megtiltotta, hogy a századok parancs nélkül előremenjenek. Míg aztán a vadászdandárparancsnokkal érintkezésbe lépve, annak felhívására elrendelte az erdőszélre a támadást; III. zlj. a Szczepiatynra vezető út mentén, tőle jobbra az I. zlj. Ezredtartalék II. zlj. a jobbszárny mögött.

A támadás azonnal — 15h30kor — megindult. A vasút mellett már fejlődve levő 9. század vezette be s mindjárt követték a többi századok is. Minden úgy ment, mint a gyakorlótéren. Az oroszok a mozgás megkezdésekor azonnal megnyitották a tüzet; ahol kilövésük nem volt, ott az erdőszél fáiról. A mi rajvonalunk pedig — tüzérségünk nem is volt — minden tűztámogatás nélkül nyomult elő a sík területen. Megállás nélkül, sebes lépésben ment a még lábon álló zabtáblákon; majd az erdő felé,

ahol már keresztekben volt a zab, futva ment az ellenséghez 4—600 lépésnyire. De ott már olyanok voltak a veszteségek, hogy meg kellett állani. Megnyitották a tüzet; a rajvonalnak azonnal be kellett ásnia magát. Sok helyütt, mire a parancsnokok el akarták azt rendelni, az emberek maguktól megásták fedezéküket. Bizony nem jutottunk Turynához, de még az erdőt se értük el!

Az ellenséges tűz az orosz szokásként mély árokkal övezett erdőszélről olyan erős volt, hogy minden további előrejutási kísérletet meghiusított. Különösen erős volt a tűz a Korczowról Szczepiatynra vezető út mellett. Az utat fákra szerelt géppuskák hosszantazták és minden mozgást lehetetlenné tettek azon. Aki az útra került, az mintegy odaszegeződött, onnan mozdulnia nem lehetett. Az ezredparancsnokság pár száz lépésre a rajvonal mögött az utat szegélyező fák mögé szorult. A III. zlj. és a III. gépp. osztag parancsnoka az út mentén megsebesült. Ott pusztultak azok a sebesültek, akik az út mentén iparkodtak volna biztonságba hozni magukat. Szerencse, hogy tüzérségük az oroszoknak sem volt. Részünkről az I. zászlóaljnak sikerült estefelé egy hegyi ütegtől kérni és kapni támogatást, de az az erdőszélen kitűnően fedezett oroszok ellen hatástalannak bizonyult.

Az ezred ezen harcát önállóan, mintegy magasabb kötelék és felsőbb befolyás nélkül harcolta végig. Tőle közvetlen jobbra és balra ugyan ott voltak a vadászok, de ddr. parnokuk — kinek az ezred tulajdonképen alárendelve volt — a harc megkezdésén kívül arra később semmi befolyást nem gyakorolt, parancsot többé nem adott. Egyes 4-es vadászosztagok — részben valószínűleg csak véletlenül, kellő tájékozottság hiánya miatt — az ezred területén támadva, a mi rajvonalunkat erősítették meg, különösen a szárnyakon. De azt előbbrevinni nem lehetett, mert tüzérségük a vadászoknak se volt.

A harc már 17 órakor teljesen álló jelleget öltött. Ekkorra minden tartalék bevettetett. A II. zlj az ezred balszárnyán lépett harcba, s így az egész ezred benn volt a rajvonalban, kivéve a ¾4. századot, amely lövegfedezetül s az 5. szdot, amely hadosztályvonatfedezetül volt kirendelve. A tűzharc úgy nálunk, mint a vadászok vonalán, nyugodtan, izgalom nélkül akár egy harcszerű céllövés, a sötétség beálltáig tartott. Ekkor az egész vonalon ellanyhult, majd mindkét részről megszünt.

S ekkor? megint az történt, ami békegyakorlaton történt

volna. A századparancsnokok végigjárták az arcvonalat, megállapították a halottak nevét, sátorlapba tették a súlyos sebesülteket és kérték a további parancsokat, jelentve, hogy a töltény elfogyott; a halottak és sebesültek töltényeiből jutott mindenkinek 1—2 tár csupán. Erre való tekintettel az ezredparancsnok elrendelte, hogy a zászlóaljak fejlődött vonalban a hátuk mögött levő vasúti töltésnél gyülekezzenek. Erre a századok „bevonultak" a kiindulási helyzetbe, a vasúti töltés mögé. Nem is tudták, hogy ugyanakkor az orosz is visszavonult, kiürítette állásait!

Az éjszaka koromsötétsége azonban igen különböző eseményeket leplezett. A már napok óta tartó erőltetett menetek, de kivált az utolsó éjjeli menet álmatlansága és másfélnapi (27-én dél óta tartó) étkezéshiány úgy kimerítették a csapatot, hogy amint a töltés mögött lefeküdt, abból felkölteni senkit nem lehetett. Se tisztet se közlegényt. Mindenki aludt, mélyen felkölthetetlenül. Az ezrednek a rajvonal mögötti részei, segélyhely, mozgókonyhák, lőszerkocsik, lovak stb. pedig nem voltak sehol! A további intézkedésekért, lőszerért, élelemért nem volt kit és nem volt hova küldeni. Az ezredparancsnok egy pár ébren levő tiszttel rendeztette a pár ezer embert. De a rajvonalból visszajötteken kívül mintha minden kihalt volna, csak néma sötétség és vak csend volt körös-körül. A harc — úgy látszik — mindenütt véget ért és mindenütt nyugodtak a nehéz nap után. Csak a sötétségszülte rémlátás — az volt ébren és a nappal oly bátran viselkedett tisztek (a pár nem alvó) kozákhadosztály közeledésének vélték a leégett Turyna major fel-fellobbanó zsarátnokait; kémjeleknek a vasúti állomás emeleti ablakában az ott levő vadász-segélyhely meg-megújuló világosságát. A vadászokról ott sem tudtak semmi biztosat. Csak a levegőben terjedt a hír, hogy a vadászok visszavonultak. Ki terjesztette? ki tudná megmondani?...

E körülmények folytán — miután az éj folyamán a sebesülteket mind behozták a faluba s a harctérről mindenki hátrajött, hogy a szomszéd csapatokkal, a vonattal és az előljáró parancsnokságokkal az összeköttetést megtalálja, — az ezredparancsnok a hajnali szürkületkor teljes rendben Domaszowhoz vezette az ezredet, ahol most már napvilágnál létszám, veszteségek stb. pontosan megállapíttattak s itt kapta az ezred a továbbra szóló parancsokat. A segélyhelyek Korczowon maradtak és folytatták a sebesültek kezelését.

A veszteségek és a létszám a következőkben állapíttattak meg: (tiszt + legénység):

	Véres veszteség			Eltünt és beteg	Kikülönítve	Összes veszteség	Puskalét-szám 29-én
	halott	seb.	összes				
Ezr. t.				20		20	3+ 30
I. zlj.	17	1+ 50	1+ 67	5+ 83	4+190	10+ 340	13+ 660
II. zlj.	20	4+ 90	4+111	3+ 71	5+250	12+ 431	11+ 569
III. zlj.	2+38	7+135	9+173	4+ 51		13+ 224	10+ 776
Összesen	2+75	12+275	14+350	12+225	9+440	35+1015	37+2035

A kikülönített 4. és 5. századok a gyülekezésnél még nem vonultak be. Az ezred ott levő létszáma 37 tiszt, 2035 ember volt.

Elesett Tribold Jenő hadnagy és Dr. Jerémiás t. zászlós. Sebesültek: Kontz alezredes; Dapsy és Langmár századosok, Illyés és Jeszenszky főhadnagyok, Szentirmay, D'Albini és Werner tényleges, Feitz és Preisz tart. hadnagyok, Kassay és Cserényi tart. zászlósok. A harcban résztvett századok és törzsek vesztesége tisztekben 22, legénységben 14%. Legnagyobb vesztesége (40% tiszt és 17% legénység) a III. zászlóaljnak volt (9. szd. 19%).

Ellenség kezébe senki sem esett. S hogy ennek dacára az ezred állománya a véres veszteségeken kívül is annyira megfogyott, annak okául egy sajnálatos eseményt kell felemlíteni, amelyhez az orosz harctéren akkoriban olyan általános rémlátás szolgált alapul. Mikor az est beálltával a tüzelés megszünt, az ezred balszárnyán szintén a vasút mellett gyülekező vadászok révén az a hír kapott lábra, hogy nyugat felől egy kozákhadosztály támad oldalba. A hír valószínűleg onnan eredt, hogy 10. lovashadosztályunkat előző nap a közeli Tarnoszynnál kozákrajtaütés, a 15. hadosztályt pedig Pukarzownál olyan meglepő oldaltámadás érte, hogy azok nagyrésze megsemmisült. E vereségek riasztóhíre a levegőben terjedt, a kozáktámadás — ami még hozzá igaz se volt — rémhírként hatott, melyre a 4. vadászezred parancsnoka elrendelte a visszavonulást. A vadászokkal ezredünk összekeveredett részei is visszavonultak s magukkal vitték az ezred mozgókonyháit, lőszerkocsikat, a

hátaslovak egy részét s a vonatot. Hozzájuk csatlakozott a hátul kikülönített két század (4. és 5.) nagy része is. Ezzel 27 tiszt és 680 ember elszakadt az ezredtől és csak 6 nap mulva egyesült vele. A tiszti létszám így ép a felére csökkent s az ezrednek a következő harcnapokat konyhái, lőszerkocsik, lovak s vonat nélkül kellett átélnie.

A jelenlevő tisztek közül az I. zászlóaljat Dráveczky Béla, a II.-at Mészöly Jenő, a III.-at Deseő Lajos századosok vették át. Százados parancsnoka csak két századnak maradt.

Ki kell különben emelni azt, hogy a tűzkeresztség alkalmával úgy a tisztikar, mint a legénység kiváló bátorságot és vitézséget tanusított. Gyakorlatszerű pontossággal ment minden. Sőt mint másutt is, éppen a haditapasztalataikon okult és igen jól védekező oroszokkal szemben túlmerész előnyomulás okozta az aránylag nagy veszteségeket.

Előre Oroszországba. A József Ferdinánd főherceg csoportjával szemben állott ellenség 28-án mindenütt visszavonult és 29-én az egész XIV. hadtest megkezdte az üldözést. Az ezred a 8. hadosztály alá rendelve Krzewicára ment és ott éjjelezett. Az út Domaszowról Korczowon a sebesülteket kötöző segélyhelyek mellett, majd az előző napi harcmezőn vezetett. Most látszott csak igazán, hogy milyen erős kiépített állásokra intézte az ezred a tegnapi, tüzérelőkészítés nélküli támadást. Ott voltak a fákon a rejtett lövész- és géppuska állások, amelyek olyan nagy veszteséget okoztak nekünk. Emellett azonban az oroszoknak is sok halottjuk maradt, akiket akkor temettek a visszahagyott orosz sebesültvivők.

Krzewicán az ezred a domaszowi úttal 33 km-es menet, három napi fáradság, álmatlanság és igen hiányos étkezés után kipihenhette magát. A mozgókonyhák ugyan hiányoztak, de a földeken talált krumpli és a főzőedényekben főzött hús annál jobban esett.

30-án az ezred mint a 8. ho. tartaléka önállóan — előved a III. zlj. — menetelt először Ulhowekre; innen északra fordulva a Posadowra vivő úton megpihent, éppen érdekes helyen. Egy orosz hadtestparancsnokság táborhelye volt ott. Látszott, hogy a tábornak éjjeli alvás közben, hirtelen kellett szaladnia s a rajta közvetlen túl levő mocsár megakadályozta a menekülést, úgy, hogy mindenük ottmaradt. Sátorok, igen sok kocsi, mind tele értékes holmikkal, ruha- és fegyverekkel, felszerelésekkel, finom

enni- és innivalóval s a mi térképeinkkel egész a Balatonig. Persze aki csak tehette vitt belőle magával valamit. Innen az ezred az orosz határon át a Posadowtól közvetlen délre levő magaslatra ment. Ott lefőzött és étkezett, azután a 96. dandár alá rendelve Replintől északra a Posadow és Lahowce közti erdő északkeleti sarkán kellett tartalékállást vennie. Még napvilágnál odaérve, újabb parancs szerint Kol. Telatynra kellett menni tartalékul; egy zászlóaljnak pedig a Telatyntól északra levő vadászok mögé, akik ott támadtak Dutrow felé.

Koromsötét éjszaka lett, mire az ezred élzlja (I.) elérte a Lahowce és Kol. Telatyn közti Kamien patakot. A patak széles vizes völgyén magas töltés vezet át, amely azonban meg volt szakítva, mert az oroszok felégették a patak feletti jó 50 m hosszú hidat. Az élzászlóalj le tért az útról, de a végén menő géppuskás osztaga nem tudott lemenni a meredek töltésoldalon, hanem állva maradt. A hátulsó zászlóaljak a koromsötétben nem értesültek a menetakadályról és csak jósokára tünt ki az el nem rendelt megállás oka. S miután senki se tudta megmondani, hogy az élen álló géppuskás osztag elől az I. zászlóalj hova lett, csak jó idő mulva lehetett megtalálni annak a töltésről a vizes réten át Telatynra vivő nyomait. Késő este volt mire az ezred Telatynnál felzárkózhatott; s ekkor újabb parancs jön, hogy az ezred előbbi tartalékhelyére menjen vissza Lahowce mellé. Így éjfél is lett, mire az ezred Lahowce mellett beásta magát és pihenni tért.

Az I. zlj. nem jött vissza az ezreddel, hanem Telatynnál maradt; de alkalmazásba nem került, másnap délelőtt bevonult az ezredhez az is.

31-én reggelre kelve az ezred kijavította a sötétben csak hevenyészve készített tartalékállásokat. Közben első ízben nyilt alkalom az új harceszközt látni, ott repült először orosz repülőgép a rajvonal felett. A Kamien patak völgyének tulsó lejtjeiről jól látszott a császárvadászok harcoló, lassú előnyomulásban levő rajvonala. Az eddig elért siker és az új győzelem kilátása mindenkiben örömteljes bizakodó hangulatot keltett; sajnáltuk, hogy nem mi vagyunk elől a vadászok helyén és szinte a várakozás beteljesedése volt, amikor déli étkezés közben a 96. dandártól parancs érkezett, hogy az ezred Posadowon át, az attól északra levő erdő keleti szegélyén és Zulicén át Lykoszynra támadjon.

Az ezred 14^{h}kor el is indult. Posadowon azonban 14^{h}kor új parancs érte: „Az ezred a Wiszniewnél szorongatott 3. hadosztály támogatására Telatynon át amilyen gyorsan csak lehet, előre! A Telatyntól keletre levő magaslatokon lövegtűz várható."

A menet tehát Telatynon át folyt tovább s mikor az oszlop éle Telatynban a Nowosielki felé vivő keleti kijárathoz ért, teljes pontossággal leadott srapneleket kapott. És bár azok magasan robbanva, úgyszólván teljesen hatástalanok maradtak, mégis meg volt az erkölcsi hatás. Ez volt az első ágyútűz s az emberek között meglehetős riadalmat okozott annál is inkább, mert mindenfelé el volt terjedve a sok árulás híre. Így éppen Posadowon előző nap a lakosság egyes kis vadászosztagainkra lesből tüzelt. Az ezredre adott srapneleket is egy Telatynban visszamaradt és a parochián elbújt orosz tűzértiszt vezette telefonon, akit kevéssel utóbb véletlenül fedeztek fel a mieink.

A srapnelek okozta izgalom azonban csakhamar elült. Sőt jórészben emelte a hangulatot az, hogy a srapnelek nem tettek kárt senkiben.

Az ezred a Nowosielki felé vivő völgyben, majd a 206-tól északra vezető mélyedésben ment tovább Radostaw felé. De alig ért lövegtűz ellen tagozva Wasilew magasságába, a 3. hadosztály arról értesítette, hogy a segítségre már szükség nincsen, az ezred előbbi helyére visszamehet. Erre 17^{h} körül Radkowon át visszaindult a Lahowce melletti tart. állásaiba. Radkowon egy teljes lovashadosztály átvonulását kellett bevárni, hogy a Kamien hídját használni lehessen. A falu lengyel lakossága olyan ellenszenvet mutatott, hogy még vizet sem akar adni s ahol kivételesen megengedték a vízivást, ott is nyomatékosan kérték, hogy a lakosság észre ne vegye azt. Radkowról csak este indulva koromsötét éjszakában ismét csak hosszabb keresés után érhette el az ezred — megint csak éjféltájban — az erdősarok melletti tartalékhelyet. Az éjjelezést hátrafelé is biztosítani kellett, mert híre járt, hogy Belz körül nagyobb orosz erők jelentek meg s hogy orosz lovasság portyázik a saját arcvonalunk mögött. Ilyen portyázó kozákokkal került harcba Uhnownál a hadosztály vonatot kísérő 5. század is. Tűzzel kellett előzni és távoltartani a vonatra támadó kozákokat, akik Uhnowba is betörve, az ottani kórházból fogságba ejtették az 5. század parancsnokát.

Telatyni ütközet szeptember 1. (3. vázlat). Délelőtt az

ezred a Lahowcei tartalékállásban pihent. Délben Posadowon át ismét Telatynra indult, honnan a 96. dandárral támadnia kellett Lykoszynra észak felé. Posadowról a Kamien mellett és Kol. Telatynon át Telatynba érve, az elővéd (II. zlj.) a falu északi részében szemből srapneltüzet kapott; mire harchoz fejlődött és a 6. századot a II. géppuskás osztaggal jobboldalvédül küldte ki. A falu északi kijáratánál és részben a templom toronyból látszott, hogy az ellenség a faluval szemben levő erdőszélt szállotta meg. A tájékozódás alatt az ezred zöme is a templomhoz ért s az ezredparancsnok a zászlóaljparancsnokokat a helységkijáratnál személyesen tájékoztatva, elrendelte a támadást; II. zlj. a falu kijáratától iránnyal az erdő sarkának, I. zlj. tőle balra, III. zlj. ezredtartalék lépcsőben a balszárnyon kívül azzal, hogy részletes tájékozódás és felderítés után Zulice-Dutrowon át átkarolólag támadjon az erdő nyugati szélére.

A mélyedésben fekvő falukijáratnál fedve fejlődnek a II. és I. zlj. századai. A falu előtti patakig akadálytalanul megy a támadás. Ott azonban a balszárny zlj. megakad, mert az ellenség nemcsak az erdőszélt, hanem Dutrowot is megszállotta s onnan oldaltűz alá vette az előnyomuló rajvonalat. Így csak az úttól keletre levő II. zlj. jut előbbre. Az I. zlj. kénytelen megállapodni a patak meredek partjának oltalma alatt és ott nyitja meg a tüzet.

A III. zlj. sem mehet Dutrow felé. Elővédül küldött ½10. szda mindjárt a malomnál levő utcakijáratnál olyan erős puska- és srapneltűzbe jutott, hogy azonnal fejlődnie kellett s az I. zlj. balszárnyához csatlakozott. A III. zlj. zöme az erős tűz miatt a falun visszamenve akart a magaslatok mögött Zulicére jutni. Eközben a faluban, ahol pedig teljesen fedve volt, ismét pontosan követte a faluból kémtelefonon vezetett orosz srapneltűz, ami ezúttal meglehetős veszteséget is okozott. A zlj. a 249△ előtt egy mélyedésben fedve jött ki a faluból; de a Zulice felé előnyomulást abbahagyta, mert a neki kiutalt területen Zulicén, már vadászok nyomultak elő. S így a zlj. az ezredparancsnok rendelkezése folytán a 249△ mögött maradt, a harcba nem avatkozott.

Részünkről egy üteg a 249△-ról nyujtott ugyan némi tűztámogatást, de inkább csak az ellenséges tüzérséget iparkodott lekötve tartani, mert az orosz gyalogság teljesen fedve volt az erdőszéli födözékek mögött. Vagyis az ezrednek úgy mint Kor-

czownál, ismét megerősített védállást kellett támadnia. Hatásos lövegtűz hiányában ezen támadás is azon sorsra jutott, mint a korczowi; a rajvonal a patak szakadékpartján túl nem mehetett. Úgy mint a vadászok sem juthattak túl a patakon.

Ezen helyzetben, úgy mint Korczownál, itt is álló tűzharc keletkezett. A két szemben álló vonal kölcsönösen heves tűzzel kötötte le egymást. A tűz éjféltájban rendkívüli hevességre fokozódott. Előbb orosz támadásnak véltük az óriási tüzet. Nem ismertük még az oroszok szokásait: ez a visszavonulás előkészítése volt. A tűz éjfél után lassan-lassan alábbhagyott, miközben az oroszok észrevétlenül kiürítették az állásokat. Reggel folytatni kellett volna a támadást és tüzérségünk le is adott pár lövést az orosz fődözékekre, amelyekből azonban már eltünt az ellenség s annak helyén már a mi legénységünk kíváncsiskodott.

Veszteség: 6 ember elesett, kb. 100 sebesült. Tiszti veszteség nem volt.

2-án 6^hkor az ezred az üres ellenséges állások vonalában gyülekezett. Már csak 1600 embere volt. A létszám négy nap alatt ismét ugyancsak megfogyott. Az állandó nagy fáradság, álmatlanság, hiányos élelem a gyengéket leverte lábáról. Több mint 300 ember maradt el a négy nap alatt. A tisztek közül is több kidőlt. Az ottmaradtak azonban annál lelkesebbek voltak. Hiszen az ellenség már másodszor meghátrált! Benn voltunk az országában! Ha ez így megy — hamarosan végleges lesz a győzelem!

Az ezred a 96. dandár kötelékében megkezdte az üldözést. Staroje Sielon át Mirczére, onnan Andrejowkára ment. Az oroszoknak még a nyoma se látszott a hatalmas erdőségekben, amelyeknek egy tisztásán húzódott meg a kis Andrejówka falu, hol az ezred beszállásolta az embereket. Éjjelre azonban hátra kellett jönni a hasonnevű nagy majorhoz, amely mellett az I. és II. zlj. sátrakat vert. A III. zlj. előőrsökön kívül a tábor körül alakított rajvonallal biztosította az ezredet.

3-án reggel arra ébredtünk, hogy esik az eső. Még kellemetlenebb meglepetés volt, hogy az üldözés folytatása helyett visszafelé menetre jött parancs. Azzal az indokolással, hogy egy orosz hadosztály Lemberg körül rekedt, azt kell fogságba ejteni. Bizony kétkedéssel fogadtuk a hírt és a csapatokon lehangoltság vett erőt annál is inkább, mert a menet megint ugyan hosszú lett.

Visszakerültünk a 41. hadosztályhoz, amely a 19. ho-al az új XVII. hadtestet alakította meg. Az ezred a mult napok harcterein Mietkie-Steniatynon át a határt Posadownál ott lépte át, ahol négy nappal ezelőtt elhagyta volt. 35 km után éjfél körül Ulhowekre érve, ott várták az ezredet a Korczowi tűzkereszt-ségnél elszakadt részei. Ezek jó szállásokat készítettek elő s az ezred, ha röviden is, de jól pihenhetett.

4-én az ezred a 41. ho. főcsapatában Karowra menetelt (15 km) és ott éjjelezett. A háború ezen első időszaka alatt ez volt a legkönnyebb — egyedüli könnyű — nap, amikor az ezred kis menet után jó szállásokon, rendes étkezéssel kipihenhette magát. Megkerültek a konyhák, vonat, tiszti podgyász; lehetett mosakodni, tisztát váltani. A visszacsatlakozott részekkel az eredeti kötelékek megint helyreállíttattak s az ezred ismét teljes lett. Csak az 5. század fele hiányzott, mely az uhnowi kozák rajtaütés óta még most se találta meg az ezredet. Az elszakadt részeken kívül nagyszámú menetképtelen maradozó is bevonult s a puskalétszám a következő lett.

	2-án volt:	Bevonult: elszakadt:	maradozó:	Lét-szám IX/4:
E. t.	10	20	10	40
I. zlj.	520	273	27	820
II. zlj.	385	190	150	725
III. zlj.	685	51	49	785
Összesen	1600	534	236	2370

Az I. zljat ismét Stessel őrnagy, a II-at Pataky alezredes, a III-at Mészöly Jenő százados tj. vette át.

A Rawaruska-lembergi csatában.

5-én az ezred a hadosztály főcsapatában déli irányba tovább menetelt Michalowkán és Rzyczkin át. A Rzyczki és Rawaruska közti útrészen más hadosztálybeli csapatokkal és vonatokkal nagy torlódás keletkezett s az Rawaruskán oly mérvet öltött, hogy a nagy tolongás és zűrzavarban csak nagy idő alatt lehetett átvergődni a csapatokkal és vonatokkal teli városon.

A levegő valahogy nehéz balsejtelmekkel volt tele. Érezni lehetett, hogy az eddigi győzelmes előnyomulás után sokkal nehezebb napok következnek. Ami rövidesen be is következett.

Rawaruskáról az ezred a Lembergi útmenti Zagorniétől

délre levő Klepacka magaslatra ment és 18^h körül ért oda. A II. zlj. Biluty-Kamionka Starawies vonalában azonnal zárt előörsöket állított fel; a másik két zlj. pedig a Klepacka magaslatot szállotta meg és arccal D.-nek beásta magát; I. zlj. balra az országútig, a III. jobbra az erdőig (4. vázlat.)

Éjjel az előörsök járőrei Pulce és Moszczanán állapítottak meg erős orosz csapatokat. Az éj különben háborítlanul telt el, csak az előörsök lövöldözése zavarta némileg.

Lipnik, szept. 6. (4. vázlat.) Szept. 6-án hajnalban kelet felől jövő ágyúszó költi fel az ezredet. A Lemberg-rawaruskai (második lembergi) csata kezdetét jelentette az. Mert bizony nem egy odaszorult orosz hadosztályt kellett lefegyverezni, hanem azért kellett visszafordulni a komarowi csata után üldöző 4. hadseregnek, hogy elébe álljon amaz orosz erőknek, amelyek a Dnjeszter mellett visszavonult 2. hadseregünk elől észak felé húzódva, a mi északi és keleti két erőcsoportunk (1. és 4., illetve 3. és 2. hadseregek) közé akarták ékelni magukat.

Riadó után az ezredet Tanárky ezredes dandárparancsnok azonnal támadáshoz rendelte. Az I. zljat a lembergi műút mentén Biluty iránnyal, — tőle jobbra Lipnik-Pomlynow irányában a III. zljat; II. zlj. ezredtartalékul gyülekezzék a III. mögött. Az első vonalba rendelt két zászlóalj 7^h körül kezdte meg az előnyomulást. A III. zlj. a pomlynowi erdő előtt meglepetésszerűleg ütközött össze a DK. felől szintén előnyomuló oroszokkal, akik kitünő fedezéket találtak az erdőszél árkaiban. A zlj. — balról a 12., a 9., 10. és 11. századokkal — folytatta az előnyomulást és egy órai harc után úgy $8—9^h$ között már $2—400^x$-re megközelítette az oroszokat.

Az I. zászlóalj a III-tól mocsár által elválasztva, a műút mentén három századával lépett harcba s már a vasúti töltés elérése előtt srapneltűzbe jutott. A vasútnál már harcban találta a főörsön volt 8. századot, amely a túlnyomó orosz erő elől a vasúti állomástól odament. Az I. zlj közbelépése megállította az oroszokat, de a vasúti töltésnél egyelőre a zlj. is kénytelen volt megállani.

A tartalékba rendelt II. zlj. 7., 6. és ½ 5. századai (1. és 2. sz. főörsök és az előörstartalék) a jobbszárny meghosszabbításában szintén hamarosan tűzvonalba mentek és csatlakoztak a III. zlj. előnyomulásához. Ez közben már annyira előrejutott, hogy helyenként a roham előkészítésével foglalkozott.

Ekkor, 9—10h körül a dandár azon parancsa érkezett, hogy a harcot félbeszakítva azonnal gyülekezni kell Schloss Kamionkánál. S bár előrelátható volt, hogy az ellenséggel közvetlen érintkezésben levő csapatok csak nagy veszteséggel lesznek kivonhatók, a parancsot végre kellett hajtani, mert ez a 19. ho. területe volt. Ezredünknek máshol kellett támadnia.

A századok hol rajonként, hol egyenként megkezdték a visszavonulást. Ami azonban súlyos veszteséggel járt kivált a III. zljnál, ahol teljesen nyilt és mocsaras volt a terep. Sokan elestek és megsebesültek a vizes réteken, és hogy a visszavonulás még sokkal nagyobb veszteséget nem okozott, az csak annak volt tulajdonítható, hogy a kis távolságon egy holttér részben fedezte a visszavonulást, az oroszok figyelmét pedig lekötötték az állásban visszahagyott, részben visszavonulni nem tudó visszamaradt osztagok.

11h körül gyülekezett az ezred Lipniken, de meglehetős nagy hiányokkal. A visszamaradt osztagok közül sok ottragadt s részben fogságba esett, részben csak később tudott hátrajönni, amikor hozzájuk értek a felváltó 19. ho. csapatai.

Pár foglyunk is volt és bemondásuk szerint Biluty-Pomlynów között egy orosz ezred mindnégy zászlóalja állt.

Sebesültek Mauksch és Csépke tart. hadnagyok. Az elesett, sebesült és eltünt (részben fogságba esett) legénység száma kb. 480 főre tehető. A 9. szd. 210 emberéből csak 126 maradt. Orosz kézbe estek a III. zászlóalj géppuskái is.

Schloss Kamionkától az ezred azonnal Kamionka Starawies DNy. végéhez ment, ahonnan a ho. kötelékében Dumycze irányában támadáshoz fejlődött. De alighogy megkezdte az előnyomulást, mielőtt még az ellenséggel érintkezésbe lépett volna, megint kivonták és a 14. honv. menetezreddel a XVII. hadtest tartalékát képező cs. és kir. 2. menetdandár alá (Miscevic tbk.) rendeltetett; tehát a saját kötelékből kiszakítva, ismét idegenbe került. Tahy Márton ezredes megbetegedvén, az ezredet ugyanakkor Pataky Lajos alezr., a II. zljat Dráveczky szds. vette át.

A balszárnyával (XVII. hadtest) Rawaruska felől DK-nek támadó 4. hadseregünkkel szemben az oroszok szintén előnyomultak. És pedig nemcsak — ahonnan várni lehetett őket — Lemberg felől, hanem K. és ÉK. (Belz) felől is. A XVII. hdt. szélső balszárnya 6-án délelőtt Rawaruskától keletre Grzedánál

már oroszokba ütközött; s onnan északra a zaborzei nagy erdőben már szintén orosz lovasság cirkált. Ez erőkkel szemben ott részünkről csak a 6. lovasho. volt, gyalogság nélkül.

Ezért a 2. menetdandár azt a parancsot kapta, hogy a két honvédezreddel megerősítve, menjen a Rawaruskától ÉK. levő dombokra s onnan biztosítsa a 4. hadsereg balszárnyát.

Ezredünk Starawiestől a 2. menetddr. főcsapatában 16^h körül Kamionka erdő szélén, majd Luzki majoron át a Rawaruskáról Hujczére vivő útra s onnan a Czarna majorhoz indult. A menet sürgős volt. El kellett menni a mozgókonyhák mellett anélkül, hogy idő lett volna az étkezést elfogyasztani. Később pedig már nem került rá a sor, mert a konyhák nem tudták követni a csapatot.

Rekkenő volt a hőség, ami fokozta a fáradságot s a menet alatt már észrevehető volt, hogy a hangulat a kimerülés, álmatlanság és éhség miatt nagyon alászállt. A menet utolsó, vizes mocsaras erdőn át vivő részét késő este már szinte apatikusan tették meg az emberek. A vonat az erdőn nem tudott átmenni és a Hujczére vivő országúton visszamaradt.

Este 10^h körül ért az ezred a Czarna majorhoz és közvetlen a major mellett arccal északnak a domb tövében letáborozott. A 11. század a 271 △ melletti magános fához ment főőrs gyanánt. A dandárnak csak három közös menetzlja volt; ezek az ezredtől féljobbra elől a magaslaton éjjeleztek. (L. 7-iki helyzetet).

Kevéssel a letáborozás után egy lovas járőr jelentette, hogy a Zaborzétől közvetlen északra levő erdőben igen erős orosz csapatok éjjeleznek tábortüzek mellett. Az éjjel nyugodtan telt el. Bármennyire hideg is volt a csillagos galiciai éjszaka, a kimerült emberek mihelyt lefeküdtek, azonnal aludtak is.

Rzyczki-Zaborze. Szept. 7—11. Szeptember 7. reggelre kelve megkezdődött az az ötnapos küzdelem, amelyet az ezrednek, kitartó hősiessége dacára balsorssal adatott meg bevégeznie. De amely küzdelem a balsiker dacára is az ezred babérkoszorújának egyik legnehezebben kiküzdött és kiérdemelt levele marad.

A legénység teljesen ki volt merülve. Igen nagy volt a tiszthiány. Már csak alig nehány századnak volt tényleges tisztje. Szakaszparancsnokok pedig majdnem kivétel nélkül altisztek, tizedesek voltak.

Helyzet szept. 7.

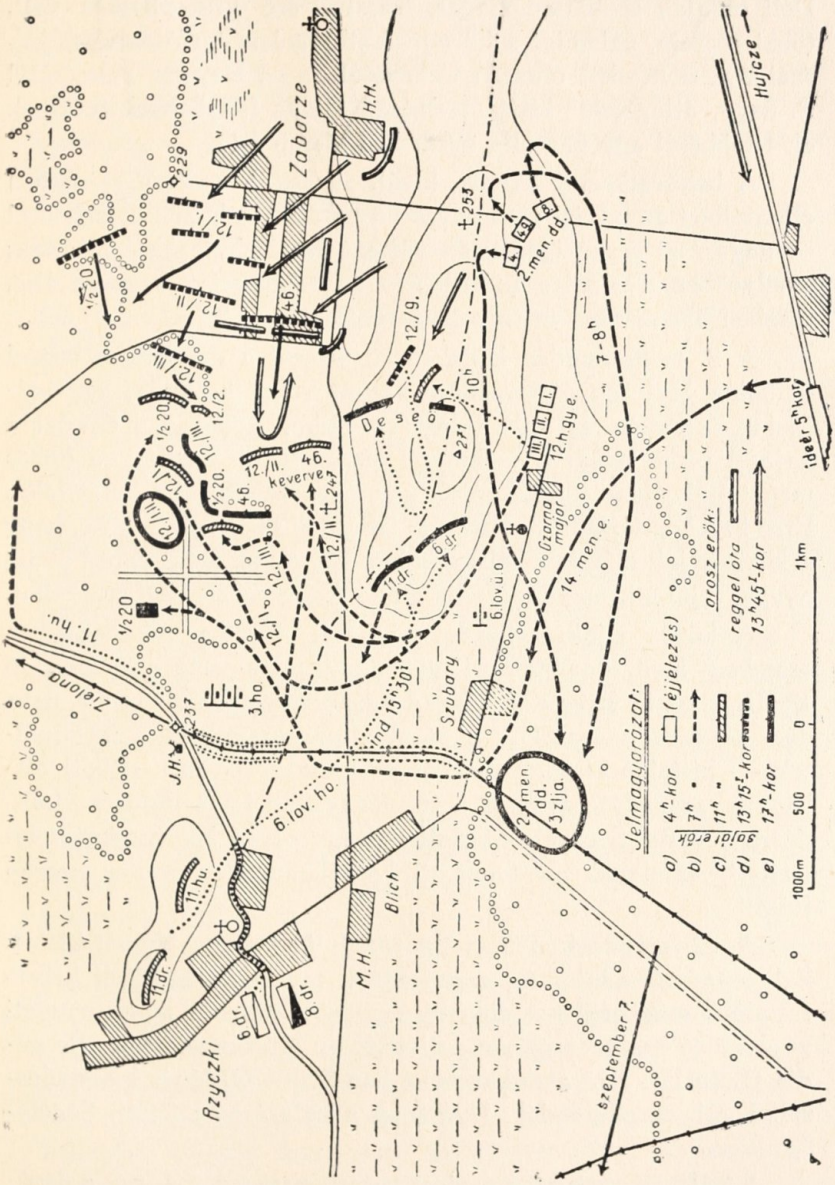

Megjegyzés. A 271△-től Ny. 1 cm-re (6. dr. e. jobbsz.) egy magános fa rajzolandó.

A Rzyczki-Zaborze-Czarna közti különben sík terepen keletről nyugat felé egy 30 m magas, széles lapos hát húzódik. Déli oldalán szokatlan magas, hónaljig érő krumplivetés volt, többi részein, valamint a környező síkságokon tarló és vizes kaszáló. A domb két oldalán Czarnától D. és Rzyczki-Zaborzétől É. nagy, átlag 200^{x} kilátást engedő szálas fenyőerdők terülnek el. Utóbbiból egy parcella ugrik ki a domb felé.

A bekövetkezett harcok, kivált az első két napon — éppen ellentétben az eddigi igen egyszerű és áttekinthető ütközetekkel — nagyrészt összefüggéstelen változó részletharcokból állottak; amelyekben a vezetés az erdős fedett terep miatt részben alig, részben éppen nem is volt érvényesíthető.

A 2. menetdandár intézkedése szerint a dandárnak reggel 4^{h} 30kor Hujczén át Grzedára kellett volna indulnia; egy baloszlop Zaborzén át volt irányítva. Mikor azonban a dandár a hajnali pirkadásnál a menethez rendezkedni kezdett, a közös menetzljak élénk tüzet kaptak úgy Zaborzéből, mint kelet felől. Erre harchoz fejlődtek. Miscevic tábornok pedig elrendelte, hogy a közös zljak elfoglalt helyzetükben kössék le, a 12. ezred pedig nyugat felől átkarolva támadja meg a Zaborzéban levő oroszokat.

A közös zljakra kezdett hajnali tüzelés alkalmával a szemben levő dombtetőről gyönge tüzelés érte a felkészülő 12/III. zljat is. Erre a 9. század parancsnoka — mialatt a dandár- és ezredparancsnok a zászlóaljparancsnokokkal intézkedtek — hirtelen elhatározásából az ezredet parancs nélkül otthagyva, századát egyenest a tűz irányában fel a dombra támadásra vezette. S ezzel öntudatlanul egy olyan harccsoportot létesített, amelynek a következő harcokban igen fontos szerep jutott.

A 12. ezrednek nem a Czarna felől, hanem Ny-ról kellett Zaborzéra támadnia. Az ezred ennek megfelelőleg éjjeli helyéről előbb megkerülte a dombot, a mögött födve a domb nyugati vége mögé ment és onnan fejlődött az előnyomuláshoz. És pedig II. és III. zlj.[1] első harcvonalban 500—500 lépés kiterjedéssel. I. zlj. ezredtartalék, lépcsőben a balszárny mögött. Segély-

[1] A III. zlj. csak két századdal támadt, mert a 9. szd. már a dombtetőn harcolt, a 12. szd. pedig lövegfedezetül a major mellett maradt és csak 23^{h}kor vonult be az ezredhez. A II. zlj. ½5. szda mint vonatfedezet szintén távol volt.

hely és ütközetvonat a majorba rendeltettek, de a majort érő heves tűz miatt csakhamar hátra kellett menniök Rzyczkibe.

Az ezred eltolódása lövegtűzben, de nevezetesebb veszteség nélkül történt s a támadás 7^hra a vázlaton b-vel jelölt helyzetbe jutott. Az oroszok Zaborze nyugati szegélyét megszállva tartották, a tűz mindkét részről hevesen folyt s az előnyomulás az erdő és domb közötti sík terepen csak lassan haladhatott.

8^h körül Sirchich Béla alezr. alatt a 14. honv. menetezred (két zlj.) is előnyomult Rzyczkiből Zaborze felé. Egyik (46.) zlja a tűzvonalban levő tizenketteseket erősítette meg, másiknak (20. Dolhof őrnagy) fele pedig a kiugró erdőparcellába ment.

A 9. század hajnali támadása alkalmával tűzben, de megállás nélkül jutott fel a dombtetőre; a túlsó lejten azonban a Zaborze felől jövő igen erős tűz miatt be kellett magát ásnia. (Vázlaton b.) A nyilt, födözék nélküli terepen egyedül levő s a többi csapatok felől tájékozatlan század igen nagy veszteségeket szenvedett. Nehéz helyzetében azonban kitartott 10^hig, amikor egy K. felől visszaszaladó Deutschmeister menetszázad magával rántotta a Czarna major mögé. Azonban a domb alján a kápolnánál gyülekeztetve azonnal visszament a dombtetőre, ahol azután egész nap magában harcolt, mert a közös menetzljak visszaszaladtak Blichhez és az aznapi harcokban nem is vettek részt.

Ezalatt Sirchich alezr. mint rangidősb a parságot a két honvéd ezred együttműködő részei felett átvéve elrendelte, hogy Dolhof őrnagy félzljával és a 12 I. zljjal Zaborzét észak felől átkarolva támadja meg.

A támadáshoz úgy a 20-as, mint a 12 I. zlj. a kiugró erdőparcella ÉK. sarkában gyülekezett és csoportosult. Eközben a III. zljnak az erdőtől délre nyilt terepen levő részei, hogy magukat az erős tűzből kivonják, az erdőbe húzódtak s az erdőszélen támadáshoz fejlődő I. zlj. mögé kerültek. (c helyzet).

A Dolhof-zlj. a 12 2. szddal 11^h körül még a 12/I. zlj. gyülekezése közben megkezdte az előnyomulást. Zaborze ÉNy. sarka előtt az erdőszélen előnyomuló orosz osztagokra bukkanva, azok előtt első pillanatban megállott, sőt visszafordult. De a 3. ho. 42. tábori ágyús ezredének egy ütege kitűnően irá-

nyitott srapnelekkel kezdte lőni az oroszokat, úgy hogy azok foglyok és sebesültek visszahagyásával futva menekültek vissza Zaborze ÉNy. részébe. Erre a mi visszavonult osztagaink is megfordultak és az egész 12/I. zljjal együtt nyomon követve az oroszokat, behatoltak a falu ÉNy. sarkára és onnan terjeszkedtek a falu Ny. széle mentén lefelé. A 46. menetzljjal összekeveredett 12/II. zlj. is előnyomult és csakhamar elérte a nyugati faluszegélyt s az onnan északra vivő fasort. Itt jó időn át tartó összefüggés nélküli, változó és át nem tekinthető, ide-oda hullámzó részletharcok keletkeztek, melyek azután elcsendesedtek, mert az oroszok lassan-lassan visszaszivárogtak a falu belsejébe.

Ezalatt a dombon levő 9. századot parancsnoka megerősítette olyformán, hogy a 7. és 8. századoknak rendetlenségbe jutottan hátul a vasútnál gyülekező részeit a dombra előre vezettette. Ezen erősítéssel — az oroszok ép azon időre eső passzivitása és a faluba visszahúzódása folytán — sikerült a dombtetőn, sőt a reggeli állásain is túl előrántani a már igen lefogyott 9. századbeli gyönge rajvonalat.

13^h körül a Dolhof-zlj. és a 12. ezred mindhárom zlja a vázlat b. szerinti csoportosítást vette fel. Vagyis a Dolhof csoport készen volt a további támadáshoz és megkezdődött az előnyomulás K. felé. A II. zlj. az I. mögött a falu s az erdő között nyomult elő, mögötte a III. zlj. mint tartalék.

Az erdőben nem volt ellenség. A faluban azonban hatalmas ellentámadás indult a támadók ellen. A faluszélen előnyomuló I. és II. zljat, amikor első vonalai a második fasornál voltak, az oroszok a falu házaiból, padlásokról, pincékből, kerítések mögül, részben hátulról is rajtaütésszerű hatalmas tűzzel lepték meg. A falu DK. részeiből nagy orosz erők támadtak az I. és II. zlj. oldalába, valamint az erdőparcella felé s a dombra is. Az erdő s a falu között meglepett első vonalbeli osztagok a rejtekből jövő tűz ellen hirtelen födözni sem tudván magukat, rövid idő alatt igen nagy veszteséget szenvedtek, ami közöttük zavart okozott.

A II. zlj. és több szd. egyszerre elvesztette parancsnokát. Egyes kötelékeknél ugyan még kézben maradt a vezetés. Hedry szdos. egy ellentámadással s rohammal kiszabadította a már fogságba esett I. gépp. osztagot. De a csapat megrendült, elkezdtek futni az erdő felé. Ehhez járult az is, hogy kevéssel előbb, a támadás megindulásakor érkezett a dandártól az a parancs,

hogy — miután a 3. ho. Michalowkáról rövid idő mulva Zaborzeba érkezik — az előnyomulást Zaborze K. szélén be kell szüntetni s csak majd a 3. ho-al együtt kell folytatni azt.[1] Ezen — éppen rosszkor jött — parancs hatása alatt a rendben maradt zljak is visszavonultak (14[h]) az erdőbe, ahol aztán a Dolhof-félzlj. a parcella s a falu közti erdőszegélyt, a 46. zlj. pedig a parcellát szállotta meg. (e). A faluból kimenekült I. és II. zljak amazok mögött gyülekeztek. A támadás az ezredben kb. 300 fő veszteséget okozott, ezek egy része fogságba került.

Az oroszok ezután a faluból folytatták az előnyomulást az erdőparcella felé. De tüzérségünk s a III. zlj. és a 46. menetzlj. visszaverték őket a faluba. (16[h]).

A zaborzei támadással együtt a dombra is támadtak az oroszok. A Deseő csoport visszavonult előlük, de csak közvetlen a magaslat mögé. Itt a véletlen ismét kisegítette; egy 14. menetezredbeli kb. 60 főnyi osztag s egy 59-es salzburgi közös ezredbeli raj gyülekezett a domb alatt. Ezekkel a csoport ismét támadásba ment át és az erdőparcella felé intézett támadás visszaverésével együtt a csoport is visszaszorította az oroszokat és nemcsak előbbeni állásait érhette el, hanem kiszabadította az előző állásban sebesülten fogságba esetteket (köztük Fülöp t. hgyot) is. Ezen utolsó erősítések a csoport jobbszárnyán a dombtetőt szállották meg. (e.)

Ebben a délután folyamán (16[h]) elért helyzetben a harc az egész vonalon mindkét részről alábbhagyott; estefelé már csak a tüzérség adott le egy-egy össztüzet. Majd ez is elmaradt, 18[h] után a harc teljesen megszünt.

Rzyczki-Zaborze körül déltájban Wittmann altbgy., a 6. lovasho. parnoka vette át a parancsnokságot, kinek ezredei (11-es huszárok, 6., 8. és 11-es dragonyosok) a nap folyamán tartalékban állottak Rzyczki körül. A Wittmann csoportjához tartoztak a 6. lovasho.-n és 2. menetddron kívül az este Rzyczkibe ért 3. (tiroli) gyalog- és 4. lovashadosztályok is.

A délutáni zaborzei sikertelen támadás után a menetddr. és a XVII. hadtest balszárnya közti, vagyis a zaborzei erdőparcellától a senkowicei műútig levő terület megszállására a 6. és 4. lovashadosztály gyalogharchoz rendeltetett. A 6. ho. két ezrede

[1] A parancs régi, megváltozott helyzeten alapult. A 3. ho. Michalowkánál harcba került és csak nehezen tudott abból kiszabadulni. Akkor aztán este Rzyczkibe ment.

(6. és 11. drag.) este 18 óra felé előrejött a domb mögé. A 6. drag. ezred parnoka parancsnoksága alá vette a Deseő csoportot is és ezredéhez hátrarendelte azt. Éjjelre azután a domb északi oldalát a 11. dragonyosok, a tetőt és a déli oldalt a Deseő csoporttal együtt a 6. dragonyos ezred szállotta meg.

E nap okozta az ezred addigi legnagyobb veszteségeit. Zaborzenél reggel — a távollevő ½5. szdon kívül — kb. 1900 fő lépett harcba. Estére az állomány rendezésekor 1200 fő volt jelen. Tehát hiányzott 700, amiből az ezredtől külön küzdő Deseő csoportnál sem volt már több, mint 41 (9. századbeli csak 7) ember. Tehát az ezred e napi vesztesége kb. 650 főre tehető, ezeknek túlnyomó nagy része véres veszteség. Ezzel szemben az ezred is kb. 100 foglyot ejtett.

Elestek Dráveczky szdos. és Snapp fhgy., sebesülve fogságba esett Dutkay szds., sebesültek Bereghy és Kéler fhgyok, Fülöp hgy. Odaveszett az I. gépp. osztag egyik puskája is. Miután a III. gépp. osztag már Lipniknél esett orosz kézre, az ezrednek csak három géppuskája maradt; a gépp. tisztek közül egy elesett, a többi megsebesült.

Az állomány gyors leolvadását és az aznapi veszteségeket mutatják a Deseő csoport akkor pontosan megállapított és így hiteles adatai. Ezen csoportban voltak a nap folyamán:

12. hgye. 9. századából:	reggel	127,	este	7	fő
„ 7. „	délben	68	„	28	„
„ 8. és más századoktól	„	32	„	6	„
14. menetezredtől	„	60	„	11	„
59. gyalogezredbeli	„	14	„	14	„

vagyis összesen a nap folyamán 201, este 66 fő. A 14. menetezredbeliekből 45 fő este ezredéhez ment vissza s így a csoport vesztesége 190 fő és 1 tiszt, ami csaknem kizárólag véres veszteség, mert a csoportnál sebesületlenül mindössze egypár ember esett fogságba, akik a második visszavonulásnál aludva a rajvonalban maradtak.

Ezen mozgó harcok alkalmával, különösen visszavonulásokban sokan tüntek el „hátrafelé", vagyis az arcvonal mögött. Ennek oka mindenekelőtt a tiszt- és altiszthiány volt. A kimerültség, álmatlanság, éhség elcsigázták az embereket; a födött terep, éjjeli menetek pedig azt idézték elő, hogy aki egyszer akaratán kívül is elmaradt, az többé alosztályához vissza nem talált. A hátul levő részeknél, a vonatoknál, segélyhelyek körül mindenütt nagy számmal voltak a lézengő emberek, akik erélyes parancs nélkül ott nem hagyták a konyhakocsi gőzének illatát. Így volt lehetséges az, hogy a dombon levő csoport a nap folyamán három ily szétugrasztott osztagot szívott fel, amihez este Schwer tábornok lovasdandárparancsnok még ismét hozott

50 főnyi szétugrasztott 14. menetezredbelit, — akikkel a csoport most már ismét 116 főt számlált, annyit mint amennyivel 7-én reggel harcbalépett; de most még két tisztje is volt a parancsnokon kívül.

A 12. ezred este az erdőparcellában rendezkedett és erősen megfogyott állományából a következő kötelékeket alakította:

I. zlj. (3 szddal) Stessel őrnagy; 2. szd. Holló t. hgy. 3. Grossmann t. hgy. 4. Szegedy hgy.

II. zlj. (2 szddal): Hedry szds.; 6. szd. Csolosz hgy. 8. Rothstock t. hgy.

III. zlj. (2 szddal): Mészöly szdos., 10. szd. Retsky szds., 11. Bózsing fhdgy.

Ezenkívül a meglevő 3 géppuskából egy osztag alakult.

Szeptember 8-án a Wittmann csoportnak s így az ezrednek is immár nem támadással, hanem csak állásaikat tartva kellett Rzyczki-Zaborze területét a K. és ÉK. felől előnyomuló oroszok ellen megvédeni. Így itt a mozgóháború véget ért, helyébe állásharc következett, amelyben már csak az orosz volt a támadó.

A 12. ezrednek a ddr. intézkedése szerint az éj folyamán az erdőparcellában kellett védőállást venni s azt megerősíteni. (L. 8-iki helyzet.) Ez az éj folyamán megtörtént. Az erdőparcella sarkán a géppuskás osztag, aztán az utászszakasz és a 4. szd., valamint a III. zlj. a parcellának Zaborze felé eső szegélyét szállta meg. A II. zlj. arccal északnak az erdőben ásta be magát. Ezredtartaléknak a 2. és 3. század maradt.

Az ezredtől balra a 14. menetezred a vasútig, onnan nyugat felé Rzyczkin túl a 3. ho. egyes részei vettek felállítást. Az ezredtől jobbra pedig a 11. huszárezreddel csatlakozva a 6. lovasho. szállotta meg a Czarna majorig levő ürt, vagyis azt a területet, amelyet előző napon csak a 271-es magaslaton levő Deseő csoport védelmezett. A Deseő csoport a dombtetőn a 6. lovashadosztály jobbszárnyát képező 6. drag. ezredhez csatlakozott. Tőle jobbra előbb egy ½ árkászszázad, azután a 4. lovasho. balszárnya, a 13. ulánus ezred következett. Ebben a helyzetben telt el az éjszaka. Csendben harc nélkül.

Mint a vázlaton is látszik, az ezred arcvonala derékszögben megtört. Ez volt az óriási front sarkpontja, hol az átkaroló orosz nyomás alatt az arcvonalat hátra kellett hajlítani. Ez mutatja, hogy az ezrednek a rawaruskai csatában Rzyczkinél milyen nehéz szerep jutott.

Helyzet szept. 8—11.

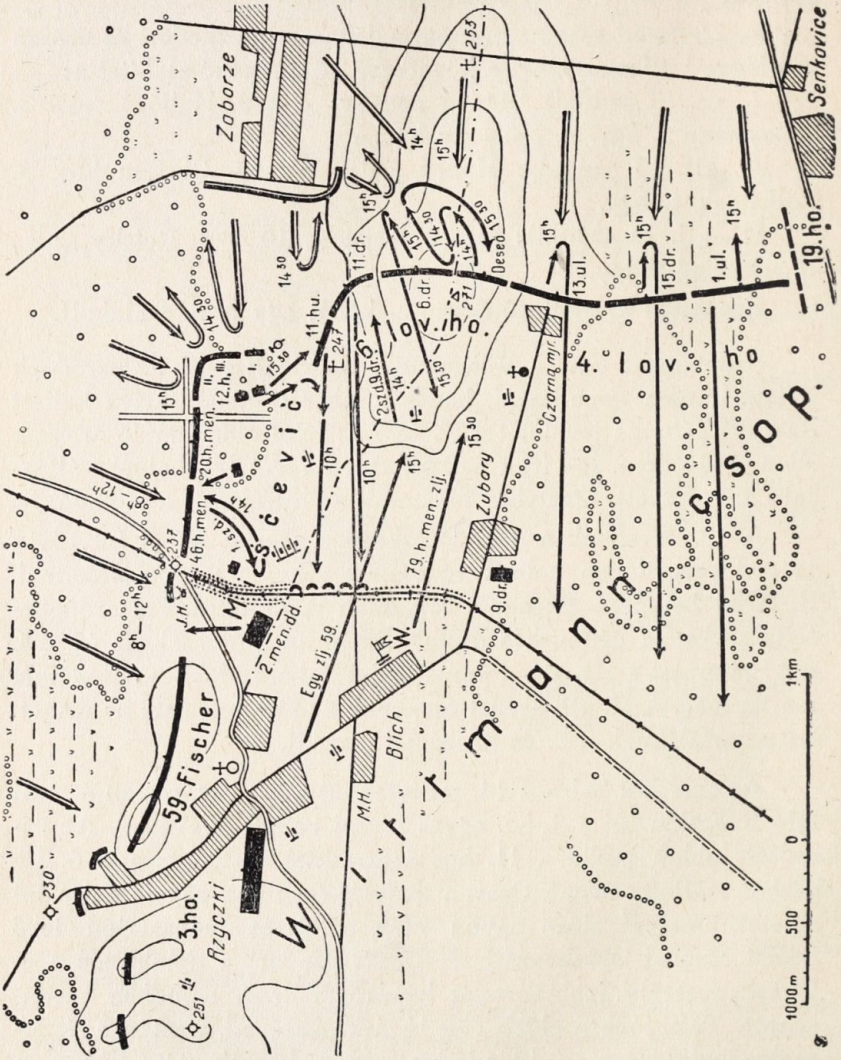

Reggel az oroszok lövegtűz alá vették az egész vonalat. Kitünően és hevesen lőtték a mutatkozó célokat, nehéz lövegekkel is. De a mieink már jó födözékeket, árkokat ástak maguknak és így a srapnelek nem ártottak; a gránátok is inkább csak erkölcsi hatást értek el, jelentékenyebb veszteséget nem okoztak.

Az orosz gyalogság az ezred előtt délelőtt még alig mutatkozott. De látszott, hogy Zaborze igen erősen meg van szállva és erős géppuskatűz jött a faluból. A 14. menetezredtől és a 3. ho. felől már heves harcizaj hallatszott. 11^h körül pedig az ezredtől jobbra levő 11. huszárezred ellen a faluból gyalogsági támadás indult s a huszárok rajvonalát visszaszorította Rzyczki felé. Ezek támogatására a huszárezred parancsnokának kérelmére Stessel őrnagy most az ezredtartalék 2. szdot, az utászszakaszt és a géppuskás osztagot elővezette az erdősaroktól a dombtető felé. De a heves ellenséges tűz — kivált tüzérségi — a huszárokkal együtt ezen osztagokat is a vasuti töltésig való visszavonulásra kényszerítette, ahol az est beálltáig a vasút mentén maradtak.

Déltájban a menetezredre s a huszárok ellen megindult orosz támadás kiterjedt a mi ezredünkre is. A II. és III. zljak ellen az erdőben hatalmas tömegek nyomultak elő. Tipikus orosz tömegtámadás, egyik vonal a másik mögött. Századaink élénken lőtték az előnyomulás közben is tüzelő oroszokat, akik azonban nagy veszteségeik dacára is folytatták a támadást. Egész közel jutottak állásainkhoz azután rohamra mentek; egyik vonal a másik után. 13^h és 14^h30 közt helyenként három-négyszer is megismételték a rohamot. De a honvédek kitartó tüzelése mindig távol tartotta őket, állásainkat elérniök egyszer sem sikerült. És végül is oly óriásiak lettek a veszteségeik, hogy rendkívül nagyszámú halott és sebesült visszahagyásával vissza kellett vonulniok. Honvédeink kiváló vitézséggel állották meg helyüket. Az oroszok aznap nem is ismételték meg többé a támadást, csak kisebb osztagokkal tapogatózva nyugtalanították a védővonalat.

Eközben a dombon, a lovasokkal szemben is előrejutott az orosz támadás; Zaborze felől közeledtek a 6. drag. ezred felé. Erre a Deseő csoport a 4. lovasho. vezérkari főnökétől azt a parancsot kapta, hogy — mivel az egész lovas fronton csak neki vannak szuronyai — az előnyomuló oroszok ellen intézzen rohamot, félbalra Zaborze felé. A csoport 14^hkor, állásaiból félbalra iránnyal meg is indította a rohamot. Ezalatt azonban a domb keleti vége felől a magas krumpliban előnyomuló s az által elfedett orosz vonal is előrejutott és alig hogy a Deseő csoport új arcvonalát felvette, a jobbszárnyába támadó oroszok oldaltüzébe került. A rajvonal először előző reggeli fedezékeiben keresett menedéket; de a szemből és oldalból jött tűz elől végre is

kénytelen volt visszavonulni. A vállalkozás nagy veszteségeket követelt, a csoport parancsnoka is megsebesült.

Kevéssel ezután, amikor a 12. ezredet támadó oroszok visszavonultak, a 6. drag. ezred előrehozta tartalékát s azzal és a honvéd csoporttal együtt 15^h tájban az egész 6. drag. ezred rohamra indult a szemben Zaborze felől előnyomuló oroszok ellen. A roham sikerült, — a dragonyosokkal együtt a mi embereink is nagyban szerelik le a magukat megadott oroszokat; de ekkor megszólalnak a hátsó orosz vonalak géppuskái, majd kartácsokra töltött ágyúk, amelyek közvetlen követték a támadó gyalogsági vonalat és lekaszálják a két rajvonalat, mieinket és az oroszt egyaránt. Úgy a 6. dragonyosokból, mint a mi embereink közül csak töredékek jutottak vissza a dombon levő régi állásokba, amelyeket akkorra egy erősítésül odaküldött 59-es (3. ho-beli) zlj. szállott meg. A honvéd csoport maradéka — 20—30 ember — azok között maradt.

A 6-os dragonyosok kritikus helyzetében a hátrament 11. huszárezred és a 6. dragonyosok közt mindkét oldalán szabadon maradt 11-es drag. ezred Pataky alezredestől kért támogatást. A 12. ezred tartalékul éppen akkor egy 79. honv. menetzljbeli századot (Skvór százados) kapott. Pataky alezredes most ezt a szdot a 12. ezred 4. és ½3. szdaival a domb felé ellentámadásra rendelte. A csoport előrement a 11-es dragonyosokhoz és a szintén akkor (16^h) a dombra ért 59-es zljjal együtt távoltartotta a dombon támadó oroszokat; azután 17^h körül az erdőbe vissza tért.

18^hkor Pataky alezredes a 2. menetdandár következő parancsát vette: „A Pataky csoporttól jobbra a 79. honv. menetzlj. és a 13. honv. menetezred részei nyomulnak elő. Vegye át a parságot az egész csoport felett és az egész állást, úgy mint eddig, továbbra is okvetlen tartsa. Gratulálok a 12. ezrednek tegnapi és mai magatartásához. Miscevic tbk."

Az idegen parancsnokság elismerését az ezred igazán kiérdemelte. Ilyen dicséretet eddig még nem kapott és később is csak hosszú idők után. A paranccsal alárendelt 97-es menetzljból azonban nem volt csak egy gépp. osztaggal egy szakasz. S másnap reggelre azok is eltüntek, valószínűleg felkeresték a saját zljukat s így az ezred körlete csak a régi maradt.

Este 22^h30kor az I. zljnak a vasúti töltésnél volt részei is

visszamentek az ezredhez s magukkal vitték az ezred napi élelmét és a lőszerpótlást.

Az e napi veszteségek ismét jelentékenyek voltak. A tisztek közül Deseő és Hedry szdos, Uszkay hgy. és a Deseő csoportnál egy 14. menetezredbeli t. hgy. sebesült. Legénységben kb. 150 fő volt a veszteség, az ezred állománya estére már csak kb. 1100 fő maradt. A II. zljat Retsky szds. vette át.

Estére orosz foglyok azt hozták hírül, hogy az oroszok éjjel meglepő, tűzelőkészítés nélküli támadást fognak intézni; ezt az ezred készen várta, de csak a balra levő 14-eseknél hallatszott ismételten harcizaj, nagy lövöldözés, ami az ezrednél is ismételten tartalékok eltolását stb. vonta maga után s így az éj folyamán nyugodtan pihenni nem lehetett.

9-én reggel csend volt. $10^{h}30$kor azon hírre, hogy az oroszok vissza fognak vonulni, parancs jött, hogy az ezred a visszavonulást megnehezítendő, nyomuljon elő Zaborze felé. Az ezred az állások mögött már meg is kezdte a csoportosulást, amikor az orosz ágyúk megszólaltak és Zaborzéból a gyalogság is tüzelni kezdett. Erre az ezred ismét megszállotta az állásokat.

Az oroszok nemcsak nem vonultak vissza, hanem új támadást készítettek elő. Egész délután, sőt majd éjfélig szakadatlanul lőtték az állásokat s az egész hátterületet és pedig olyan hevesen, hogy emiatt úgy az állásokban, mint azok mögött is minden mozgás lehetetlenné vált. Az orosz gyalogság is ismételten megkísérelte az előtörést. De egyszer sem sikerült. A rajvonal tüze az állásokhoz közel sem engedte őket, mindenütt símán visszavertük a támadást.

A balszárnyon a 14. menetezred harcai következtében annak osztagai és a saját balszárny közt hézag keletkezett, amelyet a tartalékban levő 2. század szállott meg. Tartalékban a közép mögött a 3. szd. maradt.

Az ellenséges tűz oly heves és állandó volt, hogy miatta a rajvonalnak az étkezést kivinni sem lehetett.

10-ike az előző naphoz hasonlóan telt el. Az orosz tüzérség teljes erővel lőtte az állásokat s az erdőt, de a gyalogság már nem támadott. A lövegtűz azonban oly erős volt, hogy az étkezést megint nem lehetett kiszállítani s miként a lőszert, úgy a hideg élelmet is zsákokban kellett kivinni az emberek számára.

Délután a veszteségek pótlására az ezred egy 32. honv. gy. ezredbeli (80. menetzlj.) szdot kapott Gróf fhgy. parsága alatt. A század mint tartalék a jobbszárny mögé az erdőszélre rendeltetett.

11-én, dacára hogy csapataink és köztük a mi ezredünk is megtették kötelességüket, elfoglalt állásaikból egy tapodtat sem engedve feltartották az oroszokat, a Rawaruska körül harcoló csapatoknak az általános helyzet miatt vissza kellett vonulniok. Hadseregeinknek ottani balszárnyát vissza kellett hajlítani, mert a Komarownál megvert, de nem üldözött orosz hadsereg visszafordult és a balszárnyunk mögött a hadsereg háta mögé tört elő.

A visszavonulás biztosítására legelőbb a 2. menetdandár menetzljainak kellett hátramenni és a Rawaruska előtt előkészített hátsó állást megszállani. A menetdandárból így hátramenő 14. ezred állásait a 12. ezrednek, az attól balra levő állásrészt a 3. hadosztály 59. ezredének kellett átvennie. És mihelyt a menetzljak a hátsó állásokat megszállották, az elölmaradt összes csapatoknak, tehát a 3. hadosztálynak, a 12. ezrednek és a 4. és 6. lovashadosztályoknak egyszerre kellett visszavonulni Rawaruska felé.

A visszavonulásra vonatkozó parancs, mit a dandár vezérkari tisztje 11-én 11^h tájban szóbelileg közölt Pataky alezredessel, a következőkép hangzott:

„Általános visszavonulás. A dandár a visszavonulást most délben hajtja végre. A 12. honvéd gyalog ezred mostani állásában utóvédül visszamarad s egyúttal átveszi a 14. menetezrednek a vasútig terjedő állásait is. Rzyczkitől északra a vasúton túl az 59. gy. e. egy zlja marad vissza utóvéd gyanánt.

„Az utóvédek parancsnoka Fischer ezredes, az 59. ezred parancsnoka, aki a visszavonulásra vonatkozó parancsot adni fogja."

Pataky alezr. azon kérdésére, hogy előreláthatólag mikor fog kelleni az ezrednek visszavonulnia, azt a választ kapta a vezérkari tiszttől, hogy: talán még ma. Ezzel a ddr. vk. tiszt elment és két küldöncöt vitt magával Fischer ezredeshez összeköttetésül s egyben annak parancsaiért. De azok nem jöttek vissza soha.

Mint látjuk, a dandár parancsa nem egyezik azzal, amit ő

kapott. A 12. ezrednek nem kellett utóvédnek visszamaradnia, hanem a többi főcsapatokkal egyszerre kellett volna visszavonulnia. S ezt nem mondták meg neki. A harc félbeszakítása egyebekben sem történt a Wittmann csoport intézkedése szerint. Az 59-esek nem maradtak Rzyczkinél, hanem már délelőtt visszavonultak a 3. ho. többi részeivel. S erről a mi ezredünket nem értesítette senki sem.

Pataky alezredes a 14. menetezrednek már délelőtt kiürített állásait az erdőparcella és a vasúti töltés között Gróf főhadnagy tartalékban levő menetszázadával szállatta meg; az erdőben otthagyott 14-es állásokat pedig a 12. ezred balra eltolódással töltötte ki. A 2. és 3. század mint tartalék Stessel őrnagy parancsnoksága alatt a közép mögé állíttatott. Az új helyzet felvétele 13^hra, már ellenséges tűzben lett végrehajtva.

Minthogy Fischer ezrtől parancs nem érkezett, a vk. tiszt által elvitt küldöncök pedig nem jöttek vissza, Pataky alezr. 14^hkor egy hadapródot egy rajjal a Rzyczki É. végén levő magaslatokra, egy másik járőrt Rzyczki D. környékére küldött, hogy az 59-eseket és Fischer ezredest felkeresve, hozzák el annak parancsait. A járőrök ellenséges tűzben, csak nehezen, egyenként előnyomulva jutottak Rzyczkibe. De sem ott, sem a környéken sem Fischer ezredest, sem 59-eseket, sem más saját csapatot nem találtak sehol. Mindkét járőr 16^h körül tért vissza és jelentette, hogy Rzyczki felé É-ról erős orosz rajvonalak és oszlopok nyomulnak elő. A járőrök olyan tűzbe jutottak, hogy embereik nagy része elesett vagy sebesült s a visszatértek is csak köpenyük s felszerelésüket eldobva tudták megmenteni magukat.

Mialatt a járőrök odajártak, 15^h körül az ezredtől jobbra levő lovasrajvonal utolsó része is kiürítette állásait s az utolsó üteg is visszavonult. Az ezred magára maradt.

Most már az ezred balszárnya is jelentette, hogy a Rzyczkitől É. levő erdőből oroszok nyomulnak a faluba és az attól K. levő vasúti töltés mellé. Az I. zljnak az erdősarkon levő jobbszárnyára jól látszott, hogy a lovasok által kiürített állásokat az oroszok megszállták és a dombon ellenséges ütegek helyezkednek el. Az ezred állásaival szemben pedig rajvonalak nyomultak elő, amiből 17^h körül erős támadás lett.

Így az ezredparancsnok 18^hkor a csoportparancsnokoknak elrendelte, hogy az ezred az esthomályig kitart és 19^hkor vissza-

vonul. Az állásokat előbb a jobbszárny, tovább lépcsősen a III., aztán a II. zlj., utolsónak a Gróf-menetszd. üríti ki. Az egyes lépcsők 200—200 lépésre harcalakzatban, szárnyukat biztosítva követik egymást. Irány Rzyczkit jobbkézen hagyva Rawaruska. Ezredtartalék az erdőparcella déli széléről fedezi a visszavonulást s ahoz csatlakozva a baloldalba tovább is biztosít.

Az elrendelt visszavonulást azonban már nem lehetett végrehajtani. Ugyanis 19 órára a harc olyan mérvet öltött, hogy azt félbeszakítani, az állásokat elhagyni nem lehetett. Az ezr. parnok ugyan elrendelte, hogy a visszavonulást legalább kisebb részekkel meg kell kezdeni. Az ezredtartalék valamint a Gróf-szd. egy-egy félszázaddal meg is kezdték a visszavonulást; de a vasúti töltésről, valamint Zaborze és a 271△ domb felől azonnal olyan erős gyalogsági és tüzérségi oldaltüzet kaptak, hogy súlyos veszteségek után maradt töredékeik visszamenekültek az erdőbe. Így tovább folyt a harc, miközben a helyzet mindinkább súlyosodott. A védőszakaszparancsnokok felszólíttatván, — ahová a parancs eljutott — jelentették, hogy a visszavonulást nem tudják végrehajtani, mert az ellenség teljes közelsége miatt szinte intézkedni sem lehet, a vezetés szinte lehetetlen.

Közben 21^h körül mégis annyi történt, hogy a helyenként beállott tűzszünetekben sikerült a rajvonal egyes részeinek fedezékeiket elhagyva visszavonulni a főtartalékhoz. De a gyülekezés igen lassan ment és igen bizonytalan volt. Viszont az elől maradtakat magukra otthagyni sem lehetett. Az erdő sötétje s a tűz miatt a küldöncök útján való érintkezés, parancsközvetítés a végtelenbe húzódott, vagy egyáltalán nem is sikerült. A hátra Szubary felé kiküldött járőrök nem tértek vissza, de látni lehetett, hogy azokat már ott is tűz fogadta.

Az ezred minden oldalról körül volt zárva s a nagy túlerővel szemben csak egy végképp elcsigázott, ereje és lőszere fogytán levő töredéke volt meg, mely az előző napok fáradalmai, szakadatlan harcai után végsőkig kimerülve, már alig volt harcképes. Biztosra volt vehető, hogy egy áttörő mozdulatnál a meglevő kis erő is megsemmisül anélkül, hogy csak egy kis része is megmenekülhetne.

Az éjszaka lassan-lassan előrehaladt. S mialatt a Wittman csoport csapatai Rawaruskán túl az ellenségtől nem háborítva meneteltek Niemerow felé, a zaborzei erdőben a 12. ezred gyülekezése lassan-lassan folyt tovább. Közben a harc éjfél után

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

fokozatosan beszünt s a reggeli világosság beálltával az ezred az őt körülzáró orosz gyűrű fogságába esett. Rzyczkiben már éjjel két gyalogezred (125., 126.) s az orosz 34. gyaloghadosztály parancsnoksága volt. Zaborzében egy másik hadosztály.

Fogságba esett 2 törzstiszt, 2 százados, 6 tényleges és 7 tartalékos alantos tiszt, összesen tizenheten 12. ezredbeliek és 3 idegen ezredbeli. Ezenkívül két géppuska és 540 fő legénység, ami mellett sebesültek, szétszóródott járőrök, betegekből stb. még 150 főt szedtek össze az oroszok.

Az ezred hősi küzdelmei és kitartása elismeréseül az oroszok a tiszteknek meghagyták oldalfegyverüket. Az ezred zászlóját, amikor az esti áttörési kísérlet nem sikerült, Pataky alezredes az erdőben elásatta. Majd a hadifogságban megbízta Hässler Hermann 47. közös ezredbeli századost, aki mint rokkant orosz hadifogságból 1915 nyarán hazatért, hogy a zászlót ássa ki és juttassa rendeltetési helyére. Hässler szdos a zászlót 1915 október 12-én kiásta s az legfelsőbb rendeletre nemsoká az ezredhez az orosz harctérre vitetett. Magát az esetet az osztrák százados a „Donauland" című bécsi folyóirat 1917 májusi 3. számában igen szép sorokban örökítette meg; két képpel, amelyek a zászló kiásását és a megtalált zászlót ábrázolják. A zászló azóta a budapesti hadimúzeumban a feltámadást várva alussza hosszú álmát becsületes, nehéz, véres küzdelmekről, hősi vitézségről; egy ezred tragikus sorsáról, amelynek pedig nem az ezred, hanem a mostoha körülmények, első sorban a saját kötelékből való kiszakítottság voltak az okai.

Kétség nem fér hozzá, hogy az ezred az utolsó pillanatig a legteljesebb kötelességtudással, hősi vitézséggel állotta meg helyét. Helyén maradt akkor is, amikor a legnehezebb körülmények között utóvédviszonyban találta magát. De úgy a 2. menetdandárnak, mint Fischer ezr.-nek csak ad hoc lévén alárendelve, azok nem törődtek vele úgy, mint azt saját csapataikkal bizonyára tették.

Pataky alezredes a 2. menetdandártól kapott parancs alapján és mert jobbra maga mellett látta a lovasokat, joggal hihette, hogy tőle nyugatra ott vannak az 59-esek is és Fischer ezredestől meg fogja kapni a további utasításokat, melyek érkeztéig visszavonulnia nem szabad. Ez a parancs azonban Pataky alezredeshez — aki pedig a helyzetről sem volt tájékoztatva — nem érkezett. Fischer ezr. az 59-esekkel már délelőtt

elment Rzyczkiről. S így eltelt a délután, amikor a visszavonulást még végre lehetett volna hajtani. Eltelt anélkül, hogy Pataky alezredesnek módjában lett volna idején hírt szerezni a körülötte történő eseményekről. Mire aztán Pataky alezredes rájött annak a tudatára, hogy magától kell intézkednie, mert Fischer ezredes nincs sehol, parancsot várnia nincs kitől, — akkorra már a visszavonulás nem volt végrehajtható. Előbb azért, mert a rajvonalat helyéhez kötötték a támadó oroszok, azután pedig, mert már köröskörül el volt zárva az út.

Még valamivel előbb egyeseknek és kisebb osztagoknak sikerült hátrajutniok. Így a jobbszárnyon levő Szegedy hgy. a 4. szd. 50 emberével a mellette levő lovasok visszavonulásának láttára az erdősarokról 16^h körül hátrajutott; hasonlóképpen az ezredsegédtisztnek is sikerült az esthomály beálltakor Szabelnián át Rawaruskára jutnia. De ezek nem voltak harcban és nem voltak nagy osztagok.

Arra vonatkozólag, hogy a háború azon első, legnehezebb periódusában mit kellett az ezrednek teljesíteni, mit kellett nélkülöznie, feljegyezzük az alábbi adatokat:

Aug. 23-tól szept. 6-ig vagyis 15 napon át az ezred mindennap menetelt; összesen kereken 400 kilométert, vagyis napi 26½ kilométert tett meg. Olyan teljesítmény, amire a hadtörténelemben kevés példa akad! Eközben négy napon harcolt. A menet utolsó napjától pedig 6 napon keresztül szakadatlanul harcban állt.

Aug. 25-én aludt utoljára rendesen. Attól kezdve 17 napon belül csak egy normális éjszakája volt, 4 éjjel semmit sem aludt, 4 éjjel alig valamit, a többi napokon csak pár órát alhatott.

25-ike óta rendes étkezése csak egy nap volt, 5 napon semmi sem, a többi napokon is jobbára csak egyszer naponként s az is csak hiányosan.

23-ika óta rendesen tisztálkodnia, magáról a ruhát letennie a tiszteknek is csak egyszer lehetett; de 14 nap még mosakodni se volt alkalom.

2. AZ 1914. ŐSZ ÉS TÉL GALICIÁBAN.

Visszavonulás Rawaruskától.

Szept. 11.—okt. 3. (1. vázlat.)

Az a szép tábori ezred, amelyik a vadonatúj csukaszürkében három héttel előbb otthonról elindult, nem volt többé. A háború első időszaka, amint a monarchia egész haderejére a legtragikusabb volt, szinte reménytelenül végződött az ezredre is. A Lemberg-rawaruskai csata után egész galiciai haderőnk visszavonult. Az oroszok azt hitték, hogy végeztek velünk, hogy hadseregeinknek csak roncsai maradtak és nem fog soká tartani a végleges leszámolás.

De nem úgy lett! Erősen megtépázott ezredeink főnixként támadtak új életre. Igaz, hogy *azok* a szép ezredek soha többé nem kerültek elő. Hiszen hiányzott a tényleges tisztek túlnyomó része, hiányoztak az altisztek, hiányzott — majdnem teljesen — a tényleges legénység. De azok akik helyükbe léptek, iparkodtak *teljesen* pótolni azokat. S éppen az újból szervezkedés mutatta, hogy a hadsereg elsőrendű volt. A csonkán maradt törzsekből hamarosan kifejlődtek a letört ágak, lombos lett a fa. Már pedig ez csak úgy volt lehetséges, hogy ép és erős volt a gyökérzet, amely az anyatalajhoz kötötte azt és egészséges volt maga az anyatalaj.

Az újjászületés tekintetében azonban különösen nehéz volt a mi ezredünk helyzete. Hiszen tisztje alig egy pár maradt. S ezt megsinylette mindvégig, mert a régi tisztikar helyére újakat kellett állítani, akik nem voltak odavaló szatmáriak, jobbára csak ideiglenesen maradtak az ezredben; ha egyszer elkerültek, nem oda mentek vissza. Így a tisztikar nem volt állandó, a későbbi időkben kaleidoszkopszerűen változott. Senki se maradt meg és később se került elő a régi, odanőtt törzstisztekből, akik másutt otthonról ismerték a sajátmaguk által nevelt tisztikart s így a csapatszellem gerincéül, összekötő kapocs gyanánt szolgáltak az otthon és a harctér között. A helyüket betöltő új tisztekre is nehezebb feladat hárult, mert hisz kinnt kellett beleélni magukat az új ezredbe. Hanem, hogy ennek dacára is derekasan megállották helyüket, bizonyítja az, hogy az ezred teljesen megerősödött és éppoly kiváló tetteket írhat be történetébe, mint magyar honvédségünk bármely testvérezrede.

A 12. ezred vonata és segélyhelye a zaborzei harcok alatt

benn volt Rzyczkiben. 11-én délután, amikor a csapatok Rzyczkin már visszavonultak, úgy a vonat mint a segélyhely is Rawaruskára ment, hogy ott várja meg az ezredet. Nem voltak együtt, hanem mindenik magában, amint külön voltak a harc alatt.

A segélyhelyet Dr. Csilléry ezredorvos vezette, aki a sebesülteket a visszavonulás hírére már délelőtt Rawaruskára irányította, honnan azok vasúton még idejében voltak elszállíthatók. A segélyhellyel egy-két tiszt is volt betegen. Rawaruskán Prinz hgyot találták, aki a Deseő csoport maradványaival a 271-es dombról a többi csapatokkal vonult vissza s a hozzácsatlakozott néhány ezredbelivel együtt összesen kb. 30 emberrel várta az ezredet. Csilléry magához vette őket és csoportjával Rawaruskáról 16^{h}kor indult Jaworow felé, ahová az odavezető utakat ellepve tódultak a 4. hadsereg hadosztályai. Csilléry 11-én Potyliczre, másnap 12-én Radruzon és Niemerowon át Wierzbianyba ment, ahol Rauch fhgy. csatlakozott hozzá a ½5. szddal.[1]

Az ezred vonata 11-én éjfélig Rawaruska piacán várt az ezred visszavonulására és 12-én hajnalban, amikor már minden csapat visszavonult, szintén hátraindult és Potyliczen a tolongó vonattömeghez zárkózva, Niemerowba ment és ott éjjelezett. Útközben csatlakozott hozzá a Zaborzéből hátrajutott Szegedy hgy. a 4. szd. kb. 50 emberével, akik szintén Rawaruskán töltötték az éjszakát; úgy mint Gera szds. is, aki útközben szintén a vonathoz csatlakozott.

Ezek a véletlenül összeverődött ezredtöredékek minden parancs nélkül úgy és oda mentek, ahogy a körülöttük tolongó csapatoktól és vonatoktól lehetett. Magasabb parságot megtalálni nem tudtak, tehát mentek arra, amerre a többi csapatok.

13-án a ½5. szddal és a Prinz osztaggal egyesült segélyhelyet utolérte s azok parságát átvette a vonattól előrement Gera szds., aki a 41. ho. éjjelezőhelye, Lubienie felé vezette az osztagot. Az ezred vonata e nap a 4. szddal Niemerowról Wierzbianyn át Jaworow felé indult. Éppen arra volt a legnagyobb

[1] Az aug. 27-én ho. lőszertelepfedezetül visszamaradt 5. szd. félszda szept. 4-én Ulhoweken csatlakozott az ezredhez. A másik félszd. azonban Rauch fhggyal tovább is fedezet maradt, majd az ezredet keresve a ho. zöméhez jutott, 10-én Pogorzeliskánál a 32. ezrednél harcba került s onnan a 32. ezreddel vonult vissza.

torlódás, mert nemcsak Rawaruska felől, hanem a 4. hadsereg mindkét szárnyáról is odaszorultak a csapatok és vonatok. 12-én dél óta zuhogott az eső. Elképzelhetetlen nehézségek közt vergődött ember, állat a felvágott, térdig sárral borított úton. Jazow stari és Jaworow közt az oroszok srapneltűzzel üldözték a tolongó oszlopokat, amitől azok most mégjobban összekavarodtak. Rengeteg jármű maradt elakadva, összetörve az útárkokban és azok mellett. A pánik folytán a mi ezredvonatunk is szétszóródott, de azért előremozgott a tovább tolakodó tömeggel és estére Jaworowon túl valamivel könnyebb viszonyok közé került; nagyjában összeszedhette elvesztett részeit és úgy ment szintén Lubienie felé. Vagyis 13-án az ezred két töredéke egymásról nem tudva éjjelezett Lubienie előtt.

14-én reggel Lubieniében Gera szds. kb. 150 emberével jelentkezett az ottlevő 41. ho. parságnál, amely egy szdba alakítva, a 32. h. gy. ezredhez csatolta őket. Azzal folytatták az aznapi visszavonulást Kalnikow-Stubienkán át s a Baryczi pót-hídon átkeltek a San folyón. Éjjelre Sosnicán helyezkedtek el.

Ezzel számukra a nagy visszavonulás első, legnehezebb része véget ért. Kb. 100 kilométert tettek meg Rzyczkitől 3 nap alatt a legnehezebb körülmények között, mondhatni étlen, mert hisz nem igen volt honnan étkezniök. Azontúl már nyugodtabb napok voltak várhatók; a San mögött védve voltak az üldözés elől, amit a vonat ugyancsak megérzett. Sosnicán másnap az egész ho.-nak pihenője volt, miközben az ezred vonata s azzal a 4. szd. is előkerült. A vonat, amely Niemerowról még teljes létszámmal indult el, ide már csak kis töredékeivel érkezett, mert 14-én Lubienie és Kalnikow között a közeli Krakowiecnél levő oroszok lövegtüzébe került; az elől a vonat — úgy mint sok más vonat is — szertefutott és a 44 járműből csak 10 volt összeszedhető.

Most hát a tábori ezredből együtt volt, ami belőle megmaradt:

4. század	kb.	50 fő
½5. szd	„	100 „
Prinz hgy. emberei	„	30 „
maradozók	„	20 „
Összesen	kb.	200 fő

és 1 géppuska. Azonkívül a segélyhely és a vonat.

A tábori ezred után szeptember első napjaiban Szatmár, MSziget és Nagykárolyból 1—1 menetszd. indult a harctérre, melyeknek ott a 60. menetzljat kellett megalakítaniok. Az 1. szd. szept. 7-én, a 2. és 3.-ik 8-án értek Rawaruskára. De nem alakították meg a zljat, hanem a szdok külön-külön önállóan nyertek alkalmazást. A 3. szd. 11-én a zaborzei erdőből akkor odaért 14. menetezred alá rendelve a rawaruskai vasúti állomás É. vége s a Rata patak közti vasúti töltést, az 1. szd. tőle É. Szabelnia előtt szintén a vasutat szállta meg. A 2. szd. tőlük É. hasonló feladatot kapott.

Amikor 11-én este a menetddr. Rawaruskától visszavonult, a 3. szd. azt a parancsot kapta, hogy a rawaruskai vas. állomásnál maradjon vissza addig, amíg kelet felől az utolsó saját csapat is el nem vonul s akkor kövesse azt utóvéd gyanánt. A század ott is maradt és 11-én éjfélkor indult Rawaruskáról Potyliczen át. Ellenség sem Rawaruskán, sem később nem alkalmatlankodott neki. A század 12-én valamint a következő napokon a Jaworow felé tóduló csapatok közé keveredve ment, minden magasabb parancsnokság és parancs nélkül. Ment a többi csapat között, úgy mint a 60. menetzlj. másik két szda is. Ezekből ugyan a véletlen összehozta az 1. szddal, de később a nagy zűrzavarban szétszakadtak maguk a szdok is. Így keltek át a Sanon és végre 16-án találták meg a hadosztályt s az ezredet, amely Sosnicáról a 32-esekkel aznap Boratynba ment. Ott csatlakozott a Gera szdához Berényi szds. a 60. menetzljnak akkorra már rendezett osztagaival. És pedig volt: 1 szd. Kéler fhgy. 152 fő; 2. szd. Siroky zls. 197 fő; 3. sz. Gróf t. hgy. 87 fő, összesen 436 menetzljbeli.

17-én Kanczugára ment a ho. s ott a 12. ezred a tábori ezred maradványaiból és a 60. menetzljból újból felállíttatott. Mayer Pál 10. hgye. alezredes lett a parancsnoka. Zászlóaljparság nem volt, az ezredparság közvetlenül vezette a zljat, melynek 687 embere (618 puska), 91 lova és 15 járműve volt.

A további visszavonulás alatt a megkerült maradozókkal, elszakadt osztagok, felgyógyult sebesültek és betegek bevonásával az állomány folytonosan szaporodott. Szept. 18-án Zabratowkára, 19-én Lubeniára érkezett az ezred, ahol 20-án is pihent. A 21-iki menetet 22-én hajnali 2^h30ra Tulkowicén végezte be s onnan aznap már 732 emberrel ment Pulankiba, 23-án 750

fővel Biedziedzára. Onnan 24-én Szerzynybe, végül 25-én Jodlowka mellé érkezett.

A nehéz visszavonulás, mely alatt az ezred a Santól egy napi pihenővel 10 nap alatt 180 kilométert tett meg esőben használhatatlanná felvágott rossz útakon, véget ért. Hadseregeink megállottak, hogy a Dunajec-Biala folyók előtt, védőállásokban fogadhassák és verjék vissza az esetleges orosz támadást addig is, amíg magukat kipihenik, rendezkednek, kiegészítéseket kapnak s főleg míg a németek támogatása megérkezik és velük együtt új támadó műveleteket lehet kezdeni.

Szept. 26-án az ezred Jodlowka mellől állásba, a Dobrotyn 517△ hegyre ment. Itt futott végig a hadosztály védő vonala, melyen belül a 12/I. zljnak a Dobrotynt kellett megszállani és műszakilag megerősíteni. Erdőborított hegyek közül kiemelkedő kopasz, hatalmas hegytönk a Dobrotyn. Nagy vidék felett uralkodik; az egész 4. hadsereg védővonalának legmagasabb pontja volt. Csak úgy 30 km-re, jóval túl Gorlicén a magyar határ felé kezdődnek a nála nagyobb hegyek. Az ezred zlja pár száz lépésre a tető előtt 1000 lépésnyi állást vett, arccal kelet felé. Három szda elől, egy tartalék. Balra a dési 32. ezred, jobbra a hadosztály 82. dandára volt. (20. és 31. honvéd ezredek.)

Nyolc napig voltunk a Dobrotynon. Ezalatt a zlj. kiépítette állásait. Ez volt az építéshez az iskola; eddig csak ástunk, ástuk a födözéket naponta 2—3—4-szer is, minden elért helyen; de azt megerősíteni nem volt mivel. Itt aztán a 8 nap alatt megismerkedtünk a drótakadályokkal is. Különben ellenség nem mutatkozott az egész idő alatt. Így a munka mellett is jutott idő a pihenésre. Csak az idő nem kedvezett. Hűvös volt és esett most is, majdnem szakadatlanul, ami nemcsak a pihenést befolyásolta kedvezőtlenül, hanem az egészségi állapotot is. Idáig beteg úgyszólván nem volt, csak a fáradság, kimerülés miatt; de most a hűvös nedves idő hurutokat és vérhast hozott magával. De olyan nagymérvű járvány, mint azon időben a 2. hadseregnél a Kárpátokban dühöngött, a 4. hadseregnél nem fordult elő.

A Dobrotynra még mindig vonultak be az elmaradt és felgyógyult emberek. Okt. 3-án odaérkezett a 60. menetzljnak otthonról csak most küldött gépp. osztaga, a zászlóalj a teljes hadiállományt érte el a következő létszámmal (tiszt + legség):

	tábori ezredtől:	menet-zljtól:	Összesen:
Századoknál	12 + 482	6 + 368	18 + 850
Ezr. t., utász, gép-puskás, telefonista	1 + 41	5 + 40	6 + 81
Vonat	3 + 59		3 + 59
E. ü. személyzet	4 + 82	1 + 13	5 + 95
Összesen:	20 + 664	12 + 421	32 + 1085

Ebből 932 ütk. létszám, 820 puska és 2 géppuska.

Zljparság most sem volt. Szdparnokok voltak: 1. Gera szds., 2. Jeszenszky fhgy., 3. Horváth István fhgy., 4. Berényi szds. Ezr. sgt. volt Rittuper László 1. hgye. fhgy., századtisztek Illyés, Máhr, Rauch, Kéler László, Kéler István és Korényi fhgyok, Szegedy, Prinz és d'Albini hdgyok, Bakó, Dengyel és Wald zlsok.

Előnyomulás a Sanhoz.

Október 4—15.

A háború második időszakát — ezúttal már a német szövetségeseinkkel karöltve — ismét a mi offenzivánk nyitotta meg. Valamennyi hadseregünk központiasan támadt a San felé. Október 4-én a 41. ho. is előnyomult Jodlowa-Przeczycára, a 12/I. zlj. pedig mint a Mayer alezr. jobb oszlopának elővéde, Berényi szds. parsága alatt a Kowalowy 508△—Wiszowa 409△ hegyek erdei útján Brzostekre; 22^{h}kor odaérve, előörs szolgálat jutott feladatául. Opacionka-Wola Brzostecka-Okraglánál 1—1 főörsöt állított fel, mindenütt 1—1 századot. Egy szd. mint előőrskészültség Brzosteknél maradt. Ellenség nem mutatkozott.

Okt. 5-én a zlj. ugyancsak a Mayer alezr. oszlopában ismét mint elővéd ment tovább Siedliska-Bogusz-Grudna Dolinán át Malára s ezen falu és Brzeziny közti kápolna körül éjjelezett. 6-án a hadosztály főcsapatában menet Szkodnára, 7-én mint ho. tartalék Niechobrzra. Hadosztályunk élei átkeltek a Wislok folyón és balra tőlünk a 13. Landwehr hadosztály Rzeszow előtt már erős orosz lovassággal találkozott.

8-án a 13. ho. Rzeszowból támadólag nyomult elő a Lancut előtt álló oroszok ellen, akiknek balszárnya a két város félútjától 3 km-re délre a Maria Magdalena 399-es kápolnánál volt. A 41. ho. csatlakozott a 13-hoz s a 12/I. zlj. az előnyomulásban

a 40. ddr. tartaléka volt; déltájban Rzeszowtól délkeletre Zalesie falu keleti szélét érte el. A dandár e nap nem került harcba; éjjelezését a 12/I. zlj. a Zalesie előtti 336-on harchoz fejlődve biztosította.

9-én a ho. támadáshoz indult; a 12/I. zászlóalj a hadosztály balszárnyán nyomult elő Maria Magdalena felé. Az oroszok azonban már kora hajnalban visszavonultak s a ho. tovább ment Markowa felé; ott töltötte az éjjelt a 12. ezred is.

10-ére az oroszok Jaroslau védelmére Przeworsknál s előttünk a Mleczka patak mögött, Zurawiczki falu előtt ásták be magukat. A ho. — elől a 82. dandárral — harchoz fejlődött. A széles és mély patakon azonban a támadás megakadt; a rajvonal a patakon innen futó vasút mentén maradt, a 12 I. zlj. pedig, mint a 82. ddr. tartaléka, a 31. ezred mögött, Urzejowice falu Ny. bejáratánál töltötte az éjszakát. Harcba ugyan még nem került, de már sebesültjei voltak a tartalékállásban is.

11-én hajnalban az oroszok Jaroslaut is kiürítve, visszavonultak a San mögé. A ho. bevonult Jaroslauba, az ezred pedig Urzejowicéről Ozanskon át a Jaroslau Ny. végén levő Tywoniába ment, mint tartalék. A Dobrotyntól Jaroslauig 8 napon át tartott az előnyomulás pihenő nélkül. Ez alatt az ezred 143 (napi 18) kilométert menetelt.

A következő három napon hadosztályunk Jaroslau előtt a San innenső partját szállotta meg. A 12. ezred tartalékul Tywoniában, illetve 13-tól Jaroslauban maradt s e napokat ott pihenve töltötte el.

Jaroslaui átkelés okt. 15—18. (5. vázlat.) A jaroslaui pihenő napok után az ezred a jaroslaui átkelésben vett részt. Olyan fegyvertényben, amelyet a 4. hadsereg egész San-menti arcvonalán több helyen hiába próbált meg s amit csak itt, a mi hadosztályunknak sikerült véres, kitartó harcok és érzékeny veszteségek árán kiküzdeni.

Október 15-én 17^{h}kor a Jaroslauban pihenő ezred riadóra kapott parancsot. A 12/I., 20/I. és 45. menetzljaknak Mayer alezredes parsága alatt át kellett kelni a San folyón, hogy a túlparton lábukat megvetve, hídfőszerű állást vegyenek s ezzel az egész hadtest számára lehetővé tegyék az átkelést.

Az ezred az est beálltakor a Sanhoz ment. Az átkelés az általunk 4 héttel előbb felrobbantott híd mellett pontonokkal történt a kb. 100^{x} széles vízen, melyen túl Jaroslau külvárosa,

Garbarze fekszik a San kanyarulatában. A túlparton csak orosz figyelők állottak, akiknek gyönge tüze is megszünt, amikor az első pontonok átmentek a vízen. Az átkelt emberek azonnal rajvonalba fejlődtek, amelyhez fokozatosan a többi átkelők is csatlakoztak. Amint 1—1 szd. rendezve volt, megkezdte az előnyomulást az út mentén és attól D. Garbarzén át, annak tulsó széle felé. Az előnyomulás a sötétben igen lassan ment, mert a falut alaposan át kellett kutatni, sőt helyenként orosz előőrsöket is kellett visszaverni. A falu tulsó szegélyén túl a rajvonal megállt és beásta magát. Nemsokára pirkadt már, mire a járőrök megállapították az ellenség állásait. Erős, drótakadályokkal ellátott födözékekben voltak az oroszok. Amint kivirradt, erős tűz alá vették a mi rajvonalunkat s a tűz tartott egész nap s este is. Így nehéz viszonyok között kellett állásainkat elkészíteni s azokat megerősíteni.

A 12-es zljnak két szda volt elől (2. és 4.), kettő tartalékban a faluban maradt. Erősítésünkre már kora reggel két 32-es zlj. hajózott át, azután hadihíd épült az átkelés helyén. Ezen délután még több saját és 19. ho-beli zlj. kelt át, akikkel együtt támadva kellett volna visszaszorítani az oroszokat. Azok azonban oly hevesen tüzeltek, hogy a támadás nem indulhatott meg, már csak azért sem, mert az átkeléshez rendelt csapatok késve érkeztek oda; az erős orosz tűzfészkeket pedig előbb tüzérségünknek kellett elhallgattatni.

17-én 4^{h}kor, mielőtt a mi támadásunk megindulhatott volna, az oroszok heves támadást intéztek a lőporraktár felől. Akadályokon átvágott széles kapun nagy oszlopban nyomultak a 12. ezred s a mellette levő 45. zlj. ellen. Sűrű zárt soraikban ugyan a mi tüzünk igen nagy veszteséget okozott, úgyhogy egy részük csak 300^{x}re jutott. Egy részük mégis elérte a 12-esek jobbszárnyát és a mellettük levő 45. mzlj. egy részét és áttört azon. Rajvonalunk többi részei azonban helyt állottak. A 12-es és 45-ös géppuskákkal együtt meglepő oldaltűz alá vették az áttört oroszokat, mire azok s velük a hátul maradtak is visszavonultak; 170 orosz azonban — köztük egy ezredes, egy sebesült őrnagy s még több tiszt is — fogságba esett.

Az oroszok igen nagy veszteséget szenvedtek. De mi is, kivált tisztekben. Gera szds., Horváth fhgy., Prinz hgy. már 16-án, Berényi szds. és Illyés fhgy. 17-én hajnalban sebesült. A legénységi veszteség csaknem 200-ra ment. Többen betegek lettek; a

négy szdparnok közül egy se maradt. A 1. szdot Kéler L., a 2-at Korényi, 4-es Rauch fhgy., a 3-at Rónai t. hgy. vette át.

A reggeli támadás visszaverése után az oroszok egész nap hevesen lőtték a mi állásainkat. Ugyan nem intéztek újabb támadást, de mi se tudtuk a támadást végrehajtani.

Hasonló álló kölcsönös tűzharcban telt el 18-ika is. Ekkor a ho. addigi állásai helyett a Jaroslautól É.-ra 5 km-re kezdődő, Pelkinie falu előtti San-szakasz védelmére kapott parancsot, ahol eddig a 13. Landwehr ho. állott. 18-án este a Sanon átkelt csapatokat így a 12. ezredet is a 19. ho. váltotta fel. A felváltás simán ment, az ezred éjfélre Jaroslauba ment, onnan rövidesen Pelkiniébe indult és 19-én 5^{h}raodaérve, mint ho. tartalék a falu K. részében laktáborba szállt.

Pelkinie. Okt. 19.—nov. 4. (6. vázlat). A pelkiniei pihenő nem tartott soká. Alig pihentek le a csapatok, mindjárt (19-én) 9^{h}kor riadóparancs érkezett. Az oroszok Pelkiniétől északra, Manasterznél átkeltek a Sanon kevéssel aztán, hogy a 82. dandár csapatai a 13. Ldw. ho.-t felváltották. Éppen a két ho. érintkezési pontján keltek át, ahonnan a Landwehrek éppen hogy elmentek, de a honvédek még nem is tájékozhatták magukat. Így a különben is igen kis erőben levő honvédek hátrább szorultak, éppúgy, mint a 13. Ldw. ho. jobbszárnya is. Erre a ho. tartalék — 12 I. és 45. mzlj. — parancsot kapott, hogy a Manasterznél átkelt oroszokra azonnal intézzen támadást.

A 12-es zlj. azonnal megkezdte az előnyomulást a Pelkinie K. végéről északra vivő út mentén. Hozzá balra a 45. zlj. csatlakozott. Az előnyomulás megállás nélkül folyt a legutolsó Lazy magasságáig. Kevéssel azon túl, amikor a zlj. az országúthoz, illetve az amellett levő mocsármélyedés közelébe jutott, Kostkow major felől megszólaltak az orosz géppuskák és lövegek. Sőt nemcsak onnan szemből, hanem jobboldalról, a San túloldaláról is. Az oldaltűz igen érzékenyen érintette a sík, födözéknélküli vizes réten előnyomuló rajvonalat. Meg kellett állani, viszonozni a tüzet s azután már alig is tudott előrejutni valamit, mert az oroszok folyton erősödő vonalából folyton erősebb lett a tűz és szakadatlanul tartott egész éjszaka.

A manasterzi orosz átkelésből nagy területen lángolt fel a harc, amelybe a 41. és a szomszéd 13. ho. csapatain kívül be kellett vetni a kassai 27. és miskolci 15. ho.-okból álló hadseregtartalékot is. Az átkelt oroszok példátlan szívóssággal tartották

magukat, úgy a támadásban, mint a védelemben. Pihent ezredeik ép a legkritikusabb időben, közvetlen a felváltás után lepték meg a mi előző jaroslaui harcainkban s az azt követő éjjeli menetben kifáradt csapatainkat. Ezeket most egymás után ott kellett harcbavetni, ahol éppen kéznél voltak s emiatt úgy összekeveredtek, hogy talán egyetlen zlj. sem volt, amelyikben közbe ne ékelődtek volna idegen csapatok is.

A 12-es zlj. Pelkiniéről oly széles arcvonalban nyomult elő, hogy már támadás közben kettészakadt. Két szda jobbra, kettő balra volt az úttól és a két csoport közt tetemes hézag maradt. Az ezred mellé jobbról-balról Manasterz felől visszaszorított 82. dandárbeli csapatok kerültek, míg a középen levő hézagot eperjesi 67-esek töltötték ki.

Az első napokban támadtunk. Ehhez jöttek segítségül a 27. ho. 67. és 85. ezredei, melyek az országút s a San közt nyomultak elő. Így most a 12-es zlj. ottlevő 1. és 2. százada egyes 20-as századokkal együtt az 54. közös ddr. parsága alá jutott, míg az országúttól balra levő 3. és 4. század a 82. ddr. területéhez tartozott.

Támadásaink nem sikerültek. Az árkukból előrement csapatrészeknek mindig nagy veszteséggel kellett visszatérniök. Sőt később az oroszok kezdtek erős általános támadást. Október utolsó napjaiban három nagy támadást intéztek, melyeket mindenütt visszavertünk ugyan, de soha nem szűnő heves tüzelésük állandóan nagy veszteségeket okozott. Ezért rövidesen nem maradt más, mint az állásokat műszakilag minél jobban megerősíteni. Mély, széles mellvédű födözékek készültek, lőrésekkel, srapnelernyőkkel, harántgátakkal és néhol drótakadályokkal is. A ho.-parság az első mögött második vonalat s ahhoz a rajvonalakból futóárkokat készíttetett. Nekünk ez volt az iskolánk az árokharcban és árokszolgálatban, amihez az oroszok már 10 évvel előbb a japánokkal szemben szerezték s most velünk szemben értékesítették tapasztalataikat. Különben is előnyösebb helyzetüket kihasználva, éjjelente fényszóróval világították meg a mi állásainkat, mialatt ők maguk előredolgozták magukat; úgy, hogy végül három fővonaluk keletkezett, amelyekből sűrű futóárokhálózat vezetett hátrafelé. Utolsó fővonaluk a miénktől már csak 50—150 lépésnyire volt. Ebből azután rohamállásokat építettek 20—25^{x}re a mi állásaink elé. Az 54. ddr. területén két ilyen előretolt állásuk volt, egyik a tizenket-

tes szdok előtt; a 82. ddr.-nál az út mellett, szintén a tizenkettesekkel szemben.

November beálltával helyzetünk az akkorra már teljesen kiépített, védelmet nyujtó állásokban egészen megszilárdult. Az első napok izgalmai, összekeveredettségből eredő zavarai elmultak. Az oroszok tüzérségi fölénye ugyan igen szembetünő volt. Rengeteg lőszerpazarlásukkal szemben a mi lövegeinknek lőszerhiány miatt alig lehetett megszólalniok. De ezt részben pótolta egy pár 30½-es mozsár, amelynek a tűzközpontokra leadott 1—1 lövése órákra elhallgattatta az oroszokat.

November 4-én általános támadást intéztünk. Az egész ho., a hadtest. Félórai tüzérségi előkészítés után a 14ʰkor az egész rajvonalnak rohamra kellett előtörnie. A tüzérségi előkészítés többnyire csak a hátsó vonalra volt lehetséges, mert az elsők ott voltak közvetlen a mieink előtt. Ehelyett akkor jött először alkalmazásba a kézigránát. Részben még utászok jöttek a rajvonalba azokat hajítani. Persze az akkori kézigránátok kezdetleges szerszámok voltak; conservekhez hasonló pléhdobozok, amelyek azonban lánggal égtek a robbanás előtt (vagy sokszor utána) és az új fegyver igen félelmesnek bizonyult. Ha mást nem tett volna is, sokszor meggyujtotta több emberen a ruhát.

Kézigránátdobás után 14ʰkor az egész 54. dandár, benne a 12. ezred 1. és 2. százada is, kiugrott a fedezékekből és megrohanta az orosz állásokat. Összekeveredve dörgött végig a rajta és hurrá a San és az országút között, — pár pillanat és a mieink már az orosz rohamállásokon túl vannak és benn vannak az első orosz főállásban. Úgy a rohamállás, mint az első főállás megszállói megadták magukat. Erre a tizenkettesek a 67-esekkel és huszasokkal tovább rohannak. 14ʰ45re már miénk a második és harmadik orosz vonal is, azokban is sok a fogoly. Puskatűz alig volt, csak kézigránát és szurony. Mihez a Sanon túli orosz tüzérség kezdett élénkebb tüzet.

Mialatt az 54. ddr. rohama a Kostkow előtti orosz állásokba ért, hátulról orosz tartalékok jöttek előre s megszállották a major tulsó oldalán levő leghátulsó orosz vonalat. Így a győztes magyarok is megálltak a major előtt, annál is inkább, mert még csak maguk voltak elől. A 82. ddr. jobbszárnya előtt az út mentén egy kis erdőcske volt. Ebbe az oroszok úgy be voltak fészkelve, hogy a mieink nem bírtak velök. Este 18ʰkor aztán tartalékaik bevetésével ott is előretörtek és a ho. többi része is

előre jutott. Azok is elfoglalták az orosz állásokat és sok foglyot ejtettek. A ddr. azonban csak az országútig jutott, mert az oroszok annak árkában erősen megvetették a lábukat.

Sajnos, a szép eredményt kihasználni nem lehetett. Alig helyezkedtek el a csapatok a győztes roham után, 19^{h}kor visszavonulásra jött parancs. Mint Rawaruskától, úgy itt is vissza kellett vonulni a másutt bekövetkező kedvezőtlen fordulat, ezúttal a Hindenburg hadseregének Varsó előtti kedvezőtlen helyzete miatt. A legénység, sőt a parancsnokok is alig akartak hitelt adni a parancsnak. Úgy, hogy a visszavonulás az 54. ddr.-nál nem is kezdődött meg csak éjfél után. 2000 foglyot ejtett a ho., 13 géppuskát zsákmányolt és 24 orosz ágyút — miután elhozni nem tudták őket — használhatatlanná tettek.

A visszavonulás mindenütt teljes rendben történt a visszahagyott utóvédek oltalma alatt, melyek igen heves tűzzel annyira megtévesztették az oroszokat, hogy azok, nem véve észre a visszavonulást és további támadástól tartva, egész éjjel rendkívül hevesen tüzeltek és tüzérségük is állandóan lőtte az általunk elért vonalat.

A pelkiniei két hét rendkívüli áldozatokat követelt. Okt. 30-án az ezrednek már csak 385 embere (305 puska), 5-én reggel pedig már csak 245 embere maradt. A 4-iki harcokban az ezrednek 23 halottja, 53 sebesültje volt, 8 ember eltűnt. Szegedy Gyula hgy. 3-án, Wald Gyula t. zls. már okt. 19-én elesett, Kéler I. fhgy., Kovács Lajos hgy. és Bartha J. t. zls. megsebesült.

A pelkiniei harcok után érte az ezredet az első kitüntetés; az ezrednek 1 nagy és 1 kis ezüst (!) vitézségi éremre kellett felterjesztést tennie. Az ezredparság pedig már okt. 23-án több tisztet kitüntetésre terjesztett elő.

Visszavonulás Krakkó alá.

November 5—20.

November 5-én az ezred 2—2 százada az 54., illetve a 82. ddr. kötelékében Kostkow majortól Lazy-Pelkinién át nyugodtan, ellenség által nem zavarva ment hátra a közvetlen Przeworsk mögött kijelölt vonalba. Itt a 40. ddr. a várostól közvetlen ÉNy.-ra levő dombokat szállotta meg a vasút s az országút között. A 12. ezred szdai is bevonultak a ddr.-hoz és mint tartalék annak háta mögött, Grzeska község K. szélén helyezkedtek el. Itt az ezred pótlást kapott. Bevonult hozzá a IV. menetzlj.

775 emberrel. Így az ezrednek 1020 fő élelmezési, 885 fő ütközetlétszáma lett és 3 géppuskával továbbra is zljat alkotott. Szdparnokok voltak: 1. Kéler L., 7-től Illyés Z., 2. Korényi, 3. Rauch fhgyok, 4. D'Albini hgy.

Az oroszok egész nap nem nyomultak elő. Így a ho. még aznap valamivel tovább ment hátrafelé, a 40. ddr. Bialobrzegibe. A 12. ezred előlmaradt s a vasút és Wislok közén, Korniktow előtt három főőrssel biztosította a ddr. többi csapatait.

6-án az ezred 13^{h}kor a ho. után indult. Lancuton át Krasne volt az éjjelezési állomás, ahová az ezred 20^{h} után érkezett.

7-én az ezred a ho. utóvéde volt. 6^{h}kor hagyta el Krasnét és Bratkowice közelében egy kis utóvédharca volt. ÉK.-ről, Budy felől kozákok jelentek meg és tüzérségük lőni kezdte a ho. főcsapatát. Ugyan csak néhány szotnyáról volt szó, kikre, jobban mondva tüzérségükre az utóvéd ütege adott le pár lövést. Maga az utóvéd nem is fejlődött harchoz, de így is volt veszteség, Kéler fhgy. és 4 honvéd sebesült, 1 elesett. Ezután Bratkowicénél az utóvéd 15^{h}ig biztosított megállásban fedezte a ho. pihenőjét. A továbbmenet igen lassú volt, mert a vonatok minduntalan elakadtak a gyönge utakon. Czarnán át 20^{h}kor ért az ezred Zdziaryba, ahol újból előörsöket állított a falu K. vége körül. Már késő este volt, mire a felállítás a csaknem 40 kilométeres út után befejeztetett.

8-án az ezred megint Zdziaryban éjjelezett; csakhogy nem a tegnapiban, hanem egy másik hasonnevű faluban, ahova újból mint utóvéd Debicán át 44 km-es óriási menettel érkezett éjfél után. A Dobrotyn vonalában volt megint, de most 4 nap alatt tette meg a Santól a 140 kilométeres utat.

9-én a 40. ddrnak Tarnowot kellett az előtte készített védőállásokban utóvédként biztosítani. 7^{h}kor indult az ezred Zdziaryból és a Tarnowtól K. levő állásokat szállotta meg. A 3. és ½2. szd. jobbszárnyával a Skrzyszowi templomtól a nagy műútig, 1. és 4. szd. azoktól É.-ra a műút és vasút között a Rzedzini kettős kápolnáig terjedő állásokat biztosították; inkább csak megfigyelték, mert a zljnak 4 km-t kellett megszállani. A ½2. szd. Rzedzinben tartalékot képezett. Másnap 9^{h}kor az ezred kiürítette az állásokat és a ddr. oszlopában a nagy műúton Brzeskóra ment; este a faluban szállásolták el és pihenőre következő nap is ottmaradt.

12-én a ho. a Raba folyó mögé, Nieznanowice környékére

ment vissza. A 12. ezred a Rabától keletre maradt és a Nieznanovice előtti hidat biztosította hídfőszerű felállítással. A 4. szd. Wieniectől D., arccal D.-nek, tőle balra a 2. szd. a Stradomka patak mentén annak torkolatáig állított tábori őrsöket, több mint 5 km-es vonalon. Két század Wieniecen laktáborozott.

13-án a 40. ddr. Sieprawra ment tovább és ott laktáborba szállt. Ezzel a krakkói vár erődeinek körletébe érkezett s azzal a visszavonulás véget ért. Az ezrednek a Grzybowa és Lazány falvaktól K. levő dombokat kellett megszállani. A tegnapi úton visszament a kijelölt helyre, hol számára megint több mint 4 km kiterjedés jutott. Az 1. és 3. szd. Grzybowa és az országút között arccal K.-nek vett állást. Tőle É. Lazány előtt keresztben az országúton, arccal DK.-nek a 4. szd. ásta be magát. A 2. szd. tartalékul Grzybowánál maradt. A kiutalt vonal a krakkói vár előterületében volt s az ezred másnap is annak megerősítésén dolgozott.

A Krakkó alatti megállás új harcokat jelentett, *a krakkói csatát*. Az oroszok nyomon követték hadseregeinket; nagy túlerejükkel nekigyürkőzve, le akarták „hengerelni" azokat. Ezt az óriási erőt kellett megállítani, sőt visszaszorítani.

16-án a 40. ddr. a krakkói vár előtt kivált a 41. ho.-ból és mint hadt. tartalék Biskupicére, a 12. ezred előretolva Bodzanowra ment. 17-én a ddr. Bodzanowtól É. Grabiénél átkelt a lengyelek Tiszáján, a Visztulán. ÉK. felől már harc hallatszott; Tropiszow körül a mieink megütköztek az orosszal. Ddrunk egyelőre, mint a XVII. hdt. tartaléka Niepolomicétől ÉNy. Wyciazén maradt, előtte a 12. ezred Clo nevű falucska mellett közvetlen az orosz határon pihent. 18-án pedig 16^hkor indulva Cloról, átlépte az orosz határt és a ddr. többi zljaival együtt tartalékállást vett a Koscielnikitől É. levő magaslaton. Másnap is ott maradt, 20-án pedig pár km-el K. Glew előtt ásta be magát, ugyancsak mint tartalék. Itt lövegtűztől már 4 ember megsebesült.

Harcok Bobin körül. (7. vázlat). A mi 4. hadseregünknek sikerült az orosz „gőzhenger" Visztulánál levő balszárnyát 21-én reggelre visszaszorítani. Más csapatok közt most dandárunk is azt a parancsot kapta, hogy a visszavonult orosz balszárny után sietve s azt a Visztula felől átkarolva, göngyölítse fel. Az oroszok azonban erősítéseket kaptak és újból arcban fogták fel az átkarolásnak szánt támadást.

21-én 9^hkor a ddr. három zászlóalja (12/I. és két 32-es)

Glewtől Brzesko nowin át előnyomult azzal a feladattal, hogy Gruszowról É. felé törjön elő s a Leksice és Przeczniowi magaslatokat birtokába véve, a Proszowicéről arra visszavonuló oroszok útját vágja el.

A ddr. elővéde, a mi zljunk két szda 14h 30kor ért Gruszowon át Myslawczycéhez. A falu feletti dombokon az oroszok akkor ásták be magukat. Az elővéd és tőle balra a 4. szd., jobbra pedig két 32-es zlj. azonnal támadásra indult a falun át. Egy 12-es század Myslawczice mögött a tónál tartaléknak maradt. A rajvonal átkutatta a falut és áthaladt azon. Az előnyomulás lassú volt, mert itt is, ott is kisebb orosz csoportok állták útját. A falun túl pedig egészen megakadt a dombokon levő oroszok erős tüze miatt. Az est beálltával a támadó ddr. átcsoportosult. Myslawczycénél a 32-esekkel csak a 4. század maradt. A 12-es zlj. Wolwanowicére ment és azon át átkarolva nyomult elő Leksice felé.

Másnap reggelre a dandártól jobbra-balra az egész hadtestnek fejlődnie kellett, mert az oroszok nagy erősítéseket kaptak a Koscielec-Leksice előtti magaslatokon. Ddrunk a 19. ho.-al folytatta a támadást, de azt nappal előrevinni nem lehetett. Éjjelre pedig már azt rendelték, hogy a rajvonal minden eszközzel erősítse meg az elért állásokat. Az ezred ½3., 1. és 2. százada a Leksicétől K. levő dombháton ásta be magát. Késő este a 4. század is a balszárnyhoz csatlakozott. A ½3. század tartalék volt a zlj. mögött. Mindjárt ez a két nap is érzékeny veszteséggel járt. D'Albini, Rónai és Tóth J. hgyok, Pauluk zls. sebesültek, a 4. századot Rományi t. zlsnak kellett átvennie. A legénységi veszteség is már kb. 100 főre ment.

23-án ismét támadni próbáltunk; de a támadás nem jutott előre; az oroszok folyton erősítették rajvonalukat, folyton új ütegek is szórták srapneleiket. Reggel két menetszázad (4 tiszt és 500 fő, a IV. menetzlj. utólag küldött részei) érkezett és Bobin északi szélén az ezred balszárnyáról hátrarendelt 4. századdal együtt tartalékban maradt.

Este az ezredtől jobbra levő 19. ho.-beli vadászok visszavonultak a Bobin feletti erdő D. szélére s ezzel a 12-es rajvonal jobbszárnya fedezetlenül maradt. Csak nagy fáradsággal lehetett megállapítani, hogy az orosz betörésről szóló hír, amiért a vadászok visszavonultak, vaklárma volt és végül is sikerült úgy a vadászokat, mint a révükön megingott 12-es osztagokat is he-

lyükre visszavezetni. Estére s az éj folyamán az előző napi helyzet ismét megmaradt.

24-én a Szreniawa patak torkolata felől a 41. ho. 82. ddr.-ának is be kellett volna érkeznie s azzal újabb támadást kellett volna kezdenie a 19. hadosztálynak is. De az oroszok újabb erősítéseikkel maguk mentek át erős támadásba. Be kellett vetni a tartalékokat is. Az ezred két szda (4. és az egyik menetszd.) Illyés fhgy. alatt a jobbról levő 38. közös dandár segítségére ment. A tartalék ½3. század 10^{h}kor az ezred jobbszárnya s az erdőszegélyen levő vadászok közti hézagot töltötte ki. Tartalékul még a második menetszázad maradt.

A nagyon megerősödött oroszok fölénye kimerült csapatainkkal szemben mind érezhetőbbé vált. Ezért már délben parancs jött, hogy a visszavonulást elő kell készíteni. A vonatokat hátraküldték és kijelölték, hogy szükség esetén melyik csapat hová — egy hátrább levő szűkebb kiterjedésre — vonuljon vissza. A 40. ddr. Hebdowra, ho. tartalékul volt kijelölve.

Délután 15^{h}kor a nagy orosz támadás csakugyan bekövetkezett. A 12. ezred ugyan helyén maradt, de a tőle jobbra levő vadászok visszavonultak. Ezért az ezred jobbszárnyát is hátra kellett venni Bobinhoz; ott 200 lépésre a falu előtt újból állást foglalt s folytatta a harcot. 19^{h}kor azonban a balra levő 32-eseket is áttörték; visszamentek, úgy mint jobbra a 37. ddr. is visszament. Erre a 12. ezredet is hátrarendelték Hebdow faluhoz.

Éjfélkor az ezred kiürítette az állásokat és az elől hagyott tüzelő rajok fedezete alatt visszavonult. A visszavonulás után 25-én az ezred visszalépett a 41. ho.-hoz, amely most Bobin mögött, a Gruszówtól K. levő dombokra került. A 12. ezred egyik félzlja a ho. balszárnyán a 270△ magaslatot szállta meg, a másik félzlj. Smilowicénél a hadosztály tartalékát képezte.

De ezt az állást nem lehetett tartani, ezúttal a Visztulától D. levő helyzet miatt. Ugyanis a 4. hadseregnek ott levő részei visszamentek Krakkó felé; ezért a Visztulától É. álló XVII. hadtestünknek is hátrább kellett mennie. 26-án 15^{h}ra volt elrendelve a visszavonulás. A 40. ddr. utóvédül maradt vissza, ami úgy a smilowicei állásokba, mint a hátramenet alatt is súlyos harcokhoz vezetett. Éj folyamán érte el az ezred az osztrák határt s ott 27-én hajnalban a Visztulától É. felé húzódó határtöltést szállotta meg.

Kevés olyan nehéz időt élt át az ezred az egész háború alatt,

mint amilyenek voltak a bobini napok. Nov. 21-től 27-ig szinte szakadatlanul olyan harcokban állt, hogy az egész idő alatt alig lehetett aludni valamit. Vesztesége is egyike volt a legsúlyosabbaknak, 76%. Nov. 20-iki létszámát 2 menetszd. 1405 puskára emelte, amiből 27-én reggelre csak 300 maradt. Így 6 nap alatt az ezrednek 1100 puska vesztesége volt, vagyis aránylag nagyobb, mint a rawaruskai. Ebből a smilowicei veszteségeket az ezred kb. 30 halott, 70 sebesült, 12 fogságba esettel és 80 eltünttel, tehát kb. 200 fővel jelöli. 100 főre teszi a 21. és 22-iki veszteséget. Eszerint a 23. és 24-iki két bobini harcnap kb. 800 fő veszteséget okozott.

De nemcsak a 12. ezred, hanem az egész 41. ho. is nagyon leolvadt a bobini harcok alatt; és mert hamarjában nem volt kilátás a kiegészítésre, nov. 27-én a 41. hadosztályt és a 40. dandárt egyelőre megszüntetve, az egész hadosztályt a megerősített 82. dandárba (Schamschula tbk.) vonták össze. A 12. ezred a 32. ezredbe olvadt (Szentgyörgyi Lajos alezr.) s annak III. zlját képezte, Rittuper fhgy. volt a parnoka. A 20. és 31. ezredek hasonlóan összevonva alkották a 20. ezredet. A mi tizenkettes zljunknak 322 puskája és 2 géppuskája, az egész ddrnak mindössze 1825 puskája volt.

November 28-án az egész XVII hdt. Krakkó mellé, az attól közvetlenül D. levő vidékre ment. Akkor kezdődött a limanovai hadjárat, melynél a hdt. az oroszokat arcban lekötő Ljubicic-csoportba került. Az ezred — azaz a 32 III. zlj. — 28-án sötét hajnalban hagyta el határmenti állásait és Krakón át Lagiewnikire ment, ott — a vár erődövén belül — laktáborba szállt és a nehéz harcokban töltött hét után nyugodt pihenéshez jutott.

Másnap csak dél felé volt az indulás. A ddr. Krakkó erődövéhez zárkózva állásba ment, a már ottan volt közös csapatokat váltotta fel. Az ezred a Zbidniowka melletti állásokba, 30-án ugyanott tartalékba került. S most a dandárra aránylag nyugodalmas, harc nélküli idő következett. Sok vérrel, nagy veszteségekkel szolgált rá erre a könnyebb alkalmazásra, amely aztán lehetővé tette, hogy hetek multán a rendes hadiállományt érje el. A vár közelsége távoltartotta a nagyobb műveleteket; a dandár csak figyelte az ellenséget, hogy rátörhessen, ha majd a nagy támadás hulláma hozzá érkezik.

30-án az ezred újabb pótlást kapott. Több tiszttel kb. 300 fő legénység érkezett, amivel a létszám kb. 650—700 főre emel-

kedett. A zljparságot dec. 2-án Berényi szds., az ezredparságot a már Pelkiniénél sebesült Szentgyörgyi alezr.-től Mayer alezr. vette át.

December 3. és 4-ike Zbidniowka mellett Galkowicén találta az ezredet, amely előnyomuláshoz készülődött, mert a hadsereg D. szárnya megkezdte az offenzivát és pár nap mulva teljes erővel fejlődött ki a Limanowa-lapanowi csata. A Mszana felől előrejutó támadáshoz csatlakozni kellett a mi vonalainknak is.

Dec. 1-én kezdte meg a ddr. az előnyomulást, jobban mondva az üldözést az előtte is visszament oroszok után. Második vonalban, Landsturm csapatok mögött haladt azzal a rendeltetéssel, hogy visszacsapás esetére, vagy mihelyt erélyes üldözésre kerülhet a sor, kéznél legyen. Az ezred első nap a Wieliczka sóbányái körül levő Lednicát érte el, másnap a közeli Biskupicén táborozott, 9-án Zakrzownál harchoz fejlődött, hogy a megakadt, sőt visszafordult Landsturmot előrevigye; éjjelre azonban már visszament hdt. tartalék viszonyába s ugyanígy töltötte a következő napokat, a limanowai csata döntőnapjait is. 12-én Trabkinál, másnap megint Biskupicénél volt az ezred, 14-én estére pedig a 19. ho. balszárnyát váltotta fel Zablocie előtti állásaiban.

Limanowai győzelmünk után a gőzhenger már visszafelé gurult; másnap, 15-én előttünk is visszavonult az orosz, hogy soha többé ne törhessen elő ennyire. Délben tovább folytatódott az üldözés, amit az oroszok az utak, hidak elrombolásával és minden módon hátráltatni iparkodtak. A sok akadály elhárítása tényleg sok gondot okozott, időt vett igénybe. Így az ezred aznap Niepolomicén át csak Wola Batorskát, onnan a Visztula D. partja mentén haladva, másnap Chobot-Dziewinen át Zielonát, 17-én Strzelce malit, 18-án Zaborowot érte el. Ekkorra az oroszok már átkeltek a Dunajecen, a 82. ddr. előtt levő 11. ho. elérte a folyót, amelynél a 4 hónap óta tartó hadműveletek megállapodtak s ahonnan az oroszt csaknem félév után a gorlicei áttörés verte ki.

A Dunajec mellett.

Dec. 19.—1915. febr. 10-ig. (8. vázlat.)

Dec. 19-én a 82. ddr. kilépett az orosz fronton soha ennyi időn át nem tartott tartalékviszonyából; előrement a Dunajechez. A 32. ezrednek a Wietrzychowice körüli szakaszba, a túl-

parton levő oroszok tüzében kellett előnyomulnia. De még alig ásták be magukat az emberek, másnap a 19. ho. váltotta fel őket s a ddr. néhány km-el D-re, Biskupice-Zdrochec előtt ment állásba. Itt a Dunajec mellett, Tarnowtól kb. 10 km-re É. felé töltött az ezred több mint másfél hónapot.

A 32 III. zlj. dec. 20-án tartalék lett Zabawán a 20. ezred mögött. De egy orosz támadás kapcsán már másnap előrendelték Biskupicére s ott a 20. ezred körletében állásba ment; ott is maradt kerek egy hónapig. Aránylag csendes, harc nélküli idők voltak azok. A csendet természetesen nem véve köznapi értelmében, hanem csak, hogy nem volt nagyobb hadművelet. Maga az állás azonban elég nehéz, sőt sok helyütt igen nehéz volt. Az oroszok ellenséges behatás nélkül szállották meg a Dunajecet s az innenső parton helyenként hídfőket hagytak, amelyekből gyakori támadásokkal nyugtalanították a mieinket.

Nemsokára jöttek az új pótlások s azokkal az ezred felnövekedett. Dec. 28-án egy menetszd. érkezett, mivel az ezred két zljat alakított olyformán, hogy az I. zljnak (Berényi szds.) 3 szda maradt, a II.-nak (Trajtler szds.) két szda lett. A két zlj. összesen 830 puskát számlált és bár már 12 I. és II. zlj. nevet viselt, egyelőre még a 32. ezred alá tartozott.

A háború első karácsonyát az ezred az állásberendezkedés első, legnehezebb periodusában, tűzben ünnepelte. Szilveszter napján az oroszok ágyútűz alá vették a mi parancsnokságaink álláshelyeit, embereinknek azonban meg volt tiltva a lövés és így estére csend maradt. Éjfélkor a ddr. tartalék színes rakétát lőtt ki az évforduló tiszteletére, az ágyuk 1—1 lövést adtak le, a vonalban pedig kivilágított ládákat tartottak fel, amelyekről messzire látszott a piros 1915... A muszkák nagy lövöldözést csaptak, a mieink torkukszakadtából énekelték a hymnuszt. Orosz karácsonykor az oroszok éjjeli támadást intéztek; némely csoportjuk a drótokig eljutott s nagy részük ott is maradt, — mint halott.

Január 2-án az ezred a 2. honv. ezred 790 főnyi V. menetzlját kapta meg, mivel a két zlj. 1620 puskalétszámmal csaknem hadiállományra emelkedett. A I. zlj. továbbra is a biskupicei állásban maradt, a II. tartalék volt a 20. ezred mögött.

Január 10-én a 41. ho. és a 40. ddr. ismét megalakult; amannak Schay Gusztáv altbgy., a ddrnak Foglár József tbk. lett a parnoka s a ddr. a ho. balszárnyát vette át. Miután pedig

a ho. megnövekedett létszámával nagyobb területet biztosíthatott, a 12/II. és 31/II. zljak a ho. balszárnyán Przybyslawice és Sikorzyce között felváltották a 75. közös ezredet.

Január 14-én megérkeztek az ezredek V. menetzljai. Egyelőre a front mögött tartalékban maradtak — a 12. ezredé Smietanán — és a jobbára újoncokból álló pótlások harckiképzését folytatták. Január 20-án beolvadtak az ezredbe, amely akkor Mayer alezredes parancsnoksága alatt három zljjal megalakult. (III. zlj. Torma István szds.) A ho. rendezte a most már teljes számban meglevő kötelékeit. A 12/II. zlj. Otfinowwal szemben helyén maradt, a vele volt 31-es zlj. helyére az új 12/III. zlj., a 12. ezredparság Miechowice Maléra került. Az I. zlj. 1—2 nap még a huszasoknál Biskupicénél maradt — ezt az időpontot rögzíti meg a 8. vázlat, — 24-én aztán ho. tartalékul Zdarzecre ment és több mint két hétig ottmaradt. Kényelmes meleg födözékekben, minden munka alól felmentve pihente ki a nehéz állásban töltött 5 hét fáradalmait.

S most nézzük meg kissé a dunajeci életet, amelyről már tudjuk, hogy azt az oroszok tőlük telhetőleg iparkodtak megnehezíteni. Az egy helyben töltött hosszú idő alatt kifejlődött a teljes árok-élet. Födözékül legtöbb helyen a Dunajec magas, széles védtöltése szolgált; ebbe voltak belevágva a lőállások, mellvédek. A töltéstől eltérő helyeken mély, álló embert fedező árkok futottak, belőlük sürü futóárok-hálózat vezetett hátrafelé, ami nemcsak harc esetére volt fontos, hanem mert azon bonyolították le minden más mozgás mellett az élelmezés előrevitelét. Az állás srapnelernyővel volt fedve, erős, 3 és több soros drótakadályok, valóságos erődszerű géppuskaállások épültek. A hideg ellen néhol minden 1—2 embernek lőrése mögött volt tűzhelye, máshol az árkok mögött rajonként voltak építve födött és fűthető óvóhelyek; a tisztek számára pedig kényelmes, ajtós, ablakos födözékek épültek a rajvonal mögött. Téli ruha, meleg alsó, jó élelmezés volt, az árokmunkák és figyelőszolgálat mellett pihenésre is jutott idő s az emberek hamarosan beletalálták magukat az árokéletbe. Az ellenséggel, illetve ellenféllel — mint az ilyen hosszabb hadműveleti szünetek alatt máshol is történt — bizonyos barátságos viszony fejlődött ki. A közös sors érzése bizonyos kölcsönös együttérzést, bajtársiasságot váltott ki mindkét oldalon. Ismerték egymás szokásait, tudták ki mit eszik; ami persze nem zárta ki, hogy egyik a másikra ne lőjjön, ha rákerült

a sor. A mi embereink éppúgy, mint az orosz, meglehetős barátkozók. S éppen ez tette, hogy legénységünk nem akarta átérezni a veszélyt, amely a sok tekintetben nyugodt és biztos árok-életben mindenki feje fölött állandóan ott lebegett; minden oktatás és parancs dacára sokszor mellőzték a kellő vigyázatot. Az orosz igen figyelmes és ügyes ellenfél volt. Éber figyelők azonnal lőtték a mutatkozó célokat. A mi embereink pedig ezt nem respektálva, gondtalanul mozogtak a belátott területeken is. Ilyen pedig volt elég. Az ezred a ho. területének éppen legnehezebb pontjain, a pasiekai s a biskupicei hídfők előtt állt, amelyekből nemcsak szemben, hanem oldalból s hátulról is érhette őket a tűz. Így a harc nélkül ott töltött 7 hét alatt az ezrednek kb 40 halottja, 120 sebesültje és 40 eltüntje volt. Különösen nehéz volt a biskupicei állás egy része, ahol mi voltunk a töltés innenső, a muszkák a túlsó oldalán. Itt persze folyton talpon kellett lenni mindenkinek. Akadályul csak spanyol bakok szolgáltak, amelyeket a két fél éjjelente horoggal húzott magafelé. Meleg étkezés alig volt, mert az élelmet csak éjjel, a sötétben lehetett kihozni és kiosztani.

Az emberek hozzászoktak a kézigránátokhoz (csak ott készített primitív szerszámok voltak); primitív, utászok által kezelt aknavetők kerültek az állásokba, amik kezelőikre nem kevésbé voltak veszedelmesek, mint az ellenségre. Ott fejlődött ki a telefon használata, ami az augusztusi mozgó harcokban még csak ritkán sikerült, aztán meg jobbára elveszett a felszerelés. Mostanra a hiányzó anyag és személyzet pótoltatott és a tapasztalat azok használatára is megtanított. Így a dunajeci állás a későbbi harcokhoz igen jó iskola volt.

Január 29-én Otfinownál a 31. ezred váltotta fel a II. és III. zljakat és azok ho. tartalékul Miechowice Malera kerültek; az I. zlj. továbbra is Zdarzecen maradt és hdt. parnoki szemlén dicséretet kapott. Megérkezett a VI. menetzlj; két szda már január 28-án, a 3. február 2-án olvadt be az ezredbe, mely kb. 30 tiszttel és 700 fő legénységgel gyarapodva febr. 6-án akkori legnagyobb létszámát — zászlóaljanként 940, összesen 2830 puska — érte el.

A többi ezred és a ho. is elérte a teljes hadiállományt. Készen volt olyan alkalmazásra, amilyenre a Dunajec mellett nem volt kilátás, — a harcra. Február 7-én az ezred II. és III. zlja még visszament pasiekai állásaiba — az I. zlj. ekkor is

Zdarzecen maradt, — de másnap, 8-án az egész ho.-t felváltották a XIV. hdt., illetve jobbszárnyon a 47. porosz ho. csapatai. A 12. ezred 10-én Kwikowra, onnan 12-én Mokrzyskára ment. 12-én éjféltől és 13-án pedig a Brzesko melletti Slotwinai állomáson vonatra szállt, hogy védeni menjen a Kárpátokat, most igazán a magyar hazát.

3. A KÁRPÁTOKBAN.

1915. február 16—május 17. (9. vázlat.)

A második kárpáti csatában.

A Dunajectől való elinduláskor, illetve a vasúti berakáskor az ezred élelmezési létszáma 3162 fő, — ebben 2797 puska és 4 géppuska, — tehát nagyon kis hiánnyal a teljes hadilétszám volt. Ezredparnok Mayer alezr., I. zlj. parnok Berényi, II. Gera, III. Pap Ovidius szds. volt. Századparnokok: 1. Illyés fhgy., 2. Bakó t. hgy., 3. Rauch fhgy., 5. Fülöp t. hgy., 6. Jeszenszky fhgy., 7. Trajtler szds., 8. Augusztin fhgy., 9. Lovass fhgy., 10. Torma szds., 11. Kattauer hgy. A többiek ismeretlenek. A szakaszparancsnokok nagy része csak nemrég kinevezett tart. zászlós volt, akik most látták először a harcteret. Tapasztalatlanságukat azonban sokban pótolta a fiatalos mozgékonyság és becsvágy.

Slotwináról február 12-én 23^hkor indult az I., 13-án 3^hkor a II., 7^hkor a III. zászlóalj, 10^hkor az ezredparancsnokság és az ezred vonata. Krakkó-Oderberg-Kassán át két nap mulva értek a szállítmányok Homonnára, hol febr. 15-én kiraktak s az ezred még aznap Cirokabélára ment.

A Kárpátokban akkortájt végződött a január 20. óta tartó első kárpáti csata. Az oroszok a 3. hadsereg (Boroevics) balszárnyát visszaszorították Sztropkóig, amiért onnan K. is vissza kellett menni és pedig Lupkow-Uzsok közt valamivel a határ elé. Most pedig újból támadni kellett nemcsak azért, hogy lekössük az oroszokat, hanem hogy felszabadíthassuk Przemyslt, amelynek már fogytán voltak a készletei. Ezen célokat követte az a nagyszabású támadás, amihez a 12. ezred is Felsőmagyarországba jött, a *második Kárpáti csata;* vagyis más néven: *Przemysl felmentési kisérlete.*

Ehhez a Böhm-Ermolli 2. hadserege Nyugat-Lengyelországból a Kárpátokba jött Uzsok-Lupkow közé s a 41. ho. is ebbe a hadseregbe és pedig a XIX. hadtestbe (Trollmann altbgy.) jutott.

A hadtest a 34. (temesvári), 29. és 43. ho-okkal Lupkow-Smolnik-Baligrodon innen állott és csak nehezen tudta feltartani az orosz támadásokat, illetve folytonosan tért vesztett azok elől. A hadtest a Schmidt-hadtesttel együtt a Tersztyánszky lov. tbk. támadó hadseregcsoportját alkotta.

16-án az ezred Szinnán át Vendégibe menetelt és ott másnap is pihent. Málhásállatokról és málhanyergekről kellett gondoskodni, hogy a hegyek közt a rossz utakon az élelmet és lőszert azokkal lehessen a csapatok után szállítani.

18-án az ezrednek Wola Michowára kellett volna mennie. Telepóczon s onnan a határon át vezető út azonban oly rossz volt s úgy el volt torlaszolva elakadt járművekkel, hogy késő estére is csak az I. és II. zlj. érkezett be Balnicára; a III. zlj. az ütközetvonat előresegítésére hátramaradt és estére még csak Telepócig jutott.

Mielőtt tovább mennénk, nézzük meg hol is vagyunk? Galiciában. Közvetlenül alig pár km-nyire hátunk mögött a magyar határ, amelyen át Felső-Zemplénből jöttünk ide. Középhegység. A határ 8—900 méter magas hegyvonulaton húzódik; ez a vízválasztó, amelyből Galiciába magasabb, 1000 méteren felül emelkedő oldalgerincek ágaznak ki. Köztük az Oslawa patak néhol csaknem 1 km széles völgye. Ezen kívül azonban minden más völgy egészen szük, a benne levő patakocska két oldalán meredek hegyoldal emelkedik. Köröskörül mindenütt csupa öreg, jobbára bükk- és tölgyerdő, amelyben kb. 200 lépésre is jól el lehet látni. Amíg a magyar oldalon csinos és rendes tót falvakat találunk, addig itt rendetlen, össze-vissza hajigált rutén falvak, amelyekről lerí a kultúranélküli szegénység. Február 19., télutó. Alig fagy keveset, inkább olvad. De azért hűvös az idő, mert vagy sűrű hideg eső szitál, vagy sűrű köd üli meg a hegyek közti völgyeket. Hozzá alig áll el a szél. Szóval kellemetlen mord idő. Az utak helyén sártenger húzódik, mert hisz éppen a mezőlaborci és a Zemplénoroszi-Cisna-baligrodi utak között vagyunk; (de sokat emlegették akkor a Höferjelentések azt az útat!) jó út a kettő közti területen soha sem volt. Ember, ló alig, csak bukdácsolva tud előrejutni a sártól nem is látható kátyuk között. Fogatok nem is járhatnak itt, úgy hogy a ho. tüzérsége hátul maradt magyar területen, nem tud átjönni a határon a gyalogság után. Szerencse, hogy a cisnai országúttól Wola Michowára egy — fakitermeléshez épített —

erdei kis vasút vezet. Ezen lehet a lőszert, élelmet, sebesülteket szállítani. E nélkül a hadosztálynak éhen kellene halnia.

Ezen a vidéken megy az ezred. A III. zlj. Telepócról a határhegyre tolja fel az ütközetvonatot; a ló nem is számít, 20—30 ember húz és tol egy-egy kocsit a tengelyig érő sárban. Egy kilométerbe néhol 2—3 óra is beletelik. Késő estére járt az idő, mire a zlj. 11 km után Wola Michowára bevergődik.

Az ezred másik két zljának 19-én a Maguryczne és Zsebrákról Wola Michowa felé ereszkedő hegyháton a 750-ϕ- és 860-ϕ- magaslatok között állásban levő 29. ho.-beli cseh csapatokat kellett felváltani. A 860-as hegy már a 82. dandárnak jutott. Maguryczne! Zsebrák! Milyen ismert nevek, fogalmak voltak azok akkor a 12. ezredben! Mennyi piros magyar vér hullott azokon!

A Zsebrák 816-ϕ- egy nyereg. Hegytani központja annak a vidéknek, ahol a ho. harcolt, a vidék leghatalmasabb (Wolosan 1070△ — Chryszczata 990△) hegyvonulatának egy bemélyedése, amelyen át a Wola Michowa-baligrodi hegyiút vezet. A Zsebrákról ágazik Ny. felé egy hatalmas oldalgerinc, a Maguryczne, amelynek tetején keskeny tisztás vonul. Ebből a 860-ϕ-nál egy másik vonulat nyúlik Wola Michowa felé. Ez lett az ezred első vonala, balszárnyával a 750-ϕ-ös kopasz hegytetőn. Mögötte a Zsebrákra vezető úttal a Chliwny patak völgye vonul.

Zsebrák és Maguryczne. Febr. 19—márc 11. A 12. ezred I. zlja a parancshoz képest 19-én délutánra felváltotta a 750-ϕ-on s az ettől jobbra levő csapatokat. A II. zlj. azonban a Zsebrákra tévedt a 82. ddr. védőszakaszába, ahol a 20. ezred már felváltotta a közösöket. A 20. ezr. parnokának parancsára a zlj. ottmaradt s 7. és 6. szdával a Magurycznével szemben a 860-ϕ- magaslatot s a mellette balról levő állásokat szállotta meg; másik két szda pedig tartalékul a 860-ϕ- mögötti völgybe ment. A II. zlj. így elszakadt az I.-től és közöttük a közösök egy része felváltatlan maradt. Az I. zlj. mögé egyelőre egy 32-es zlj. ment tartalék gyanánt A felváltás az oroszok által észre nem véve, símán történt.

A II. zlj. még nem is tájékozódott teljesen új helyén, amikor 20-án kora hajnalban hirtelen heves támadás érte. Az oroszok a 860-ϕ-tól kb. 1000 lépésre áttörték a zlj. balszárnyán álló 6. szdot. A század ugyan kézitusával fogadta az oroszokat, de a túlerő kiszorította állásaiból. Igen sok ember esett el, sebesült és a szdnak egy teljes szakasza, vele a szdparnok Je-

szenszky fhgy. is fogságba került, Misky t. zls. elesett. Az oroszok megszállották az elfoglalt állásokat és erősítéseket vonva előre, terjeszkedtek az oldalak felé. A 7. szd. jobbról, balról pedig a még fel nem váltott közösök szárnyaikat hátrahajlítva, meggátolták az ellenség továbbterjeszkedését. A 12/II. zlj. azonnal az 5. szdot küldte a 7. megerősítésére. 7^h után pedig tartalékban maradt 8. szdával s annak balszárnyán két erősítésül kapott 32-es szddal a hirtelen befészkelt oroszok ellen megindította az ellentámadást.

A 12. ezred 7^h30kor a Wola Michowáról az I. zlj. mögé (Chliwny p.) ért III. zljának 9. és 12. szdát rendelte ellentámadáshoz Pap szds alatt. A félzlj. rajvonalban a 9. szddal 9^h15kor talált a fedve levő orosz jobbszárnyra s azt egészen 80^x-re megközelítve felvette a tűzharcot; a 12. szd. a 9-től balra a gerincen fejlődött, honnan a közösök a harc kezdetekor kivonultak. Egész nap folyt a tűzharc, de az ellentámadás nem jutott tovább, mert az oroszok — akiket egy (12. lövészezredbeli) zlj. erősített meg — úgy 20 méterrel magasabban voltak s az előttük levő hóval borított meredek oldalon előbbremenni nem lehetett. A II. zlj. kb. 100^{x}re az ellenségtől szintén kénytelen volt megállani. Ezért a támadás folytatásához, illetve a rohamhoz be kellett várni a támogatásul kirendelt 32/I. zljat. Ebből a 3. és 4. szd. Pap szdshoz ment, az I. zljtól jobbra a közösök kivonulása után maradt hézagot pedig a 12/10. szd. szállotta meg. A 12/11. és 32 1., 2. még a 12. ezred tartaléka maradt. A harminckettes századok azonban a nehéz terep s a korai sötétség miatt csak este értek a Pap támadócsoporthoz s így a támadás másnapra maradt.

Az oroszok e közben a Maguryczne felől 17^hkor megtámadták a 750-$\dot{+}$-on az I. zljat is. Ott azonban 20^h30ra vissza voltak verve teljesen.

20-án estére tehát összefüggő vonalban a 860 és 750-$\dot{+}$ gerincén az egész 12. ezred harcban állt, illetve még 4 harminckettes szd. is volt a zljak között. (9. vázlaton A—B). Az I. és II. zlj. felett a 40. dandár parancsnokolt (Foglár csoport), a II. zlj. a 82. dandár alá (Schamschula csoport) tartozott.

21-én 6^hkor a Pap csoport a 12/9. és 32/3. századokkal végrehajtotta a rohamot; a balszárny el is ért az ellenséges állásokig, de betörni nem tudott. Rövid tűzharc után vissza kellett menni a roham előtti vonalba.

Erre 9ʰkor a 12/11. század is Paphoz küldetett, aki most a támadáshoz következőleg csoportosult: balszárnyon Lovass fhgy. alatt a 32/4. és 12/9. szdok, jobbszárny Kattauer hgy. a 12/11. és 32/3. szdokkal. Tartalék 12. szd. a közép mögött.

A támadás azonban következő napra maradt. A ho. egységes concentrikus támadást rendelt el. A 82. ddrnak — közte a 12/II. is — a Zsebrák felől, a 40. ddrnak a 630-ϕ- felől egyszerre kellett támadnia. Ez a támadás a mindenféle gátló körülmények — elsősorban a köd s a parancsközvetítés nehézségei miatt — 21-én már nem volt keresztülvihető.

22-én aztán sikerült kiverni az oroszokat. A 860-ϕ-on a Gera csoport 5 szdához (¾12/II. és ½32/II.) még 5 szd. (32 III. és ¼32/II) ment előre és 7ʰ30kor elérte a tűzvonalat. Ugyanekkor a Pap csoport első vonalban levő 4 százada (½12/III. és ½32/I.) 70—100ˣ-re jutott az oroszokhoz. A 860-ϕ-on a roham azonnal megindult. Az oroszok tüze ugyan 2 ízben megállította azt. De 8ʰkor a jobbszárnyon, hol az ellenség tisztáson, az erdőszéltől kb. 40 lépésre volt és ahol egy szakasz az orosz balszárnyba oldalról támadott, sikerült a betörés. Erre hamarosan megrendült az egész orosz vonal s a mi vonalunkból csoport csoport után — a Pap csoport a Kattauer hdgy. kezdeményezésére — rohamra ment. Az oroszok menekülve hagyták el az állásokat, közülük a sok halotton és sebesültön kívül 7 tiszt (köztük egy alezredes) és 422 fő legénység foglyul esett. Azonkívül 700 puska és 3 géppuska is kezünkbe került; utóbbiakból kettőt a 11. szd. zsákmányolt s egyikből azonnal lőtte is a menekülő oroszokat.

A győzelmes roham után Schay altbgy., a melegszívű ho. parnok azonnal dicsérő és köszönő táviratot küldött a harcban résztvett csapatoknak és parancsnokoknak, a legénységnek jutalmul pedig — mit adhatott volna mást?! — egy tartalék élelemadag elfogyasztását engedte meg. Pár nappal utóbb pedig a következő felterjesztést tette:

„Febr. 22-én Wola Michowától É. a 860—750 magaslatok közt vonalainkba ékelt oroszok elleni támadás alkalmával a 12. hgye. 11. szda saját kezdeményezéséből rohamra indult.

„A roham úgy a tisztek, mint a legénység részéről oly bátran és merészen hajtatott végre, hogy a 7 század erős orosz csapat megadta magát. Ezen alkalommal 5 orosz tiszt és 407 legény elfogatott és számos hadianyagon kívül 3 géppuska is zsákmá-

nyoltatott. A zsákmányolt géppuskák egyike az oroszok menekülő maradványai ellen fordíttatott.

„Hogy az ezrednek fényes fegyvertényeről maradandó emléke legyen, kérem legfelsőbb helyen kieszközölni, hogy ezen géppuska az ezrednek örök időkre átengedtessék. Egyúttal az egész századot hadseregparsági dícséretre ajánlom."

Akkor azonban a legmagasabb katonai előljáró parancsnokságok még nem olyan szemmel nézték a magyar honvédet, hogy a felterjesztésnek foganatja lett volna. Dicséret nem érkezett, az orosz géppuskákat pedig később be kellett szolgáltatni.

A 12. ezred a három napi harcban 60 halottat, 100 sebesültet és 50 eltüntet veszített. Legnagyobb a II., legkisebb az I. zlj vesztesége volt.

Az állások elfoglalása után a csapatok azonnal rendezkedtek. A II. zlj. három szda a 32. ezred védőszakaszában arccal É-nak a 860-ϕ- magaslatot szállotta meg; a 7. szd. a zlj. mögött maradt. Az I. zlj. továbbra is a 750-ϕ-ot tartotta, tőle jobbra a III. zlj. három szda vonalba, egy tartalékul jobbszárnya mögé került. A II. zljat az ezred többi részeitől a 32. ezred 2½ zászlóalja választotta el.

A győzelem után az arcvonal — az orosz ágyúk tüzétől eltekintve — teljes nyugalomban maradt.

23-án a ho. rendezte összekeveredett kötelékeit. A II. zlj. a 860-ϕ-ról bevonult az ezredhez (9. vázlat C) és mint tartalék a Chliwny patak mellett földkunyhókat kezdett magának építeni. Különben változatlan helyzet mellett csend volt a következő két napon is. Az idő hidegre fordult; erősen havazott. Nappal ugyan elolvadt a hó, de éjjel erősen fagyott és fújt, mindig fújt a szél.

Az oroszok a Magurycznén s az onnan délre ereszkedő hegyháton voltak. 26-án a ho. új támadásra indult ellenük. A 860-ϕ-on levő 32. ezrednek a Magurycznét, s mihelyt az sikerül, a 12. ezrednek a 750-ϕ-el szemben levő 704-es magaslatot kellett elfoglalnia. A 12. ezrednek ekkor már csak 2360 puskája, a II. zlj. 5. és 6. századának együtt csak 170 puskája volt. A mult napi harcok véres veszteségein kívül igen nagy volt a rossz időjárás miatt betegségek következtében beállott fogyaték.

26-án a 12. ezred a 32-vel együtt megindította a támadást, ami az összefüggő, erős akadályokkal ellátott állásokra csak arcban volt intézhető. Ezért azt alapos tüzérségi támogatásnak

kellett volna megelőznie. Ez azonban nem történt meg, egyfelől a lőszerhiány miatt, másfelől mert a ködös időben a hatás nem volt megfigyelhető. Így a Maguryczne ellen előnyomuló 32. ezred csak lassan jutott előre. Estére ugyan helyenként 30-50 lépésre megközelítette az orosz állásokat, de az erős akadályokon át rohamot intézni nem tudott. Ezért a 12. ezred szintén nem vihette — az előtte levő völgyön keresztül — rajvonalát az orosz állásokig.

27-én a 32. ezred háromszor is előretört, de az erős akadályok feltartóztatták, a betörés nem sikerült.

Ezért a ho. parság most megfordította a két ezred szerepét; elrendelte, hogy előbb a 12. ezred hajtsa végre a 704-ⱶ ellen a támadást és mihelyt az sikerül, jobbszárnyán levő III. zlja D. felől karolja át a Magurycznét. Ehez a ho. tartalék ½ zlját (20/8. és 31/9. szdok) a III. zlj. támogatására küldötte. Ezzel a 12. ezred két csoportra oszlott; az északinak — 12/III. és ½II. zlj. a 20-as és 31-es szdokkal Ágoston alezr. alatt — feladata volt a Maguryczne felé való támadás. A 704-ⱶ-ot arctámadással Berényi szds. alatt az I. és a ½II. zljnak kellett elfoglalnia.

Délben kezdte meg az ezred a támadást. A hegyoldalakat borító nagy hó éppúgy megnehezítette azt, mint az oroszok heves tüze. Lépésről lépésre küzdötte magát előre az ezred az ellenséges állásokig. Ismételten megpróbálta a rohamot és ismételten visszaveretett. Míg aztán a tüzérség támogatásával 15^hkor sikerült betörni a 704-es magaslaton. 100 fogoly és 2 géppuska maradt a győzők kezén. De 18^h körül egy ellentámadás visszavetette az ezredet, amely az oroszoktól 200^x-re foglalt új állást és beásta magát.

28-ára az ezred egy 94-es közös zljat kapott erősítésül. Azt is felhasználva kora reggel 5^hkor rajtaütéssel támadt az oroszokra. A meglepő támadás sikerült; az ezred több ponton betört az orosz állásokba, újból 100 foglyot ejtett és 6^h30ra megszállotta az egész magaslatot. Az oroszok azonban nem adták fel a küzdelmet. Az elvesztett állásokkal szemben rendezkedve tartalékukkal hamarosan ellentámadást intéztek és visszafoglalták födözékeiket. A tizenkettesek azonban szintén nem hagyták magukat. Új támadással újból elfoglalták, majd az oroszok új tartalékokkal újból visszavették a magaslatot. Ötször cserélt így gazdát a 704-es tető, míg aztán végül mégis a honvédeké maradt. (9. vázlat E—D.)

A két, illetve háromnapos támadás az ezrednek legvéresebb küzdelmei közé tartozik. Március hó 1-én az ezrednek már csak 891 puskája volt. Tehát február három utolsó napján az ezred 1470 fő, vagyis 63% veszteséget szenvedett, amiből az egész ho.-ra vonatkozó adatok arányában kb. 900 fő, vagyis az egész állomány 40%-a véres veszteség. A többi, majd 600 embernek kisebb része beteg lett, nagyobb része eltünt; mint halott a hó miatt nem volt fellelhető, vagy sebesülve vagy anélkül fogságba esett. Tiszti veszteségek: Augusztin fhgy. és Kattauer hgy. sebesültek, 5 tiszt betegen hagyta el az ezredet. Éppen jókor jött hát a VII. menetzlj. két százada, 14 tiszt és 441 ember; ez ismét kb. 1350 főre emelte a lefogyott ezredet, amely azonban nemcsak számbelileg fogyott le, hanem a hideg, hóvihar, pihenéshiány és a rossz közlekedés miatt hiányos étkezés következtében igen szenvedett.

Március 1-én tehát az ezred a 704-ⱶ magaslaton s az arról délre és a Maguryczne felé futó orosz állásokban volt. Kivéve a III. zljat, amely — miután a 32-eseknek a Maguryczne elfoglalása még mindig nem sikerült — az orosz állások előtt az ezred közepétől hátrahajolva maradt.

Március 1-én az ezrednek állásait tartva, a III. zljnak a Magurycznei támadáshoz kellett csatlakozni. De a sűrű köd és erős havazás miatt a tüzérség nem működhetett s így a támadás elmaradt. Az ezrednek így is nehéz napja volt, mert az oroszok előtte 50—100 lépésre ásták be magukat s így folyton résen kellett lenni, nehogy egy új támadás ismét elvegye az oly nagy küzdelemmel megszerzett állásokat. Különben csend uralkodott úgy 1-én, mint másnap is.

3-án az ezrednek a tőle balra levő 29. ho.-al együtt s az alá rendelve a 704-ⱶ magaslatról egészen le kellett szorítani a közelében maradt oroszokat, hogy a magaslat teljesen biztosítva legyen. A támadást az esti sötétség beálltakor rajtaütéssel kellett végrehajtani. A hideg, fagyos estén az oroszok kisebb támadásokkal nyugtalanították az ezredet; de minden előtörésüket visszaverték. A rajtaütés azonban nem járt sikerrel. Az ezred ugyan leszorította a hegyről az oroszokat, de azok ellentámadással újból visszavették állásaikat. Így a nap ismét csak nagy veszteségeket okozott.

4-én erős hidegre fordult az idő. Erősen fagyott és szél kísérte a havazást. Az ezredet most is nyugtalanították az oro-

szok; proklamációkat is dobáltak át, amelyekben mindenféle jóval csábították megadásra a honvédeket. Mondani is fölösleges, hogy hasztalanul.

A következő napokon (7. estig) az ezred állásait erősítette; hátravezető utakat, futóárkokat, fatorlaszokat és drótakadályokat épített, — ahol lehetett. De legtöbb helyen nem lehetett, hiszen az orosz 30—80 lépésre volt az állás előtt; úgyszólván állandó volt velük a harc. Ez fokozott éberséget követelt, holott a mostoha tél és minden más körülmény legsürgősebbé tették volna már a pihenést. A hideg fokozódott, a folytonos havazással már méteres hó födte a mélyebb helyeket. Naponta 40 s több ember volt a veszteség fagyás miatt. 9 ember megfagyott. 5-én a puskalétszám már csak 1140 volt megint. Silány volt a ruha. Emlékezetes a bakkancs-botrány. Lelketlen szállítók papirból csinálták a bakkancstalpakat, persze azokat pár nap alatt szétáztatta a sár, a víz, a hó. Az étkezés hiányos volt a nehéz közlekedési viszonyok miatt; a rendkívüli körülmények között feltétlenül szükséges élelempótlékok teljesen hiányoztak. Ezen nehézségeket jelentve, az ezredparancsnok az ezred sürgős felváltását kérte a legénység teljes kimerültsége, erkölcsi állapotának teljesen alászállott volta miatt. A felterjesztésnek eredménye nem volt, hiszen a többi csapatoknál is hasonlók voltak a viszonyok.

7-én este folytatni kellett a támadást; most annyiban kedvezőbb körülmények között, hogy a tüzérség, közte néhány 15 cm-es tarack, egész nap lőtte az oroszokat. Este 18^hkor kellett az ezrednek támadni és pedig jobbszárnyának (III.) a 32-esekkel és más tartalékokkal a Magurycznére, a másik két zljnak a 29. ho. jobbszárnyával a 704-es magaslaton. A 29. ho. ugyan megpróbálta a támadást, de nem jutott előre s így a 12/I., II. is állásaiban maradt. A várakozásteljes sötét éjszakában 12° hideg mellett dühöngött az északi szél, hóvihar söpörte a fagyos, éles havat. Így várta az ezred a további támadást.

8-án reggel 5^hkor indult meg a Maguryczne ellen a rajvonal. A tüzérség — kivált a 15-ös tarackok és egy előrehozott hegyiüteg — hatásos előkészítése után már 7^hra sikerült a roham, amit a 32. ezred keletről, balszárnyán az Ágoston csoport (12/III.) délről intézett a kitünően megerősített állásokra. Az oroszok menekültek, de úgy az állás jó része, mint a tetőn volt hatalmas

támpont védőrsége megadta magát. 13 tiszt, 550 fogoly és 4 géppuska esett a kezünkbe megint.

A roham és az azt követő rendezkedés után 10^{h}kor a 12/8. 9., 32 1., 2., 31/9. és 20 8. szdokból hamarjában összeállított három század a Magurycznéről délnek nyúló gerincen azonnal folytatta a támadást a 704-en álló oroszok oldalába. (9. vázlaton D-nél a nyíl). Ugyanekkor a 12. ezrednek a 704-el szemben álló többi csapatai is támadtak s így az együttes arc- és oldaltámadás végigseperve a gerincet, felsodrította az azon levő orosz állásokat, melyekből az ellenség 2 km-el hátrament.

Március 8-ika a hadosztálynak a Kárpátokban legnagyobb diadala volt. A többi ezredek is hasonló szép győzelmet arattak. 16 tiszt, és 1613 orosz volt a foglyok száma s a hadseregparság, valamint Tersztyánszky lov. tábornok is melegen fejezték ki elismerésüket és köszönetüket.

A nagy hóban, hóviharos hidegben, különben is nehéz terepen a győzelmes csapatok rendezkedése sokáig tartott. Egy részük még a tegnapi étkezést se kapta meg. Így egyelőre csak kisebb csapatok mentek a visszavonult ellenség üldözésére, amely utóvédével a 2 km-el Ny-ra levő 720-ϕ-ot szállotta meg. Estére az idegen csapatok kivonultak s az ezred a 32. ezreddel együtt a Maguryczne Ny. oldalán éjjelezett.

A Maguryczén s a 704-ϕ-on rengeteg halott maradt vissza; ezen a két hegyen töltött 10 nap — ebből 4 támadásban — az ezred legvéresebb emlékei közé tartozik. A 8-án reggeli támadásnál az ezred 390 főt (35%) veszített, az I. zljnak 300, II-nak 220, III-nak 230 puskája (összesen 750) maradt.

Mikow, március 9., 10. 9-én délben dandárunk folytatta az előnyomulást. A III. zlj. előrement és Mikow előtt arccal É. és Ny.-nak a 720-ϕ- magaslatot szállotta meg. Harc nélkül ért oda, de megszállás közben a Mikowtól északra levő hegyekről már tüzet kapott. A dandár főállása a Magurycznén s az erről DNy. (Smolnik) felé futó hegyháton volt. A II. zlj. jobbszárnya állt a tetőn, tőle balra az I. zlj. (vázlat F és G), melyhez a 29. ho. csatlakozott. A Magurycznén a 12. ezred s a 32-esek közt egy 67-es (eperjesi) zlj. állott.

Az ezred parancsnoka Mayer alezr. beteg lett s többé az ezredhez vissza sem került. Az ezredet 10-én Szentgyörgyi Lajos alezr. vette át.

10-én még fokozódott a nagy hideg (—13°) mellett a borzalmas hóförgeteg, amitől látni is alig lehetett. Pedig megint támadni kellett, szembe a széllel, a Mikowi völgy túlsó oldalán (Hluboki) levő orosz állásokra. Az ezred a dandár bal szárnyán, Mikow K. végén át nyomult elő, az elképzelhető legnehezebb viszonyok között. A hófúvás a szakadékos kopár hegyoldalon néhol olyan mély volt, hogy nemcsak egyes emberek, hanem rajok, nagyobb osztagok is valósággal elvesztek a több méteres hóban. Így persze az összefüggés, a vezetés megőrizhető nem volt. A ho. parság a legyőzhetetlen nehézségek miatt déltájban be is szüntette a támadást és az elért vonalban a beásást rendelte el. Az ezred a mikowi templomtól ÉK. levő hegyoldal közepetáján, a templom vonalában éjjelezett (vázlat H). Sajnos a rendkivül nehéz nap után az ellátás is hiányos maradt. A meleg étkezést nem lehetett a csapatok után vinni, a hátizsákból előszedett konzerv volt az ebédvacsora — ha volt.

Vissza a Zsebrákhoz. Március 11—28. 11-én folytatni kellett volna a támadást. De nem lehetett. A hideg, hóvihar nem engedett. A mikowi nap az ezred legsúlyosabb emléke az akkor dühöngött hideg és orkán miatt. Aki elaludt, az megfagyott. Voltak osztagok (más csapatoknál századok is), amelyek helyét reggelre csak hóbuckák jelezték; ott fagyott az egész. A sebesülteket sok helyen nem lehetett sebesülésük helyéről hátraszállítani; ott fagytak. A puskát nem lehetett használni. Keztyűtlen kéz pillanat alatt a hideg vashoz fagyott és célozni se lehetett a metsző szél miatt. A géppuskák befagytak. Az állomány pedig úgy lefogyott — főkép a sok fagyás miatt — hogy az egész hadosztálynak mindössze 2100 puskája maradt. Ezért a hadosztályparancsnokság nem folytatta a neki elrendelt támadást, hanem az elért vonal tartását rendelte el.

Ezzel a már majd 3 hete tartó támadás és előhaladás véglegesen megszünt. Ez volt a legtávolabb elért vonal, amelyből még aznap vissza kellett menni a balszomszédságban volt csehek miatt. Alighanem az orosz röpcédulák tették meg hatásukat: a 29. ho. piseki cseh 11. ezrede könnyen engedett az orosz támadásnak; ezer ember megadta magát. Így az oroszok könnyen, úgyszólván harc nélkül hirtelen törték át a 29. ho-t s az jobbszárnyával a mi előző 704-es állásainkba vonult vissza.

Ezért a mi hadosztályunk balszárnyán álló 12. ezredet sürgősen vissza kellett venni a 3 nappal előbb oly nagy áldozattal

elfoglalt Maguryczne tetőre, illetve annak a 704 felé húzódó gerincére (vázlat J.). Az ezred jobbszárnya kb. 500 lépésre jutott a tetőtől, balszárny 1500 lépésre a 704-ɸ felett. A visszavonulás a legdrámaibb, hihetetlen nehézségek között történt. A meredek, kopár hegyoldalon, a fehér havon kitünő célt mutató embereket az oroszok (ők háttal álltak a szélnek) úgy lőtték, mint a nyulat. Ezért mindenki tüdeje és izmai minden erőfeszítésével iparkodott fölfelé. A sebesültnek, mialatt lábát dermedt ujjaival bekötözni iparkodott volna, lábához fagyott a keze; vagy nem birta tovább vonszolni magát, erejét vesztve roskadt le a hóba s odafagyott, mint sok sebesült és beteg, aki már az előnyomulás alatt maradt el itt s most csak keze, lába vagy feje látszott ki a hó alól; akiknek a hó volt a fehér szemfödél... Mire a léptennyomon felbukkanó borzalmas látvány közt a ziháló elfulladt ember az izzadtságtól csuronvizesen a tetőre ért, ott jégpáncélt képezve pár perc alatt csonttá fagyott rajta a vizes ruha. Akit a golyó megkímélt, abból sokat elvitt a borzalmas téli fagy.

Az ezred a tartalékból küldött 67-esekkel keverve 2 napig a Magurycznén maradt. Ezred alatt persze csak maradványait kellett érteni, mert a három nappal ezelőtti 750 emberből most az I. zljnál 139, II-nál 26, III-nál 64, összesen csak 229, illetve 37 később előkerülttel 256 maradt. Az ezred töredéke az addigi zljparnokok alatt három századba alakult. A csehek hirtelen visszavonulása folytán az ezred két mozgókonyhája is Smolnikon veszett.

Az ezred a Magurycznén most az orosz tüzérségtől szenvedett sokat. 14-én az oroszok ismét áttörték a szomszédos cseheket, elfoglalták a mi egykori 704-es állásainkat is. Hadosztályunk balszárnyát, első sorban a 12-eseket bekerítés veszedelme fenyegette. A hideg engedett (már csak —6° volt), az oroszok általános támadásba mentek át. Négyszeres túlerővel támadták a honvédeket és a megfogyott vonaluk erősítésére közibük küldött 27. hadosztálybeli magyarokat (34., 67., 85., 25. ezredből). Csapataink dicséretére legyen mondva, a Magurycznén töltött két napi aránylagos pihenő után nemcsak testileg pihenték ki magukat, hanem erkölcsi erejük is megszilárdult. Óriási veszteségekkel verték vissza az orosz támadásokat. A gránát és géppuska, éppúgy mint a puskatüz sokszor valóságos utcákat söpört az orosz tömegben. De hiába, újak jöttek előre. 11^hkor a többiekkel a 12. ezred is le volt szorítva a Maguryczne tetejéről annak

innenső oldalára, a hol azonban pár száz lépésre az oroszoktól újból megállt.

De akkor a ho. jobbszárnyát fenyegette olyan túlerő, hogy a ho. parság 13^{h}kor kénytelen volt elrendelni a visszavonulást. A megviselt csapatok nem vesztették el erkölcsi erejüket. Parancsnokaik által buzdítva, teljes rendben mentek hátra a Zsebrák előtti 860-ϕ- és 750-ϕ- közti állásokba, oda ahol az ezred febr. 19-én harcbalépett. A visszavonulást fedező tűzlépcsők nemcsak visszatartották, hanem tűzzel való üldözésben is megakadályozták az oroszokat. Az ezredparancsnok egy kis utóvéd élén maga is puskát véve s tüzelve, szétugrasztotta az üldözö oroszokat, nagyszámú foglyot ejtett és sok, oroszkézbe esve már leszerelt emberünket szabadított meg; akik az oroszok szétverését felhasználva, futottak a mi csapataink után.

Az ezred most a Reichard 32-es alezr. csoportjában a Zsebrák nyeregbe került mint csoporttartalék. 180 ember volt már csak az egész. Megfogyott a tisztikar is, ki beteg lett, ki sebesült. A csöpp zlj. parancsnoka Berényi szds., az 1. szdé Bakó J. t. hgy., 2. Fülöp A. t. fhgy., 3. Rauch fhgy., géppuskás Grätzer Lajos t. zászlós volt.

A ho. arcvonalán ez időtől 20-ig, tehát 6 napon át csend uralkodott. Az orosz is kifáradt a harcokban, az új állások ellen nem indított nagyobb támadást. A 12. ezred ezen csendes időszak alatt tartalékban maradt. A Zsebrákról mint ilyen a 860-ϕ-re ment, a Reichard alezr. balszárnyán levő 34-es kassai bakák mögé, oda ahova a II. zlj. ment fel febr. 19-én. Ott 16-án bevonult a már 1-én beosztott VII. menetzlj. elmaradt 3. szda (243 fő), amivel az ezred a közben megbetegedettek levonása után 392 főre szaporodott; most is három századba alakulva maradt. Torma István szds. volt a zlj., Géher szds. az 1., Rauch fhgy. a 3. szd. parnoka. A majd egy heti pihenő alatt a jobb ellátás, óvóhelyekben való elhelyezés elfeledtették azt, hogy most is dolgozni kellett a tartalékállásokon és hogy az orosz gránátok és srapnelekből a tartaléknak is kijutott. Az időjárás is megfordult. Olvadni és esni kezdett. Csupa víz lett minden. Az eddigi hófödözékeket, melyekben nemcsak a mellvéd, hanem lőpad, sőt az árokfenék is hóból volt, elárasztotta a víz. A föld s a beborult ég egyformán ontotta a vizet.

A lefogyott létszám kiegészítésére egymásután jöttek otthonról a pótlások. 20-án reggel Przibislawsky Ferenc szdssal

bevonult az ezred VIII. menetzlja; 16 tiszt és jelölt, 696 fő (663 puska). A hangulat éppen kezdett puskaporos lenni. Az oroszok mozgolódni kezdtek, tüzérségük erősen lőtt, minden percben támadás volt várható. Azért a menetzlj. be sem osztatott a régiek közé, hanem mint tartalék már délelőtt a 32. ezred mögé a 860-ϕ- déli lejtjére állíttatott; 2. és 3. szda a rajvonalat erősítette meg, az 1. szd. a 860-tól délre maradt. Az I. zlj. ugyanekkor a 860-ϕ- és 750-ϕ- közt levő 20. ezredhez ment tartalékul, századonként a zljak mögé. Jobbról az 1. szd. állott szakaszonként elosztva az egyes kritikusabb pontok mögött. Ilyen volt különösen a 860-ϕ-tól DNy. 1 km-re, ahol a Smolnik K. végéről a 860-ϕ-ra vivő út egy mély szakadékban vezetett az állások felé; ebben az oroszok fedve közelíthették meg a 20-asokat. E pont mögött 200 lépésre egy kis kúpon volt az 1. szd. középső szakasza. (Szügyi Zoltán hadapród). A szakaszoknak nem volt több mint 18—20 emberük.

20-án 23^h után az említett útszakadékban ugyanott, ahol február 20-án Jeszenszky fhgy. 6. századát áttörték, a lublini orosz 59. ezred egy zlja észrevétlenül felhúzódva, betört a 20-asok állásaiba. Leszúrták a figyelőket, aztán a tüzelni kezdő géppuskásokat, majd a födözékekben alvó embereket. Mindez oly csendben történt, hogy a szomszédos állások és a 20-asok parságai hosszú időn át nem vettek róla tudomást. Így az oroszok észrevétlenül terjeszkedtek az állásban és megszállottak ott kb. 500 lépés kiterjedést.

Zsebrák márc. 21.

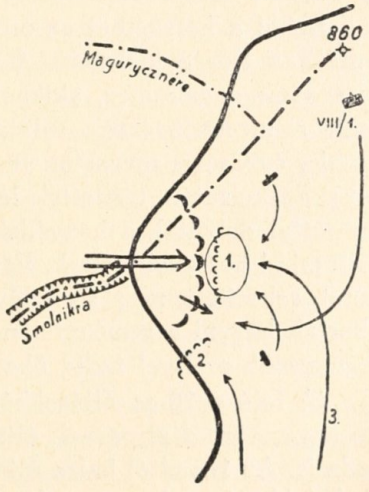

A betörési hely felől azonban hangos beszéd, lárma hallatszott a mögötte levő tizenkettes szakaszhoz. Mire Szügyi hdp. — azt hivén, hogy a 20-asok orosz támadás ellen készülődnek — 18 főnyi szakaszát azonnal elővezette. (23^h30). Csak az árokba ugrás után vette észre, hogy az oroszokkal van tele. Azonnal vissza parancsolta embereit a dombra; azok közül 6 az oroszok

kezén maradt, a hadapródnak a többivel sikerült visszamenekülnie. Megszállotta velük a kúpon előbbi vonalát, leghevesebb tüzet kezdett az oroszokra, akik az elfoglalt állásból tüzeltek reá. A szdparnoktól segítséget, mindenekfelett töltényt kért.

Az oroszok nemsokára előtörtek az árkokból. A Szügyi által bátorított maroknyi kis csapat olyan pontos célzott tűzzel fogadta a fehér havon felfelé kapaszkodásban kitünő célt mutató oroszokat, hogy azok megálltak és a 20-as állások közelében beásták magukat. Éjféltől csaknem három óra hosszat tartott ki a nagyon sokszoros túlerő ellen a néhány magyar.

Legelső segítség az volt, hogy szdparnokuk Géher szds. a hozzáküldött küldönccel maga egy láda töltényt vitt nekik; aztán a többi szakaszokért ment. Éppen jókor, mert az oroszok 3^h felé három vonalban megkezdték a támadást a domb felé. De akkorra beérkezett a szdnak jobbról levő szakasza 13 emberrel. Most volt kit elküldeni a balra levő szakaszért s mire az orosz támadás megindult, 18 emberrel az is odaérkezett. De már 43 puska tüze fogadta s úgy távol tudta tartani az oroszokat, hogy azok 50 lépésre kénytelenek voltak beásni magukat.

Ebből a helyzetből az oroszok egyenként előrekúszva folytatták az előregyülekezést. 4^h30kor első vonaluk 30 lépésre ért 1. szdunk embereihez, akikből — lőszer hiánya miatt — már csak a mesterlövészek folytathatták a tüzet. Ezek közül Skupeczky és Csáky szvezetők (háború eleje óta kint levő ténylegesek) egymásután terítették le a mozduló oroszokat, akik kézigránáttal dobálták a honvédeket; oly közelről már, hogy dobásaik mind hosszúak voltak. Egy gránát azonban kettőt megölt és hetet sebesített meg a védővonal embereiből, akik már abba akarták hagyni a reménytelen küzdelmet és a hadapród csak a legnagyobb eréllyel tudta őket visszatartani.

5^h felé a 20-as állásokból még 3 orosz vonal tört elő. De ép azon időre a zljparnok által vezetve közbelépett az I. zlj. 2. szda is. Az 1. szdtól balra a 20-as állások mentén, a betört oroszok jobbszárnyába nyomult elő és az 1. szd. balszárnyához kb. 200 lépésre jutott.

Ezalatt a hadosztály ellentámadáshoz rendelte a tartalékul a 860-ϕ- alatt levő 12-es 1. menetszdot és vele egy szintén hátul levő 48-as félzljat is. Mialatt a menetszd. helyéről a harcterület felé ment, az I. zlj. 3. szda 70 emberrel a Szügyi vonalához érkezett. Az oroszok akkorra az 1. és 2. szd. közti 200 lépéses hé-

zagba nyomultak elő. Már virradni kezdett. Szügyi hadapród ki akarva használni a szürkületet, 6^{h}kor embereivel s a 3. szddal — kb 100 emberrel — először hatalmas össztüzeket adott.

Ekkor jelent meg a Zsebrákról, zászlóalj parnoka által vezetve az 1. és 2. szd. közti hézagba irányított 1. menetszd., amely — nehogy támadása világosra maradjon, — nem várta be a 48-as félzljat, hanem azonnal előnyomult a hézag felé. Megjelenése s a Szügyi össztüze a 20-as állások felé való visszahúzódásra késztette az oroszokat. Ezt látva Szügyi, rohamra vezette az 1. és 3. szdot. A roham a 20-as állásokon innen véres kézitusára vezetett. Az orosz túlerő már-már felülkerekedett, amikor a legkritikusabb pillanatban a menetszd. is előreért s az azelőtti hézagból pár pillanatnyi tűz után szintén rohamra ment.

Az oroszok még szuronnyal fogadták, de rövidesen az egész vonalon abbahagyták a küzdelmet. Nagyrészük megadta magát. 170 orosz foglyul esett, az útszakadékba szorult menekülők között pedig óriási veszteséget okozott az üldözők tüze. A 20-as állás mögött a kis domb előtti éjjeli orosz támadás helyén 180 orosz holttest maradt.

A Szügyi hdp. szakaszából 7 ember maradt életben, az 1. szd. harcbajutott 49 emberéből mindössze 24, akik mind nagy ezüstöt kaptak vitézségükért. Szügyi hdp. a helyszínen zászlóssá lett kinevezve, utóbb pedig arany vitézségi érmet kapott a fényes rendkívüli hősi és eredményes haditettért, amelyben alig pár emberrel maga kezdeményezte az ellentámadást, legvégsőkig kitartott a már teljesen reménytelennek látszó helyzetben is. A bravuros támadásnál, amely ott folyt le, ahol a február 22-iki, az 1. menetszd. is 30 főt, ugyanaz idő alatt a másik két menetszázad 22 főt, az ezred összesen — a 2. és 3. századdal együtt — 93 főt veszített.

Az állás megtisztítása után azokat ismét a huszasok szállották meg, a 12. ezred pedig visszament előbbi tartalékállásaiba. Délután a kikülönített menetszdok is bevonultak és az ezred két zljba — 3-3 századdal — megalakult. Másnap az ezred még egy 10. honvéd ezredbeli (VIII 4., 215 puska) menetszdot is kapott és így a pótlásokkal 1177 puskára emelkedett. A VIII. mzlj. századai alakították meg Przibislawsky szds. alatt az ezred II. zlját a mszdok szdparnokaival: 5. Horváth I. fhgy., 6. Petrovay Jenő t. fhgy., 7. Kerekes S. t. hgy. A századokra átlag 190 puska esett.

A 21-iki ellentámadás után egy aránylag csöndes, harcnélküli hét következett. Az ezred tartalékban volt előbb a 860-ɸ mögött, aztán a Zsebrák-nyeregben; 25-én este pedig a 750-ɸ-en két közös zljat váltott fel az I. zlj. februári legelső állásaiban. De itt is csak 2 napig maradt.

27-én este az ezred a ho. balszárnyáról annak jobbszárnyára ment és legnehezebb állásait vette át, a Zsebráktól É. nyúló keskeny hosszú, erdős hegyháton levő 906-ɸ magaslatot (vázlat K—L.). Ez az állás fekvése miatt azért volt nehéz, mert a nyugatról keletnek forduló arcvonal töréspontján feküdt és emellett patkószerűen ugrott előre a tetőn. Természetes, hogy ez az exponált hely nemcsak éjjel-nappal az oroszok leghevesebb kereszttüzében állott, hátulról is lőtték, hanem naponta többször támadtak is reá. Az utolsó napokban többször gazdát cserélt.

Az ezred a 67. ezrednek három s a 25. ezrednek egy zlját váltotta fel az esti sötétség beállta után. Az I. zlj. jobbra, a hegyháról K.-nek lefutó gerincre, a ho. szélső jobbszárnyára jutott; tőle jobbra a bpesti 32. és zombori 23. magyar ezredek zászlóaljai állottak. A tetőn a patkót a II. zlj. szállta meg, tőle balra a 31. ezred csatlakozott.

A felváltást követő éjszaka aránylag csendben telt el. De márc. 28-án, virágvasárnap az ezrednek megint nehéz, a benne részeseknek igen emlékezetes napja volt. Már reggel 5^h 30kor megszólaltak az orosz lövegek, szünet nélkül késő délutánig hevesen lőtték az ezred állásait. A veszteség úgy tisztekben, mint legénységben igen nagy volt. A II. zljban már akkorra két század- és a géppuskásosztagparancsnok megsebesült. A megszállásban pedig olyan hézagok keletkeztek, hogy kitöltésükhöz minden tartalékot előre kellett küldeni. A tűz olyan heves volt, hogy a figyelők sem láthatták el szolgálatukat. Az oroszok 16^hra egész közel szivárogtak az állásokhoz. Az ágyutűz megszüntével rohamra jöttek; nem egyszer, de háromszor is. Több helyen cselhez folyamodtak, kezüket feltartva, megadást színleltek. De még az állásokat elérni se tudták. Honvédeink puskatüze rendkívüli veszteségeket okozott soraikban és 18^h körül végre is kénytelenek voltak abbahagyni a sikertelen támadást.

A virágvasárnapi pergőtűz az ott voltaknak a doberdóinál is nehezebb emlékük; alaposan megtizedelte az ezredet. A századparancsnokok közül a háború eleje óta kinn levő Illyés Zol-

tán fhgy. elesett, Horváth fhgy. és Kerekes t. hgy., továbbá Tarján hgy. gépp. o. parnok megsebesült. A többi tiszti veszteségnek is arányban kellett lenni a legénységiekkel; az ezred 980 puskájából 730 maradt, tehát 250 fő, vagyis 25% volt a veszteség; ebből 50 elesett, 170 sebesült, 30 eltünt. A veszteségeket túlnyomó számban gránátok és srapnelek okozták. Az ezrednek minden géppuskája használhatatlan lett.

Visszavonulás a határra.

A március 28-án kitartó hősiességgel és sok vér árán megvédett 906-os magaslatot még aznap este ki kellett üríteni a — mint már annyiszor — most is máshol beállott kedvezőtlen fordulat miatt. Przemysl felmentése nem sikerült, a kiéheztetett vár március 23-án az oroszok kezébe jutott. Az ostromló orosz hadsereg felszabadult, a Kárpátok ellen fordult, megkezdődött a *harmadik Kárpáti csata*, melyben az oroszok célja Magyarország elfoglalása volt. Megkétszerezett erővel fordultak a Cisna-baligrodi út mentén előretört Tersztyánszky-hadseregcsoport ellen. Virágvasárnapi támadásuk nagy frontrészre terjedt; a mi hadosztályunk — úgy mint a 12. ezred — mindenütt visszaverte őket. De tőlünk jobbra, a Cisna-baligródi út mentén álló hadtestet visszaszorították; a mi ezredünktől jobbra 3 km-es hézag nyílott. Nehogy ezen az ellenség hátunk mögé kerüljön, az előreugró jobbszárnyat hátra kellett hajlítani. A támadás visszaverése után a tőlünk balra levő 31. ezred — balszárnyát tovább is a Zsebrákon hagyva — jobbszárnyát hátravonta arccal Rabe (ÉK.) felé. A 12. ezred I. zljának pedig attól jobbra, lenn a völgyön át, a Zsebrák-rabei úton keresztbe kellett fenntartani a szomszéd hadosztállyal az összeköttetést.

A 12. ezred erős figyelő járőrök visszahagyása mellett még 28-án este kiürítette az állásokat és a Zsebrákra ment. Éjfél körül ért oda s a II. zlj. ott maradt mint tartalék, az I. zlj. pedig egy kilométerrel előbbre, a 31. ezred jobbszárnyához csatlakozva, a rabei völgyet zárta el. (vázlat M). Ez a visszavonulás megint hasonlított a magurycznehez. Az egész napi harc és a nagy hőban való botorkálás után kimerülve érték el a zljak helyüket. Az átnedvesedett ruha megfagyott az embereken, a köpeny páncélként állott el a testtől és úgy kopogott, mint a deszka. A bakkancs csonttá volt fagyva, belől tele hólével. Amint gazdája elaludt, lába azonnal megfagyott. Volt is kelete az oro-

szok kitünő bagaria csizmáinak; az orosz foglyok már tudták sorsukat; ahogy fogságba estek, szó nélkül lehúzták a csizmát és nyujtották felénk.

Március 29-én az ezred az éjjel elért helyzetben maradt. Ellenség nem háborgatta, de kitünt, hogy az előző nap a már ismerteken kívül más veszteséget is hozott. 28-án délután ért a Zsebrákra kiegészítésül a 2. h. gy. ezredbeli VIII. menetzlj. Az akkor folyó harc miatt egyelőre a Zsebrákon maradt. A helyzet azonban — valószínűleg a tőlünk jobbra levő hadosztály balszárnyának visszavonulásakor — úgy hozta magával, hogy a zlj. két századát este ellentámadásra rendelték. A nagy köd és sötétség, a rendkivül nehéz terep, a parancsnok és csapat tapasztalatlansága miatt a felderítés, vezetés hiányos maradt. A két század váratlanul bukkant az ellenségre, nagy veszteséget szenvedett, jórésze fogságba esett és ami megmaradt, szétszóródott. Így 29-én, amikor a zlj. az ezredhez bevonult, 650 puskájából csak 265 volt meg; a 385 fő veszteség tehát az ezred veszteségeit szaporította. A 286 ember a meglevő századok kiegészítésére használtatott. Velük az ezred puskalétszáma ugyanannyi volt, mint az előző napi harcok előtt, 995.

29-ike különben esemény nélkül telt el. De az oroszok magatartása — különösen az ezreddel szomszédos csapatok előtt — újabb nehéz harcokat sejtetett. Másnap aztán bekövetkezett a végzetes nap; a hadosztálynak állásait feladva a II. vonalba kellett visszamennie.

30-án nem sokkal éjfél után a hadosztály balszárnyán, a Zsebráktól Ny. levő harmincketteseknél és huszasoknál már megkezdődött a harc. 5^hkor pedig a 12/I. zljat és a 31-eseket is megtámadták az oroszok. 6^hkor a hadosztály tartalékát képező II. zászlóaljunk 5. százada a 31. ezredhez, a Zsebrákon veszteségek miatt keletkezett hézag kitöltésére rendeltetett.

A Zsebráktól ÉK. a rabe-i völgyben úgy a 12/I. zlj. mint a 31-esek eleinte visszaszorították az oroszokat; de azok az út mentén igen nagy erőkkel törtek elő. Ezért a II. zlj. 6^hkor parancsot kapott, hogy két századával a Zsebrákról a rábei út mentén nyomuljon elő és zárja el az út mentén a 31. és 12. közt keletkezett hézagot. A zlj. a Zsebrákról 6^h30kor harchoz fejlődve kezdte meg az előnyomulást. Az úttól jobbra a 7., balra a ½6. szd., melynek balszárnyát mint tartalék követte a század másik fele (vázlaton Zsebrákról a nyíl). A rajvonal a sűrű er-

dőben, nagy ködben alig látva, a nagy hóba néhol nyakig süppedve, az egy km-es útnak még felét se tette meg, amikor hirtelen 15—20[x]-re nagy orosz vonallal találkozott. Az oroszok a völgyben áttörtek és most a 12/I. és 31. ezred szárnyai mögé kerülve terjeszkedtek oldalt a hegyoldalakon, egyenesen pedig fel a rábéi völgyből a Zsebrák felé.

A hirtelen találkozástól meglepett oroszok feltartott karral itt is megadást színleltek. A rajvonal tüzelni akart, de a 7. szd. parnoka — 2. ezredbeli menettel előzőnap bevonult t. fhgy. — előző kioktatás dacára felült az oroszok cselfogásának és beszüntette a tüzet. Az oroszok pedig észbe kapva, hirtelen bekerítették és mindenestől elfogták a tétlenül álló századot.

A Rábé-völgyi támadással együtt az oroszok az egész ho. vonalán mindenütt nagy erőkkel támadtak. Több mint kétszeres túlerő, 7000 puskával szemben 16.000. A 12,I. zljnak és a 31-eseknek az arctámadás mellett nemcsak oldalába, hanem már hátába kerültek a Rábé völgy felől. A másik dandárnál is ugyanez történt. Ezért az egész hadosztálynak elrendelték a visszavonulást a háta mögött levő Kraglica és Dilec hegyek felé.

A II. zlj. 6. százada előbb a Zsebrák K. oldalán állást foglalt a Rabe felől előnyomuló oroszok feltartóztatására. De azok megálltak a Zsebrák előtt. Erre a 6. szd. az állásai mellett a 31-esekkel visszavonuló 5. századunkhoz csatlakozott és a két szd., (vagyis a II. zlj.) 11[h]kor bevonult az ezrednek a Kraglica magaslattól 1000[x] K. levő völgyben gyülekező többi részeihez. Az ezrednek ezúttal már csak 640 puskája volt. A 360 főnyi veszteségből legalább 200 fogoly lett. A hivatalos adatok szerint 30 fő elesett, 130 sebesült. A 360 fő veszteségből 160 fő volt a szerencsétlen 7. század, mellyel a 6. szdnak egy szakasza szintén fogságba esett. Az ezred most már megint csak egy zljat tudott alakítani 4 századdal. Az ezredparancsnokságot estére a 32. ezred parancsnokául kirendelt Szentgyörgyi alezredes helyett Koszmovszky József vezérkari őrnagy vette át, aki a zljjal a Kraglica és tőle keletre levő Dilec hegyek közti völgyet zárta el. (vázlat N). Az előkészített második vonal volt ott, melyben a Dilec oldalán a 2. szd. érintkezett a jobbra levő 67-esekkel; 1. szd. a géppuskával a Dilec alján a völgyben s a Kraglica tövében a 3-ik; 4-ik század tartalék.

Az állomány fogyott, fogytak a kötelékek is. A 40. dandárparancsnokság megszünt működni és nem is állíttatott fel, csak ápr. 24-én a kárpáti harcok után.

Másnap az ezred a Kraglica-Dilec közti állásokban maradt. A pótzljtól egy géppuskás osztag (Kellner fhgy.) érkezett. Éppen jókor, mert úgy az orosz géppuska, mint az ezred 3 saját géppuskája hasznavehetetlenné lett és hátra kellett küldeni. Az új géppuskának mindjárt igen jó hasznát vették. Az oroszok többször próbálkoztak a hadosztály arcvonalán; így az ezred előtti völgyben is. Nappal nem jöttek közel, este azonban megközelítették az állásokat. A tizenkettesek egész közel engedték őket s csak akkor nyitották meg rájuk a meglepő tüzet, mikor már majdnem minden lövés biztos találat volt. Az oroszok igen nagy veszteségek közt menekültek hátrafelé.

Április 1-én az előretapogatózás ismét komoly támadásba ment át az ezredtől balra levő Kraglicán. Az oroszok már éjfél után előregyülekeztek, 3^h körül egy zlj. 1000^x-nyire beásta magát és fokozatosan új erők szivárogtak hozzá. Mikor kivilágosodott, egész vonalunk tüzelni kezdett rájuk; a Kraglicán támadó oroszokat lőtte a 12-es géppuska is. A Kraglica tetején a 20. és 31-esek közt levő csehek (92. ezred) azonban lövés nélkül hátra futottak az orosz roham elől. Hiába volt a huszasok, 31-esek és egy kassai harmincnégyes zászlóalj támadása, a Kraglicát elérték ugyan, de az oroszokat az elfoglalt tetőről ledobni nem sikerült.

Erre a hadosztályparancsnokság a ho. jobbszárnyát egy 2 km-el hátrább levő hegyhátra rendelte. Az oroszok a Kraglicán maradtak, nem üldöztek s így a tizenkettesek is háborítatlanul érték el a Dilecnek Maniow felé ereszkedő vonulatát (vázlat 0.) Veszteségek így is voltak (25 sebesült) a tüzérségtől és járőrszolgálat alatt. Az ezrednek 593 puskája maradt.

A húsvéti csatában. A Maniow előtti Dilecet sem lehetett megtartani. Már 1-én megkezdődött a kárpáti csatasorozat utolsó felvonása, a húsvéti csata. Az oroszok döntő támadásra mentek Homonna felé és visszaszorították Lupkownál levő csapatainkat, valamint a tőlünk jobbra levő Schmidt hadtestet is. Ezért az egész Tersztyánszky-hadseregcsoport részére el kellett rendelni az általános visszavonulást a magyar határ mögé. A 41. hadosztály védőszakasza Telepócz előtt az Udava völgyén keresztül a Skura vrch-Kicurski grun összefüggő gerincén volt kijelölve,

ahol már építették is a megszállandó állásokat. A vonatok és tüzérség már a nap folyamán hátramentek magyar területre.

Április 2-án mindjárt éjfél után az egész hadosztály megkezdte a visszavonulást. Az oroszok nem vették észre az állás kiürítését, az ezred háborítatlanul érte el és szállotta meg az első megállásra kijelölt Matragora erdős tetejét. (vázlat P.) Az orosz a Kraglicáról nem jött elő.

Április 3-án a hadosztály kora hajnalban tovább ment, hátra a kijelölt vonal felé. Egy része már egyenesen a telepóczi állásokat érte el. S hogy ez a rész ott nyugalomban rendezhesse be állásait, a 12. és 20. ezred a határon visszamaradt utóvéd gyanánt; utóbbi Balnica déli végén, a 12. ezred Balnica és Solinka között. Délelőtt 9 órára zavartalanul szállották meg a 12. ezred századai a balnicai kis vasúti megállónál a magyar határt képező alacsonyabb magaslatokat. Egy század jobbra kikülönítve Solinkánál a határon átvezető utat zárta el. (vázlat R—R.) Estefelé aztán hirtelen megjelentek az oroszok szemben a Matragora felől és a Solinkára vezető úton is. A balnicai állomástól északra levő magaslatokon visszahagyott szakaszaink hihetetlen gyorsasággal vonultak be előlük a főállásba: az emberek kenyérzsákjukra ültek és egy perc alatt szánkáztak le a fagyos hóval borított meredek hegyoldalon. Az oroszok azonban ezúttal nem támadtak, hanem az állomáson túl tőlünk 1000 lépésre beásták magukat. Az éjszaka csendben telt el.

Másnap 4-én húsvétvasárnapja volt. Az oroszok 9^htól erősen támadták az utóvéd balszárnyát, a Balnicától D. álló huszasokat. Srapneleikből a tizenketteseknek is kijutott. A huszasok ugyan visszaverték a támadást, de a szomszéd 13. hadosztálynak tőlünk jobbra, solinkai századunk mellett álló utóvéde visszavonult. Így az előlmaradt tizenkettesek és huszasok helyzete tarthatatlan lett. Parancsot kaptak a visszavonulásra.

9^h30kor kezdte meg az ezred a visszavonulást a balnicai utóvédállásból s abban minden század 1—1 szakaszt hagyott utóvéd gyanánt. A visszavonulás az Udava forrásainak sűrű cserjés völgykatlanában vezetett. A rossz ösvényen libasorban vezette Koszmovszky őrnagy a zljat, amelyet úgy nyugatról a telepóczi út felől, mint keletről Solinkáról is erősen lőttek az oroszok. S nemcsak a keresztttűz nehezítette a visszavonulást, hanem hozzájárult az erkölcsi depresszió. A telepóczi út felől a tűzön kívül az előnyomuló oroszok örömöneke is kísérte a

visszavonulókat. Nem egy jó hazafi fakadt sírva, hiszen az orosz foglyok éppúgy hirdették, mint már régebben az elfoglalt orosz állásokban visszahagyott levelek, hogy Magyarországot akarják elfoglalni. S íme húsvétvasárnapján énekszóval jönnek a határon át... Annál vigasztalóbban hatott embereinkre, amikor a Telepócztól északra előkészített drótsövényes állásokban meglátták az azokban levő honvéd bajtársakat.

A 12. ezred 16^{h}30kor Telepócz faluba vonult mint hadosztálytartalék s a konyhakocsik bőséges tartalma s a húsvéti szeretetadományok feledtették az átélt igen súlyos napokat. Soha — mondja egy volt zászlós — olyan étvággyal nem ettek, mint akkor Telepóczon a több napos koplalás után. Hogyne! volt mit enni, hiszen két zászlóalj számára készítették az étkezést, amihez már nem volt csak egy; mindenkinek dupla porció jutott s még a húst sem tudták elfogyasztani a jó étvágyú emberek. Az ezred a visszavonulás alatt 93 főt veszített. Főként a Balnicánál visszamaradt utóvéd szakaszokat érte nagy veszteség, ezek nagy része fogságban maradt. A zászlóaljban a visszavonulásnál 20 ember sebesült.

Harcok a Kicerán. Ápril. 5—10. Április 3. és 4-én a Laborca völgyébe érkezett a német Beszkid-hadtest. Húsvét hétfőjén megfordult a kocka, 6-án vissza volt szorítva az ott támadó orosz főerő. Ez a szomszédos harcterületekre is kihatott. A húsvéti csata véget ért, a győzelmet nekünk hozta meg. Az oroszok helyenkénti előtörései már csak epilógusai voltak az emberfeletti küzdelemnek, de nem változtatták meg a nagy helyzetet. A 12. ezrednek azonban még sok küzdelmet jelentettek az epilogusok. A telepóczi állásokban nekünk is sikerült véglegesen megállítani az oroszokat. Csak a határ hegyeiről, vagy a fogolytáborokból láthatták meg a magyar hazát.

Április 5-én az ezred a hadosztály balszárnyán a Kicursky grun 748-✧ magaslat két oldalán állásba ment. (vázlat T.) Ez a szakasz ugyan már nem a mienk, hanem a balszomszéd 29. ho. területe volt. Az azonban egy orosz visszacsapás miatt még nem érhetett oda s így a 754-✧-en levő balszárnyunk levegőben lógott. Ezért kellett a szóbanforgó állást megszállani. Ezzel az ezred a kassai 34-esek szakaszába (Colerus ezds.) került. Három napig nyugodalma volt, csak az állás építéssel volt elfoglalva. A három könnyű napra aztán, havas zimankós időben megint három igen nehéz harcnap következett.

Április 8-án az ezred teljesen leégett, alig maradt belőle valami. Ezúttal ismét azon örökös balszerencséje miatt, hogy a hadosztály szárnyára „cselák"[1] csapatok mellé került. Azok miatt aztán vagy áttörtek mellette s az orosz a hátába jutott, vagy azok miatt neki is vissza kellett vonulnia.

Már említettük, hogy az ezred a Kicurski grun-on csak ideiglenesen szállotta meg a 41. ho. balszárnyához csatlakozó 29. ho. jobbszárnyállásait. A 29. ho. 8-án reggel 6^hkor váltotta fel a tizenketteseket; akiket azonban a 41. ho. parság a cseh szomszédság miatt jónak látott otthagyni a 34-esek mögött.

Az oroszok követték a visszavonuló 29. hadosztályt és 8-án már hajnal előtti sötétben megtámadták a 12. ezred mellett levő 34-eseket is. Azok visszaverték az oroszokat. Délelőtt már csend állott be. Ezért a felváltott 12. ezred mint ho. tartalék Telepóczra ment pihenni; ott két századba rendezkedett a tiszthiány miatt. Fiatal tart. hadapród volt sok, de tiszt csak kettő, Márkus és Rauch fhgyok.

Alig helyezkedett el a két század pihenéshez, riadóparancsot kapott: ellentámadásra kellett mennie az éppen otthagyott állások visszavételére. Az oroszok délben betörték a 748-ó- cseh vonalát és a 34-esek mögé kerültek.

13^hkor sűrű ködben kezdte meg a két 12-es század Telepócztól Ny. a támadást a Kicurski grunra É. felé nyúló 589-es hegyháton. (vázlat u.) Már az előnyomulás alatt lehetett hallani, hogy a kétoldalt levő erdős völgyekben az oroszok tüze dél felé halad. A félzlj. gyorsan folytatta a támadást. 15^h30kor elérte a Kicurski grunt, betört az oroszok közé, 20 foglyot ejtett. De a mögöttük levő régi állásait nem érhette el. Az oroszok hátában is voltak, balról, reggeli állásaiból is támadtak reá. Vissza kellett vonulni, ami már csak nagy veszteségek között történhetett. Csak

[1] Ez időben kapott lábra a Kárpátokban volt magyar csapatok közt a a csehekre a *„cselák"* kifejezés, amely aztán azok révén minden más, nem föltétlenül vitéz és megbízható csapatra, sőt általában magatartásra is általánosíttatott. Ezzel együtt még más két, akkor elterjedt kárpáti kifejezést örökítünk meg. Egyik volt a *nyimá*, másik a *zabrálni*. Mindkettő az ottani rutén lakosság azon szavaiból eredt, hogy mikor a miéink a falvakban kértek tőlük valamit (természetesen pénzért s másról nem lehetett szó, mint enniválóról), mindig azzal feleltek: „nyimá nyics moszkali zabráli". T. i. hogy semmijük nincs, mert a muszkák mindenüket elvitték. Erre maradt a ruténeknek, tótok elnevezésére a *nyimá*, — a háborúban mindennapos „engedélynélküli szerzésre" pedig a *zabrál* kifejezés.

150 ember érkezett be a Telepócz és Felsőalmád közti 689-ő hegynyúlványra, ahová az egész Colerus csoport is visszavonult s ott a 34-esek és 67-esek között kiutalt vonalat szállotta meg. (vázlat U). Az oroszok nem követték; fennmaradtak az elfoglalt állásokban a Kicerán. A Colerus csoport leszorítása miatt a hadosztálynak Telepócz előtti szakaszát is hátra kellett vonni s az mostantól Telepóczon át ment a 788-ő magaslat felé.

És az ezred ez után a veszteség után másnap ismét támadni tudott! 9-én délután 15^{h}kor a hadosztály egész hátravont szakasza s a 29. ho. is előnyomult, hogy visszavegye elvesztett állásait. A tizenkettes század — már csak annyi volt — ugyanazon a hegyháton ment előre, mint az előző napon. 18^{h}kor rohammal vette be az 589-től északra a Kicera és Kicurski grun közt levő kúpot. Tőle jobbra a 34-esek balszárnya a Kicera-Kicurski grun közti nyerget s abban az eredeti állásokat érte el, balra a 29. ho jobbszárnya a Kicurski grun elibe ért. De magát a Kicerát és a régi 12-es állásokat nem engedték az oroszok. Az éjjel próbált támadások sem sikerültek.

10-én hajnalban a tizenkettesek megújították a támadást. Előre is jutottak. De a Kicurski grun felől egy ellentámadás megállította őket, vissza kellett menni az este elért vonalba. A 29. ho. jobbszárnya a kora délelőtti órákban visszavonult. Ezért a 12. ezrednek is vissza kellett menni az 589-ő-ig. Erre a hadosztályparancsnokság miután újabb tartalékokat küldeni nem tudott, 11^{h}kor az egész támadást beszüntette; a csapatokat visszarendelte a Telepóczon átmenő állásaikba.

Most aztán egyelőre csend maradt. Az itt elért vonalukon túl az oroszok nem törtek elő, nem intéztek újabb támadást. Az ezred 12-én este az 51. hadosztály honvédei által felváltva pihenőre Vendégibe került; egy félszázadba alakulva mindössze 110 puskája, 2 géppuskája, 28 utásza, 12 telefonistája, 20 géppuskás embere, 10 őrmestere, 1 tisztje és 15 tisztjelöltje volt. Koszmovszky őrnagyon és segédtisztjén Árvay huszárhadnagyon kívül tényleges tiszttel nem rendelkezett. Az egyedüli, háború eleje óta kint levő tiszt, Rauch fhgy. szabadságot kapott. Igazán megérdemelte!

Ennyire egy sem ment tönkre a hadosztály ezredei közül, jóllehet nagy veszteségeket szenvedtek azok is. A hadosztály egész területén dultak a harcok, amelyekben a mi 6—7000 puskánkkal szemben az oroszoknak két hadosztálya 14.000 puská-